

ENGELANDVAARDERS

VOGELVRIJ

K. NOREL

*RENTY
X-10-24*

VOGELVRIJ

W takstikken stikken mit zee op.

K. NOREL

ENGELANDVAARDERS

VOGELVRIJ

Illustraties van G. D. Hoogendoorn

Vijfentwintigste druk

N.V. UITGEVERIJ A. ROELOFS VAN GOOR • AMERSFOORT

BIJ DE VIJFENTWINTIGSTE DRUK

De vijftwintigste druk van Engelandvaarders is niet meer, als de eerste die vlak na het einde van de Tweede Wereldoorlog uitkwam, herinnering voor degenen die de Duitse bezetting bewust hadden beleefd en bij het lezen dikwijls zeiden: 'Ja, zo was het'.

Het boek zal nu, naar ik hoop, vooral zijn lezers vinden onder de jonge Nederlanders die geen weet hebben gehad van die bange en bewogen tijd. Zij mogen er uit leren hoe fel ons volk geschokt werd door de overval van 10 mei '40, hoe diep het was verslagen door de snelle nederlaag, hoe wreed en vals het door de Nazi's werd verdrukt. Maar ook hoe het verzet ontwaakte en sterker werd naarmate de Nazi's harder traptten.

Er was toen veel ellende en leed, er was ook avontuur! En wel avontuur dat stond in dienst van recht en vrijheid. Dit heeft de jeugd van toen sterk aangesproken. Ik vind het een fijne zaak dat het ook de jonge Nederlanders van nu nog blijkt te boeien.

DE SCHRIJVER

HOOFDSTUK I

Oorlog!

In de kleine stuurkast van de U.K. 194 leunt Evert Gnodde slaperig op het roer. Het valt niet mee voor een jongen van zestien om wacht te houden in het holst van de nacht, wanneer het stage schommelen van de botter en het kloppen van de motor werken als een wiegelied en de schuit zo rustig ligt te trekken aan de kor. Ze vissen ver buiten het vaarwater en dus is er geen gevaar dat een vrachtboot of motorklipper, waarvan de man aan het roer ook slaapt, de botter overvaren zal. En alleen ver weg ziet hij de dubbele vuren van andere vissersschuiten, die ook aan het korren zijn. En als je dan zo'n slaap hebt. Hij knikkebolt bij het stuurrad.

Van een vreemd geluid schrikt hij wakker. Hij wrijft zich met zijn vuist de ogen uit. Er gromt wat in de lucht. Evert hoort het boven het stampen van de scheepsmotor en het bruisen van de boeggolf uit. Een vliegmachine moet dit wezen. Hij zoekt langs de lucht, waaraan de nieuwe lentemorgen het eerste licht in het oosten gloriëren doet, maar die omhoog nog donker is, of hij het vliegtuig kan ontdekken. Een K.L.M.-vliegtuig kan het niet zijn. De Douglas, die op Zweden vliegt, komt pas veel later in de morgen over. Het zijn vast militaire vliegers. Die patrouilleren de laatste tijd al drukker. Maar zo zwaar als deze morgen was hun geronk toch nooit. Nu ziet Evert ze. In het oosten schuiven zwarte kruisjes langs de hemel tegen het groeiend licht. Er zijn er veel: tien, twintig vliegtuigen telt Evert bij elkaar. Zo'n grote zwerm ziet hij zelden. Het is een teken dat de Nederlandse luchtmacht groeit!

De escadrille vliegt recht over de botter heen. Het geronk zwelt tot gedonder aan. Met trots kijkt Evert naar de vliegtuigen. Als het eens oorlog worden mocht, zal onze luchtmacht van zich afslaan.

Maar dit is vreemd. Deze machines hebben geen dubbele staarten. Het zijn geen G.I's. Grote tweemotorige machines zijn het met een breed vlak bij het roer. Zijn dit de nieuwe bommenwerpers van het Nederlandse leger?

De vliegtuigen zijn nog niet uit zicht of nieuw geronk zwelt aan. Een andere escadrille van een paar dozijn machines volgt de vorige; ze hebben hetzelfde silhouet. Als deze groep voorbij is, valt

het jonge licht uit het oosten op de vliegtuigen. Donkergrijs zijn ze. Dát is vreemd, vindt Evert. De Nederlandse vliegtuigen zijn in een lichter grijs geverfd. Of is dit maar verbeelding en lijkt het zo omdat het nog schemerig is? Maar als Evert om zich heen ziet, blijkt de dag snel te zijn gegroeid. De botters rondom hebben hun vuren al gedooft. Alleen bij één, die aan het halen is, vlamt nog het helle licht van een acetyleen-lamp.

Opnieuw is er gegrom in het oosten. Tegen de lucht, die ginds rood en goud is, ziet Evert andermaal een zwerm van zwarte kruisjes. Er zijn nog meer dan straks en ze komen weer recht over de botter heen gevlogen. Ze zijn van hetzelfde type als de vorige en als ze over razen, ziet Evert bij het nu krachtiger geworden licht duidelijk dat ze donkergrijs zijn.

En plotseling krijgt hij een schok. Een *kruis* ziet hij onder de vleugels van elk vliegtuig, een kruis in plaats van de oranje cirkel, die de machines van de Nederlandse luchtmacht dragen. Dit zijn *Duitse* vliegtuigen! Het Duitse oorlogskruis staat op hun vleugels... Ontzet staart hij ze na.

'Is 't nog geen tijd van halen, Evert?' Het ongekamde en ongewassen hoofd van schipper Gnodde steekt uit het vooronder.

'Halen?...' Verschrikt kijkt Evert op het wekkertje, dat aan een stijl van de stuurkast tikt. 'Ja, ja, 't is tijd!' Het uur van halen is al lang verstreken.

'Er gingen vliegmachines over,' verontschuldigt Evert zijn onoplettendheid. 'Een hele macht vliegtuigen. Hebt u ze niet gehoord?'

Jawel, Gnodde heeft lawaai genoeg gehoord. Maar het is nu tijd van halen. Hij is ontstemd op Evert omdat die niet op zijn tijd gepast heeft.

'Dirk, halen!' roept hij zijn oudste zoon uit de kooi en meteen zet hij de lier aan, die het sleepnet langs boord moet trekken

De lier raast en de kettingen lopen knerpend door de kluisgaten. Evert, van zijn stuk gebracht door vaders boosheid en beschaamd omdat hij slecht op zijn zaken heeft gepast, wil zijn ijver tonen. Hij draait de kraan van het acetyleentoestel open en strijkt een lucifer aan om de grote lamp te ontsteken, die 's nachts brandt als de kor gelicht wordt. Maar het is alweer verkeerd.

'Wou jij het zonnetje bijlichten?' gromt Gnodde. 'Hoe heb ik het vandaag met jou?'

Beteuterd staat Evert erbij, terwijl zijn vader en zijn broer hard

werken aan het net. Hij is veel te vol van hetgeen hij heeft gezien en van wat hij daarvan denkt dan dat hij aandacht aan het werk kan schenken. 'Die vliegtuigen,' zegt hij, 'dat waren Duitsers.'

Zijn vader hoort het niet bij het razen van de lier.

'Het waren Duitsers,' herhaalt Evert, als de lier is stilgezet en de kor langszij hangt. 'Een hele zwerm. Wel vijftig waren er!'

Nu hoort Gnodde het wel, maar hij heeft geen tijd en hij is niet in een stemming om er aandacht aan te schenken. Samen met Dirk hangt hij over de verschansing om het aatje op te trekken. 'Pak aan!' beveelt hij Evert, 'wat sta je daar te dromen!'

Evert grijpt toe. Met z'n drieën zwoegen zij om het zwaar en druipend net aan boord te trekken. Als de volle fuik eindelijk op de rand ligt, slepen de jongens kuipen aan, maakt Gnodde de strop los en gulpt de gladde aal uit het net en kronkelt in de kuipen. Een dikke snoekbaars schittert zilverig tussen de levende gelei. Wat botjes klepperen er boven op. Blinkend blik komt achteraan.

Evert heeft begrepen dat hij zijn mond moet houden over de dingen, waar hij vol van is, totdat de strop weer om het aatje zit, het net overboord gezet is en de lijnen van de kor gevierd zijn. Pas als het zover is heeft een visser tijd een woord te wisselen.

'Het waren Duitsers, vader,' zegt Evert nog eens onder het sorteren van de vangst. 'Ik heb het duidelijk gezien. Zou het...' uit Evert de vrees, die hij voortdurend heeft gehad, 'zou het oorlog zijn?'

'Oorlog?!' Hier lacht Dirk Gnodde, de oudere broer van Evert, daverend om. 'Wat haal je in je hersens, zeun? Het waren natuurlijk overvliegers, als het geen Hollandse machines waren.'

Vader Gnodde gelooft dit ook. *Als* het Duitsers waren, waren ze op weg naar Engeland.

Het gromt weer in de lucht. Ditmaal komt het geluid uit het westen. Het is nu vol dag en men kan de vliegtuigen zien naderen.

'Het zijn dezelfde van straks,' roept Evert uit. 'De eerste zwerm komt terug. Die kan toch zó gauw niet naar Engeland zijn geweest!'

Neen, dat komt Gnodde ook vreemd voor. Hij laat zijn paling kronkelen en staart omhoog. Het Duitse oorlogskruis is op de vleugels en de rompen duidelijk te onderscheiden.

'Maar waar zouden ze dan zijn geweest?' vraagt hij, meer aan zichzelf dan aan zijn jongens.

'Ginds ligt Bergen,' wijst Evert naar het westen. 'Daar hebben wij een vliegveld.'

'Och kom.' Gnodde kan nog niet denken, dat Nederland wordt overvallen.

Als de eerste nauwelijks is verdwenen, keert de tweede escadrille weer. Evert telt ze. Straks waren er driemaal negen, zeventwintig vliegtuigen heeft hij toen geteld. Nu zijn er minder. Drieëntwintig vliegtuigen telt hij nu. Drieëntwintig, meer zijn er niet. 'Onze jongens hebben er vier neergeschoten!' roept hij uit. 'Wat zeur je,' moppert Gnodde, ontstemd over de hardnekkigheid waarmee zijn jongen aan z'n malle onderstelling vast houdt. Maar hij vergeet nu toch zijn werk, zoals Evert straks. Hij staart naar de vliegtuigen, terwijl de palingen om zijn benen kronkelen en sommige door een spuigat weer in het water schieten. Zou het toch waar zijn, wat Evert denkt? Zou het oorlog wezen? En zouden deze vliegtuigen in Nederland hun bommen hebben afgeworpen? Hij kan het niet geloven.

Een zware rookpluim hangt in het westen boven zee. Hij komt snel nader. 'Een torpedoboot,' herkent Evert. 'Ziet u wel dat het oorlog is?'

Het snelle, grijze oorlogsschip stuift over het water. Met zoveel vaart raast het langs de botter, dat de U.K. 194 op zijn hekgolf dansen gaat.

'Het is een oefening,' zegt Gnodde koppig. 'De marine oefent alle dagen op het IJselmeer. Toen we gisteravond de haven uit gingen, was er immers niets aan het handje.'

'Er was toch wel gevaar,' zegt Dirk ervan. 'De soldaten-met-verlof moesten allemaal weer weg.'

'Gevaar, gevaar,' gromt Gnodde. 'De soldaten zijn al zo vaak van verlof teruggeroepen, maar dat is geen oorlog. In '14-'18 gebeurde het ook om de haverklap.'

Ze gaan verder met het sorteren van de vangst. De blik gaat op een hoop op het achterdek; de snoekbaars in een kuip; de enkele botjes in een emmertje. De paling mag in het bun zijn laatste uurtjes zwemmen, nadat de ondermaatse stopnaaldjes er uit geschoten zijn.

'Kruip jij nog een uurtje in je kooi,' raadt Gnodde Evert. 't Is pas vijf uur.'

Maar Evert heeft geen lust om te gaan slapen. Hij zoekt de lucht

af naar vliegtuigen. In het zuiden meent hij weer geronk te horen en in het westen ziet hij op zee verscheiden stippen.

'Mijn kop er af,' zegt hij, terwijl hij met de hand boven de ogen in die richting tuurt, 'als dat niet allemaal marineschepen zijn.'

'Op oefening natuurlijk,' zegt Gnodde ervan, die, nu de vliegtuigmachines weg zijn, elke gedachte aan oorlog weer van zich heeft gezet.

Ze praaïen een Enkhuizer kottertje, dat in hun nabijheid vist. 'Wat denk jij van die vliegtuigmachines?' vraagt Gnodde de Enkhuizer.

'Meneuvels!' komt het antwoord over het water.

O zo, meneuvels. Dat is Gnodde zijn gedachte ook. 'Maak jij je maar niet dik, m'n zeun,' troost hij Evert, 'en kruip gauw in je kooi. De dag zal lang zijn en de nacht is kort geweest voor jou.' En dan doet Evert het. Hij duikt in het vooronder, kruipt in de kooi, die nog warm is van zijn broer, en trekt de dekens tot zijn kin op. Het deinen van de botter wiegt hem snel in slaap.

'Hallé... Hallo...!!' hoort Evert, wakker wordend. Het is vader. Die praaït alweer een schip.

Wat er uit de verte wordt geschreeuwd, kan hij niet verstaan, doch vaders antwoord maakt hem alles duidelijk.

'Oorlog?... oorlog? Wát je zegt!'

Dus toch! Hij springt de kooi uit.

Een grijze sleepboot vaart langs de U.K. 194. Het is een van de hulpschepen van de marine, bij de IJsselmeerflottielje ingedeeld. De commandant, een gewone sleepbootkapitein in vrede-stijd, draagt nu een soldatenuiform met een paar gele strepen op de mouw en twee gekruiste ankers op de kraag. Voorop staan enkele soldaten bij een mitrailleur. Een paar matrozen zijn er ook aan boord.

'Ja man, 't is oorlog,' roept de kapitein. 'Hun vliegtuigmachines zitten overal tegelijk. We zullen een harde dobber krijgen.'

'We zullen ze wel raken!' roepen de jeugdige matrozen overmoedig en strijdlustig 'We geven die Duitsers van katoen!'

Gnodde staat verslagen als de sleepboot wegvaart. Oorlog! Dus toch oorlog, en dan met het grote en sterke Duitsland, dat, opgezweept door Hitler, zoveel vliegtuigmachines en zo'n geduchte macht aan tanks heeft opgebouwd; dat Polen in een paar weken heeft verslagen en een maand geleden alle Noorse havens in één nacht bezette.

Evert is over zijn eerste schrik heen. Hij is nu even moedig en strijdlustig als de matrozen. Vroeger konden de Hollanders vechten, nou! De Geuzen werden de Spanjaarden de baas. Hitler zal ondervinden dat de Nederlandse jongens nu ook vechten kunnen!

Het bemoedigt hem dat de marine zo paraat is. Verscheidene grijze sleepboten met de luchtdoelmitrailleurs omhoog gericht, varen langs de botter. Enkele forse mijnenvegers gaan om de noord. Ver in het oosten schuift een rookpluim langs de einder, veel sneller dan een boot op het IJselmeer ooit stoomt. Dat is vast een torpedojager.

Van schuit naar schuit vliegt het bericht dat het oorlog is. In weinige ogenblikken weet de hele vissersvloot het. En meteen is het gedaan met het rustig korren. De netten worden aan boord gehesen en vele bidders tuffen weg.

'Dubbele scheidt er uit, vader,' zegt Evert, 'en die Lemsterman, en dat span Volendamers ook. Ze gaan allemaal naar huis.'

'Wij doen het ook,' geeft Gnodde antwoord. 'Deze trek nog, dan gaan we naar de haven.'

Nu het oorlog is, heeft niemand lust in het gewone werk.

Met de kor aan boord zet de U.K. 194 koers naar Enkhuizen om daar de vangst te lossen. In het Krabbersgat ontmoeten ze de Brinio en de Friso, twee oorlogsschepen, die naar buiten lopen. De kanonnen staan gebakst, de luchtdoelbatterijen zijn bemand. De schepen zijn klaar voor het gevecht.

Enkhuizen lijkt opeens veranderd in een vesting. Op de dammen van het Krabbersgat zijn mitrailleursnesten gemaakt. Op de kade lopen militairen met de bajonet op het geweer. Zodra de botter meert, springen twee soldaten aan boord om het schip te onderzoeken.

'Wat denken jullie van ons?' vraagt schipper Gnodde verontwaardigd. 'Denken jullie dat wij vijanden zijn?'

Hollandse soldaten verliezen hun gemoedelijkheid zelfs in de oorlog niet. 'Je kon een Duitser in je net hebben opgehaald,' schertst er een. Ze neuzen even in het vooronder, steken een hand in de kooien. 'Het is in orde, hoor. Ga maar aan wal.' De Gnoddes zijn te onvervalste Urkers dan dat ze een ogenblik voor verklede Duitsers kunnen worden aangezien.

Op de kade horen zij verhalen, die hun oren tuiten doen. Gemeen en onverhoeds was de overval. Gister heeft de radio van Hitler nog in felle verontwaardiging gesproken over Engelse leu-

gens, dat een aanval op Nederland zou worden voorbereid en vanmorgen heeft zijn luchtmacht plotseling Holland overstroemd. Alle vliegvelden zijn gelijktijdig aangevallen en overal rukten Hitler's troepen de grenzen over: bij Nieuweschans, bij Oldenzaal, bij Venlo. Ze zitten ook al in het hart van het land, want de vliegtuigen hebben duizenden parachutisten afgeworpen. Bij Rotterdam en in de omgeving van Den Haag hing de lucht vol parachutes, waarmee Duitsers naar beneden kwamen. 'Die kerels zijn natuurlijk gevangen genomen!' roept Evert uit, als hij dit laatste hoort.

'Vanzelf,' beaamt de vissersjongen, die het hem vertelt. 'En bij Venlo is een pantsertrein op de brug kapot geschoten. En hun vliegmachines zijn als duiven neergehaald.'

Evert danst van plezier als hij dat hoort. Dat is het verdiende loon van hen, die Nederland verraderlijk hebben overvallen. 'Wij zullen ze d'r uit slaan!' rekt hij.

'Dat spreekt!' zegt de jongen.

Evert gaat de stad in. Het is er vreemd druk. In de omgeving van de haven lopen soldaten met geladen geweren. Buiten de oude vestingwallen worden loopgraven gegraven en staan mitrailleurs in stelling. In de straten scholen de bange burgers samen. Waarvoor die bangheid nodig is, kan Evert niet begrijpen. Hier, achter de Zuiderzee en achter de stelling Amsterdam is men toch zo veilig als wat.

Als Evert eindelijk weer aan de haven komt, staat zijn vader met ongeduld op hem te wachten. Zijn vis is hij al lang kwijt, het geld heeft hij gebeurd; hij is ongerust en wil naar huis. 'Blikslagerse jongen,' moppert hij op hem. 'Waar heb je zo lang gezeten!' Amper heeft Evert voet aan boord of de tros gaat los en de motor puft. De U.K. 194 haalt zijn kop tussen de meerpalen, waaraan hij heeft gelegen, zoals een paard staat aan de ruif, vandaan, loopt achteruit naar het midden van de haven en zwenkt het zeegat uit.

Op zee is het leeg geworden. De botters, die anders met hun bruine en grijze zeilen op het IJselmeer altijd de einder vullen, zijn verdwenen. De drukke vrachtvaart Holland-Friesland heeft plotseling opgehouden. Alleen de oorlogsschepen kruisen rond. En in de lucht is telkens weer geronk. Steeds zijn het donkergrijze Duitse bommenwerpers. 'Waar blijven onze vliegmachines toch?' vraagt Evert zich af. 'Waarom jagen onze Fokkers die Duitsers nu niet weg?'

Benoorden het Enkhuizer Zand komt een fors oorlogsschip de U.K. 194 tegemoet. Het is de Abraham van der Hulst, ziet Evert, één van de grote mijnenvegers, die bij de IJselmeerflottielje horen. Jaloers kijkt hij naar de matrozen aan de luchtdoelmitrailleurs op het voor- en achterdek, en naar de officieren op de brug. 'Ik wou dat ik daar aan boord was, dat ik meevechten mocht,' zegt hij.

Zijn vader schudt het hoofd. 'Jongen, je weet niet wat je zegt!' Als de U.K. 194 langs de Van der Hulst vaart, komen er weer vliegtuigen aan. Op het oorlogsschip richten de officieren de afstandmeters; de lopen van de luchtdoelbatterij worden omhoog gedraaid. Evert danst als hij het ziet. Dit wordt vechten. Nu zal hij zien hoe die machines worden neergehaald!

De vlammen schieten uit de lopen.

Eén vliegtuig uit de escadrille duikt omlaag. 'Hij valt!' roept Evert uitgelaten.

Doch de machine valt niet. Ze doet in scheervlucht een aanval op de boot die hen beschoten heeft; daarbij komt ze recht op de botter af.

'Berg je!' schreeuwt Gnodde naar zijn jongens.

Terwijl de vissers zich languit laten vallen, knetteren de mitrailleurs van het vliegtuig. Harde tikken klinken op de boorden; er vliegen splinters uit de mast. De Van der Hulst schiet fel terug, ook over de botter heen. De vissers zitten plotseling tussen twee vuren.

Het duurt slechts enkele seconden. Dan raast het vliegtuig met donderend lawaai laag over het vissersvaartuig heen en zwaaien de bundels lichtspookkogels van de Van der Hulst omhoog.

De Gnoddes staan weer op hun benen. Door de spanning over de afloop van het gevecht vergeten ze het gevaar. Maar nauwelijks overeind, duiken ze met schrik weer weg. Het vliegtuig laat nu zijn hekmitrailleurs ratelen, en andermaal gieren de kogels over het vissersschip.

Wanneer de vissers het eindelijk wagen om weer op te staan, zijn de vliegtuigen voorbij.

'Nou heb je een gevecht beleefd,' zegt Gnodde tegen Evert. 'Vind je het nu nog zo mooi?'

Evert klappertandt. Hij zat in doodsangst toen de kogels om zijn oren vlogen. Maar nu vergeet hij zijn angst. Hij zoekt de Van der Hulst. De mijnenveger vaart rustig verder, ongedeerd. Hij hoort een motor stoten, alsof hij kucht en hoest, en hij ziet een

van de vliegmachines, de achterste, een vreemde, bibberende zwenking maken, alsof ze in zee zal storten. En dan vindt hij het gevecht toch mooi. Die vijand is getroffen!

Het kuchen houdt op. Het vliegtuig schijnt zich op te richten. Dan zakt het echter weer naar het water.

'Een aangeschoten vogel,' zegt Gnodde ervan, terwijl hij het vliegtuig nastaat. 'Het zal mij benieuwen of die zijn nest kan halen.'

In de namiddag loopt de U.K. 194 de Urker haven binnen.

HOOFDSTUK II

Oorlogszondag

De zondag na de vrijdag, waarop de oorlog uitbrak, is net als elke andere Urker zondag. Het hele dorp gaat naar de kerk en Evert Gnodde zit tussen zijn vader en Dirk in de mannenbanken op de gaanderij. Over de borstwering kijkt hij naar beneden. Net een dambord lijkt het vrouwenvak, vindt Evert. De hulletjes zijn de witte velden en de zijden omslagdoeken zijn de zwarte. Tussen de vrouwen zit Everts moeder en naast haar zijn zusjes, Marretje en Lummetje en Sijtje. En achteraan op zij zit Alie Romkes. Haar hulletje sluit strak om rode wangen en de spelden van haar mutsje boren er aan beide kanten kuiltjes in. Met Alie is hij verleden week om Top gewandeld. Het was voor het eerst dat Evert met een meisje liep.

Hier in de kerk heb je geen gedachte dat het oorlog is. Je kunt het bijna niet geloven. Alle mensen luisteren zo rustig. De vrouwen met het kerkboek in de schoot, de mannen met de mouwen van hun zwarte zondagse buis breed op de bank voor hen. Alle ogen zijn op de dominee gericht, die over Pinksteren preekt.

Gister, toen was het anders. Dirk en Evert moesten schoon schip maken op de U.K. 194 en netten tanen. Het was het vaste zaterdagse werk en ze hadden er deze keer ruim tijd voor, omdat ze zoveel vroeger dan anders waren binnen gekomen. Maar ze konden onmogelijk aan het zwabberen blijven. Telkens waren ze van de botter afgelopen naar het volk, dat aan de haven samenschoolde om te praten over de laatste radioberichten. En bij het binnenlopen van de postboten van Kampen en Enkhuizen waren ze met een stroom van mensen naar de aanlegplaats gegaan. De

pinkstergangers, oud-Urkers, die anders altijd met Pinksteren op het eiland kwamen, waren er nu niet, maar die op Urk thuis hoorden en aan de wal werkten, kwamen allemaal, tenminste uit Enkhuizen. De boot uit Kampen kwam te vroeg en haast leeg aan. Ze was met haast vertrokken, omdat de Duitsers van het oosten uit in aantocht waren. Ze zouden gisteravond al in Zwolle zijn geweest.

Dit gaf een schok op het eiland en het sloeg Evert met ontzetting. De Duitsers in Zwolle! Werden ze dan het land niet uitgejaagd? Konden onze jongens hen op z'n minst niet tegenhouden? 's Middags waren er schepen door de Val van Urk gevaren. Vreemde boten, die je anders nooit bij het eiland zag. Ze kwamen van Lemmer en voeren in de Amsterdamse koers. 'Die bergen zich,' zeiden de mannen aan de haven. Die vluchtten dus voor de vijand, begreep Evert. Ging het dan zo mis? Waren de Duitsers al tot Friesland doorgedrongen?

De oorlogsschepen van de IJselmeerflottielje voeren nog om het eiland. Op zee waren de Hollanders dus nog de baas. Maar 's middags hadden velen bezorgd de nieuwe dijken naar Kampen en Lemmer afgekeken. Wie weet of over de smalle kruinen van die pas voltooide dijken, nog weerszijds in het water, geen Duitsers kwamen.

Ontmoedigd was Evert gisteravond naar bed gegaan. Hoe kon dat nou? De Geuzen hadden het immers gewonnen van Spanje. En in de tijd van Michiel de Ruyter had Holland het gewonnen van Engeland en Frankrijk tegelijk! Waarom gingen onze soldaten dan nu voor Duitsland op de loop? Vanmorgen was hij vroeg opgestaan om te kijken hoe het er bij stond; of er misschien al Duitsers op het eiland waren.

Maar de zondagmorgen was zo rustig als hij alleen op Urk kan zijn. De haven vol met schepen, doch geen mens aan boord. Stil lagen daar de botters met de netten in de mast. In de straatjes ontmoette hij nauwelijks een mens en op de Berg stonden slechts enkele mannen in zondags zwart: de gouden knopen op het rode hemd dat als een fris kraagje uit het buis kwam kijken; de blinkende rijksdaalders op de sluiting van de broek. Met de handen in de zakken stonden ze naar zee en naar de lucht te kijken. De zee was leeg en de lucht was schoon. Het was stil op en rondom het eiland, zoals het iedere zondag stil is op en rondom Urk.

Toen begon de klok te luiden en daarop werden de lege straatjes vol met Urkers en Urkerinnen, die ter kerke gingen. Evert

schoof mee in de brede stroom en vond zijn vaste plaats op de eerste bank van de linker gaanderij, tussen Dirk en Vader.

En nu preekt dominee over Pinksteren. En ginder knipoogt Alie naar hem, alsof ze zeggen wil: Vanavond wandelen wij weer om Top, hoor.

Is het oorlog?

Na kerktijd gaat Evert met z'n vrienden naar de haven. Dit is de vaste wandeling uit de kerk. Een sliert meisjes gaat arm in arm voor hen uit, giechelend en soms omkijkend. Alie lacht naar Evert en Evert lacht naar haar...

Een sleepboot, een van de grijze boten van de marine, een mitrailleur voorop en de rood-wit-blauwe vlag op het hek, komt de haven binnen en maakt vast achter de postboot. De commandant gaat de wal op, naar de burgermeester.

En dan gebeuren er dingen, die de Urker zondag kapot maken. De omroeper gaat door het dorp. Op zondag, de dag waarop anders alleen de kerkklok luidt, laat hij zijn bel luid klingelen en galmt zijn stem door het dorp: Op last van het militair gezag moeten alle schepen ogenblikkelijk de haven uit, naar Amsterdam!

Het doet Evert hevig schrikken. Met bibberende lippen brengt hij de boodschap aan zijn vader, die thuis aan de koffie zit. 'De Duitsers komen; de schuiten moeten dadelijk weg!'

'Vandaag?' vraagt moeder Gnodde. 'Op zondag? Maar dat mag toch niet!'

Op zondag heeft dit nooit gemogen op Urk. Geen botter werd ooit los gemaakt... behalve als een schip in nood was.

'We zijn nu allemaal in nood,' zegt Gnodde tot zijn vrouw.

Zij staart het raam uit. De zon schijnt; de luwe voorjaarswarmte stroomt stovend in de kamer. In het kleine tuintje staan de primula's te bloeien. Het is zo vredig op het eiland. Is er nood? 'Onze schepen moeten weg, moeder,' zegt Evert. 'Anders steken de Duitsers ermee over naar Noord-Holland.'

Vrouw Gnodde kan het allemaal nog niet verwerken. Maar zij begrijpt dat het moet. En zij steekt haar handen uit de mouwen. Ze zoekt brood uit de trommel, boter en spek haalt ze uit het keldertje. Ook legt ze een zak koffie klaar. Maar haar suikerbus is bijna leeg. Er is niet genoeg om aan de mannen mee te geven. 'Laat dan halen,' zegt Gnodde.

Op zondag suiker halen? Dit is nog nooit gebeurd. Trouwens, Lukas Brouwer is natuurlijk dicht.

Lummetje wordt er toch op uit gestuurd, en Lukas Brouwer, die nog nooit op zondag een klant in zijn winkel heeft geholpen, heeft nu zijn deur wijd openstaan en de gordijnen voor het winkelraam hoog opgehaald. Het staat er vol met klanten en Brouwer en zijn vrouw hebben geen handen genoeg om alles te wegen en te pakken. Het hele dorp is in beweging. Bij Metz rollen de vaten olie uit het pakhuis naar de kade, en verscheiden mannen hebben hun kerkezwart uitgedaan om zich in de grauwe varensdracht te steken, en de leren muilen, waarop ze 's zondags haast onhoorbaar gaan, geruild tegen hun klompen, die klossen in de straatjes en hol klinken op het plankier van de vissershaven. Motoren kuchen eerst en gaan dan regelmatig kloppen; vuile oliedampen walmen op. Op zondagmiddag heerst op Urk een drukte, zoals het eiland enkel 's maandagsmorgens kent, wanneer de vloot uitvaart.

Vrouw Gnodde knippert met de ogen bij het afscheid nemen aan de haven. Haar man en Dirk en Evert moeten weg en zij blijft achter met vijf meisjes en twee kleine jongens. Wanneer zal zij haar man en de grote jongens weerzien? En wat zal hun op het eiland overkomen, nu de vijand nadert?

Gnodde kust zijn vrouw vaarwel. Hij streelt de wangen van de kleine Grietje, die zij op haar arm draagt. Eén voor één neemt hij afscheid van de kinderen. Evert kust zijn moeder ook. Dat doet hij anders nooit bij het afscheid aan de haven. Welke jongen zoent zijn moeder nu op straat?

Als Evert op de botter stappen wil, voelt hij zich aan de mouw getrokken. Het is Alie Romkes. 'Dag Evert!' zegt ze zacht. 'Adjuu!' wil hij luchtig zeggen en meteen aan boord springen. Maar hij ziet wat glinsteren in haar lichte ogen en hij blijft staan.

'Meid, waterlanders? Wat haal je nou voor gekheid uit?'

Zij knijpt zijn hand heel stijf, terwijl ze met haar boezel haastig langs haar ogen wrijft. 'Kom je gauw terug, Evert?' vraagt ze.

'Vanzelf!' verzekert hij en hij wil luchtig blijven. Maar dan krijgt hij het ook krap en in een opwelling, waarbij hij van zichzelf geen steek begrijpt, neemt hij haar hoofd tussen zijn handen, vlak bij de spelden van haar hul, en drukt op elke wang een zoen. Dan springt hij snel aan boord met een hoofd even rood als het hare, en beiden kijken schichtig om zich heen of iemand dit gezien heeft.

De motor klopt reeds. Vader staat aan het roer; Dirk vaamt de tros in, die een man aan wal heeft los gegooid. Temidden van

een dichte zwerm van schepen vaart de U.K. 194 naar buiten. In de havenmond is het gedrang zo groot, dat hij haast verward raakt tussen een sleep van kleine zeilertjes, die door een van de grootste motorbotters wordt getrokken.

Evert let niet op de schepen om hem heen. Hij tuurt naar de wal. Veel vrouwen en meisjes lopen haastig langs de havendam naar het vuurtje op het hoofd, Alie ook. Hij wuift naar haar zo lang als hij haar zien kan. Hij wuift nog als de groep op het hoofd een donkere plek geworden is.

'Wat doe je nou, vader?' hoort hij achter zich Dirk vragen, en dan merkt Evert dat zij niet meer in de vloot zijn. De andere schepen gaan allemaal naar het zuiden, en zij liggen west voor. 'We moeten toch naar Amsterdam!' zegt Dirk.

'Moeten, moeten?...' gromt Gnodde. 'Een vrij man moet niks. Die daar - zijn hoofdknik gaat in de richting van een groep grote Noordzeebotters - gaan de kant uit waar zij heen moeten. Van Amsterdam zijn ze zo in IJmuiden. Maar wij vissen tegenwoordig op het IJselmeer; ons viswater is in de omgeving van Enkhuizen. Ik ga daarheen.'

'Maar er is gezegd...' wil Dirk nog tegenwerpen.

'D'r wordt zoveel gezegd,' breekt Gnodde af. 'We moeten naar Holland, opdat de Duitsers onze schepen niet in handen zullen krijgen, hè? Wel, Enkhuizen is óók Holland, en ik hoop er voor te zorgen dat ze deze schuit niet krijgen.'

Gnodde is altijd een eigenzinnig man geweest. Zijn jongens weten wel dat als hun vader eenmaal iets in het hoofd heeft, zij het er niet uit kunnen praten en trouwens het zal hun ook een zorg zijn waar ze heen gaan.

Langs de noordrand van het Enkhuizer Zand vaart de U.K. 194 dezelfde koers terug, waarin hij vrijdag naar het eiland is gegaan. De Friese kust is duidelijk te zien. Als een pilaar staat de lange schoorsteen van het stoomgemaal van Tacoziyl in 't noorden op de kim. Hoog zijn de Gaasterlandse kliffen. Zouden daar nu Duitsers zitten? vraagt Evert zich af. Hij kan zich niet voorstellen dat zijn vaderland in handen van de vijand is.

Doffe knallen rollen over het water.

'Zouden ze bij Den Helder schieten?' vraagt Evert.

Gnodde kent het geluid van de forten van Den Helder. Hij heeft het vaak gehoord als er geoefend werd, terwijl hij hier aan het vissen was. Dit is anders. 't Is dichterbij,' zegt hij. 't Lijkt wel op de Afsluitdijk.'

Als ze verder varen, horen ze het schieten echter zo duidelijk, dat het ook op de Afsluitdijk niet kan zijn. Er wordt op het IJselmeer geschoten. Gnodde krapt zich onder zijn karpoots. Zou hij er weer tussen raken zoals vrijdag? Dan kon het toch verkeerd zijn dat hij eigenzinnig een andere koers gevaren is dan hem is voorgeschreven.

Ze turen in de richting van het geluid. Bij Staveren is een zwarte stip te zien. Een boot, herkent hun zeemansoog, en bij die boot af en toe een rookwolk, die snel weer vervluchtigt.

'Die schuit is aan het schieten,' constateert Evert en hij loopt naar het vooronder om de kijker op te halen opdat hij beter zien kan wat daar ginder voorvalt.

't Is een van onze kanonneerboten,' ontdekt hij door het glas. 'En hij schiet op de wal. Mijn kop er af als hij niet Staveren bombardeert.'

Dirk staat aan het roer. Hij geeft een beetje stuurboord.

'Niet die kant op!' waarschuwt Gnodde scherp. 'Wij hebben er vrijdag warempel na genoeg tussen gezeten.' Maar Dirk wijst naar de lichtboei recht voor de boeg, en dan zwijgt Gnodde. Ze moeten noordelijk koersen om niet op het Zand te raken.

Het oorlogsschip is thans duidelijk te zien. Het vuurt steeds door, klaarblijkelijk op Staveren. Door de kijker ziet Evert rook boven het havenstadje. 'Hij schiet de boel in brand,' gelooft hij. Doch als Gnodde de kijker voor de ogen houdt, is hij dit niet met zijn jongen eens. De zwarte rook, die omhoog balt boven het station, komt uit de schoorsteen van een boot. Toch staat Gnodde voor een raadsel. Dat is de veerboot op Enkhuizen. Waarom maakt die stoom; het veer ligt stop sinds vrijdag. Wil de boot de haven uit? Zou hij vol Duitsers zitten, die willen oversteken, en wordt die boot daarom beschoten?

In de lucht is geronk. Evert zoekt even, maar ziet niets. Er drijven dikke wolken langs de hemel. Hij kijkt naar het oorlogsschip, waar het schieten regelmatig voortgaat.

Opeens! Bliksemsnel duikt een vliegtuig uit een wolk en stort zich op de kanonneerboot. Een explosie dreunt en het schip verdwijnt in witte zuilen. Everts hart staat stil van schrik. Is nu de boot verpletterd? Maar hij herademt. Neen, neen! Korte vlammen schieten uit rook en waterzuilen. Dat is de luchtdoelbatterij van het oorlogsschip, dat zich verweert. Het vliegtuig scheert laag over het water om daarna weer omhoog te schieten in een wolk. Het gaat alles razend snel.

Een Stuka was 't, begrijpt Evert, een van die venijnige Duitse bommenwerpers, die met een zware bom zich stortten op hun doel. Als de waterzuilen zijn neergedaald ligt de boot er net als straks. De aanval heeft niets uitgehaald.

Weer ronkt het in de wolken. Door een gat in de bewolking ziet Evert dat de Stuka zwenkt en daverend een nieuwe aanloop neemt.

Weer stort het vliegtuig zich op het oorlogsschip. Evert ziet hoe op het ogenblik dat de piloot zijn toestel optrekt een bom omhoog schiet. Dan zijn er weer de witte waterzuilen, waarin de boot verdwijnt, en dreunt een tweede zware explosie over zee.

Een eeuwigheid schijnt het te duren eer het opgespoten water wegzakt. Doch dan verschijnt het schip opnieuw: de mast, de brug en de romp.

'Weer mis!' juicht Evert.

Gnodde zegt niets, doch blijft in spanning toezien. Helt de mast niet vreemd voorover? Hij rukt Evert de kijker uit de handen en tuurt erdoor. 'De brug is kapot!' roept hij, en even later: 'De schuit kapseist!'

En nu ziet Evert ook dat het schip zware slagzij maakt, dat het zinkt. De boten worden gestreken.

'Moeten we helpen, vader?' vraagt Dirk uit de stuurkast. Hij geeft reeds stuurboord.

Doch dit is overbodig. Snelle sleepboten van de IJselmeerflotielje doemen op. Ook een mijnenveger stoomt naar het zinkend schip. De botter hoeft geen hulp te bieden.

'Bakboord je roer,' zegt Gnodde tegen Dirk, en ze varen langs de noordrand van het Enkhuizer Zand, tot aan de beide zwarte tonnen, die op het uiteinde van de droogte liggen. Dan koersen ze zuid op, recht op de toren van Enkhuizen aan.

Bij het begin van het Krabbersgat haalt een sleepboot hen in. Gnodde praat hem en hij hoort dat de gezonken boot de Friso was. Twee doden waren er en tien gewonden. De Pieter Florisz, die er aan komt, heeft de slachtoffers aan boord.

Tegelijk met de U.K. 194 is de Florisz voor de havenmond. Evert ziet hoe brancards aan dek en naar de wal gedragen worden. De baren zijn met witte lakens afgedekt. Maar Evert weet dat daaronder mensen liggen, misschien jongens, niet eens zo heel veel ouder dan hij. Hij huivert.

In Enkhuizen begint een klok te luiden, die de mensen oproept naar de avondkerk.

Het is zondag.

Evert strijkt met de hand langs het voorhoofd. Was het vandaag, vanmorgen, dat hij in de kerk geweest is en was de zondag toen zo vredig dat hij zich niet begrijpen kon dat het oorlog was?

Nu kan hij zich niet voorstellen dat het vandaag zondag is en nog wel Pinksteren.

HOOFDSTUK III

De overgave

'Is dit Enkhuizen of is 't het niet?' vraagt Evert Gnodde zich met verbazing af als hij de wal op gaat. De dikke Drommedaris staat er en de klokjes van zijn carillon klingelen over stad en haven even helder als ze steeds gezongen hebben. Maar de straten zijn vol mannen in bonte boezeroentjes, vol vrouwen, die een rode kraplap en brede blauwe of gebloemde schouderstukken dragen, en bij wie een toef blond haar uit een wit mutsje springt. De stad is vol met Spakenburgers. Het schijnt dat het Utrechts vissersdorp op eenmaal in de Haringstad gestopt is.

'Hoe hebben we 't nu?' vraagt Evert aan een Spakenburger visserjongen die hij kent omdat hun botters dikwijls in elkanders buurt gevaren hebben. 'Hoe komen jullie met z'n allen hier?'

'Geëvacueerd!' vertelt de jongen met een hoge borst. 'Vrijdag moesten we met hutje en mutje het dorp uit. Met grote boten zijn we hier naar toe gebracht. We hebben een nacht in een kerk gezeten, op de blauwe zerken. Koud dat 't daar was! Maar zaterdagmorgen waren we allemaal bij de Enkhuizers onderdak. Wij zijn bij grote lui. Een slaapkamer dat ik heb, piekfijn, jô, en een bed, zoals ik nog nooit gezien had.' Jaap Koelewijn glorieert bij zijn verhaal, alsof hij hoopt dat er aan deze evacuatie nooit een eind zal komen.

'Er zijn hier plantsoenen met donkere laantjes,' vertelt Jaap verder, vertrouwelijk en met plezier in de ogen. 'En toffe meisjes dat hier zijn! Ga je straks mee? Voor jou vinden we er ook wel eentje. Kunnen we lol hebben.'

In stomme verbazing kijkt Evert de jongen aan. Waar denkt Jaap aan? 'Maar jô, het is toch oorlog!' roept hij uit.

Jaap lacht zorgeloos. 'Pff... wat neem jij alles gewichtig op. Het is hier goed, hoor, en de Enkhuizer meisjes zijn reuze... Ha, An-

nie!' roept hij naar een meisje, dat met een vriendin gearmd loopt te wandelen.

De meisjes giechelen en glunderen en Jaap schiet aan Annie's zij. 'Jij die,' beduidt hij Evert met een knik naar haar vriendin.

Maar Evert draait zich om. Hij ziet de baren voor zich, die van de Florisz naar de wal gedragen werden. Onder witte lakens lagen de doden en gewonden van de Friso. Dit is geen tijd om lol te maken.

Op pinkstermaandag verkeert Evert meest op de botter en daar bevindt hij zich tusschen twee werelden. Aan de stadskant is de menigte van wandelaars: Spakenburgers, Bunschoters en Enkhuizers, die het in de overvolle huizen van de met geëvacueerden volgestopte stad niet kunnen harden en zich op de feestdag van Pinksteren vermeien in het stralend lenteweer. De Spakenburger meisjes met het heldere rood van haar jakken, haar gebloemde schouderstukken en witte mutsjes brengen veel kleur in die menigte. Er wordt gelachen en geschertst. Aan de stadskant heersen vrede en vrolijkheid.

En aan de zee kant is de oorlog. Op het hoge plat van de Drommedaris staan de mannen van de luchtwacht met hun kijkers de hemel af te zoeken naar vliegtuigen. Uit de bunkers bij de havenmonden steken de lopen van de mitrailleurs. De schepen van de IJselmeerflottilje, die hier haar basis heeft, vallen binnen en varen uit. Ze laden kolen of slaan vlees en groenten in. Soms liggen ze in 't Krabbersgat geankerd om orders af te wachten, maar meest gaan ze er dadelijk weer op uit, nadat ze brandstof en victalie hebben ingenomen. Ze kruisen op het IJselmeer en liggen 's nachts op wacht voor de havens van Staveren en Lemmer, voor de monden van het Zwarte Water en de Ketel, voor Harderwijk en Elburg. Al die havens zijn in handen van de Duitsers. Mocht de vijand proberen van daaruit de vesting Holland te bereiken, dan moeten de sleepboten dat seinen aan de grote schepen, midden op het meer, opdat die de vijand kunnen keren. Maar tot dusver is geen overtocht beproefd. 'Bij de Afsluitdijk wil hij vooruit,' vertelt een matroos van een bunkerende torpedoboot aan Evert, terwijl hij, zwart van kolengruis, een ogenblikje uitblaast, 'maar de forten van Kornwerderzand hebben alle Duitsers van de dijk geblazen en de Johan Maurits, die aan de andere kant van de Afsluitdijk op de Wadden ligt, heeft de Duitse stellingen kapot geschoten.'

'Staan we er niet beroerd voor?' vraagt Evert met benepen stem. 'Beroerd? Wat zou 't!' zegt de matroos, terwijl hij met zijn mouw het zweet en gruis van zijn gezicht wist en daardoor zijn tronie nog veel zwarter maakt. 't Gaat best. Het oosten van het land hebben ze cadeau gekregen, omdat dat toch niet was te houden. Maar nu komen ze geen stap verder. Op de Dijk niet; bij de Grebbe niet, en hier ook niet. Nooit komen ze het IJselmeer over.'

Zulke woorden geven Evert moed. En nu een matroos, die zelf meevecht, het hem vertelt, gelooft hij het onvoorwaardelijk. De eerste stormloop van de Duitsers ging erg hard. Maar thans is het met hun kromme sprongen uit.

Die avond waakt Everts moed nog meer op. Engeland biedt hulp! Motortorpedoboten met de Union Jack op het hek rennen door het Krabbersgat en lopen de haven binnen. Engelse matrozen, de brede stormband om de kin, lopen wacht op de kade van Enkhuizen.

Het gaat goed! is Evert vast verzekerd.

Maar zijn vader staart met bezorgdheid naar boven, waar hoog in de lucht, slechts zichtbaar als een kleine stip, een vliegtuig circelt, onbekommerd om het vuur der oorlogsschepen, dat er op wordt gericht. 'Ik weet niet of het wel goed gaat,' mompelt hij. 'Die ene Duitser,' zegt Evert spottend, 'wat zou die? Hij durft niet eens lager te komen, zo bang is hij dat hij wordt neergeschoten.'

Gnodde blijft echter bezorgd. Dat ene vliegtuig zal niet zoveel kwaad doen. Maar Hitler heeft er meer; honderden, duizenden vliegtuigen. Hij vreest dat die daarboven een verkenner is, die moet waarnemen welke militaire objecten er in Enkhuizen zijn. Het ziet de oorlogsschepen; misschien ontdekt het dat op de Drommedaris een militaire luchtwacht zit en dat daar vlakbij een radio-zendstation van de marine is. Wat moet het worden als op deze verkenning eens een aanval volgt? Het stadje is eivol met vluchtelingen. Gnodde krijgt er spijt van dat hij zo eigenzinnig is geweest om af te wijken van de order, die aan de Urker vloot gegeven is. In Amsterdam lag hij vast veiliger dan hier.

Na het avondeten in het kleine voorondertje neemt Gnodde, naar gewoonte, de bijbel uit het kastje boven in het beschoot. Hij bladert in de Psalmen: 'U zal geen kwaad wedervaren,' leest hij, 'en geen plaag zal uw tent naderen. Want Hij zal Zijn engelen van u bevelen, dat zij u bewaren op al uw wegen...'

In het kleine voorondertje neemt Gnodde de bijbel...

Daarna legt hij zijn hoofd rustig op het kussen van zijn kooi. In Gods bescherming zijn hij en zijn jongens veilig, al zouden er ook duizend bommen vallen.

Als de Gnoddes de volgende morgen aan dek komen, hebben de Engelse boten al weer zee gekozen en zijn de Nederlandse oorlogsschepen ook verdwenen. Geen vliegtuig laat zich zien. Het is rustig aan de buitenkant, maar mensen die uit de stad komen vertellen vreemde dingen. De Koningin zou naar Engeland zijn gevlucht. Er wordt zelfs gefluisterd over een overgave van het leger.

Evert gelooft van al die praatjes niets. Koningin Wilhelmina vlucht nooit en een Hollands leger vecht zich liever dood dan dat het zich overgeeft.

Des middags gaat het garnizoen weg. Al de vrachtauto's van het stadje worden opgevorderd om de soldaten naar Edam te brengen. 'Zie je nou wel,' zegt Dirk, die helemaal ontmoedigd is, 'zie je nou wel dat het verloren is?'

Maar Evert komt daar met felheid tegen op. Bij Edam, achter de

inundaties van de vesting Holland, zullen de soldaten stand houden.

Er komt beweging in de beide boten van de veerdienst op Stavoren, die te Enkhuizen liggen: de Van Hasselt en de Van der Wijck. Het volk in de omgeving van de haven loopt uit. Sinds vrijdag hebben alleen oorlogsschepen gevaren. De burgerscheepvaart lag volledig stil. Waar gaan die boten heen?

Ze varen niet ver. Dwars voor de monden van de Spoorhaven en de Vissershaven worden ze gelegd, zodat ze de toegangen geheel versperren, en dan gaan de bemanningen eraf. Die boten moeten zinken!

Evert heeft er een grimmig genoegen in. 'Zie je wel dat er niets waar is van een overgave? Wij vechten door. Die boten gaan naar de kelder, maar geen Duitser komt hier aan wal. En overgeven doen we ons nooit!'

'De boel is al overgegeven,' zegt een stem achter Evert. Het is de kruidenier, die aan de haven woont, bij wie de schippers gewoon zijn hun boodschappen te doen.

'Je liegt!' roept Evert boos.

'Kom mee en hoor zelf,' antwoordt de kruidenier.

De Gnoddes gaan mee in de kamer van de kruidenier en zij horen uit diens radio het Jobsbericht dat telkens wordt herhaald: De overmacht van de vijand, vooral in de lucht, was zo groot, dat verdere voortzetting van de strijd slechts nutteloos bloedvergieten zou zijn. Derhalve heeft Generaal Winkelman bevolen de strijd te staken.

Evert wordt wit tot in zijn lippen. Hij wil het niet geloven. 'Ze liegen! Die kerels van de radio liegen!' barst hij uit. Maar hij vindt nergens bijval. De anderen zijn somber en verslagen. Zijn vader zegt: 'Ik geloof dat het waar is, jongen!'

'Rotterdam is vandaag gebombardeerd,' vertelt de kruidenier. 'Het is verschrikkelijk. De halve stad staat in vlammen. Er zijn tienduizenden bij omgekomen!'

'Vroeger zijn Zutfen en Naarden uitgemoord,' roept Evert uit, 'maar de Geuzen vochten door!'

De mensen geven er geen antwoord op. Dat is zo lang geleden. En wat geeft het als zij al anders wilden? Het is gebeurd.

Evert gaat de kamer uit. Het is hem er te benauwd. Hij loopt weer op de havendam. De Van der Wijck en de Van Hasselt zinken langzaam dieper. De boten vallen op hun zijde tegen de havenhoofden. Straks vond hij het fijn dat die schepen werden op-

geofferd om de vijand te keren. Nu is het voor niets. De oorlog is verloren!

Evert wringt zijn handen en stampst zo fel op de stenen van de havendam dat zijn klomp splijt. Radeloos gaat hij aan boord en duikt in het vooronder. Hij duwt zijn gezicht in het kussen van zijn kooi, snikkend omdat zijn land het verloren heeft.

Als Gnodde en Dirk, nadat zij tevergeefs om Evert zochten, in het vooronder komen en de lamp ontsteken, zien zij hem in de kooi. Hij slaapt, voorover liggend, het kussen is nat van tranen. Zijn vader schikt de dekens over hem heen.

Die nacht schrikken de mensen op de botter wakker. Er dreunen schoten. De deur van het vooronder springt open van de luchtdruk. Er flitsen vuurschichten. Een ogenblik ligt Evert ontzet te staren in het duister. Dan schokt een wilde vreugde door hem heen. Er wordt gevochten. De oorlog is niet uit. Dat van de overgave was dus toch gelogen!

Hij springt zijn kooi uit en vliegt naar het dek. Vuur en vlammen boven het Krabbersgat. Het knalt en dondert.

Wat is er aan de hand. Is de marine met de Duitsers slaags in het gat?

Gnodde en Dirk komen ook aan dek. Op alle schepen in de haven zie je volk. De havendam loopt vol met burgers. Allen staren ontzet naar de vlammen. Er rinkelt glas en er klinken mokerslagen. Men hoort ook woeste kreten.

'Ze vechten, vader!' zegt Evert.

Doch Gnodde schudt het hoofd. 'Dit is geen vechten. Hier is wat anders aan de hand.'

Met z'n drieën gaan ze naar het havenhoofd en daar zien ze dat de matrozen alles wat van de marine is, kort en klein slaan of in de lucht doen vliegen. Kostbare radiotoestellen worden met mokers gerammeid en daarna in het Krabbersgat geworpen. Richttoestellen en afstandmeters gaan aan gruzels. Het radiozendstation, dat op de eerste oorlogsdag te Enkhuizen ingericht werd, wordt totaal vernield. De Abraham van der Hulst en de torpedoboot Z 3 worden onttakeld, zover ze onttakeld kunnen worden. Dan vaart de mijnenveger naar het midden van het Krabbersgat, waar de commandant met zijn schip hetzelfde doet wat gisteren met de boten van de veerdienst is gebeurd: de kleppen open! Zinken!

Op de torpedoboot worden de vuren hoog opgestookt. Dikke rook balt uit de beide schoorstenen. Daarop gaat de bemanning

aan wal. Alleen de commandant en de opperschipper blijven aan boord. Met die twee mannen vaart het schip weg.

Waarheen? vraagt het volk op 't havenhoofd zich af. Waar gaat die lege boot naar toe? In de schemer van de lantenacht verdwijnt ze naar het zuiden. Men hoort de machines in de verte grommen, doch allengs vervaagt het geluid. Daarna zwelt het evenwel weer aan. Een witte voor van bruisend schuim doemt op. De boot komt aangestormd in volle vaart. De Z 3 loopt nog ééns haar zesentwintig knopen.

Vlak bij de havenmond maakt de boot opeens een scherpe zwaai naar stuurboord. Haar hekgolf overspoelt het volk, dat op het hoofd opeengepakt staat. De Gnoddes slaan er nauwelijks acht op, zo zijn ze in spanning om de boot. Die loopt recht op de dam aan!

Een daverende slag dreunt over zee, alsof een zware batterij een salvo heeft gegeven. De boot springt als een hert omhoog. Dan valt ze op het basalt. Men hoort haar kreunen als een zwaar gewonde leeuw.

In volle vaart is de Z 3 op de strekdam van het Krabbersgat gevlogen. Tot aan het middenschip zit ze omhoog. De voorstevens steekt in de lucht; het achterdek diep onder water. Zo heeft de commandant zijn schip vernield om het te ontrukken aan de overweldigers. Maar nog is het niet genoeg. Matrozen gieten busen olie leeg over al het houtwerk aan dek en onderdeks en steken er de brand in. Het vuur laait op. Rook en vlammen breken uit kajuitsdeuren en koekoeken. Achter de patrijspoorten laait overal een rode gloed. Van binnen brandt de boot veel feller dan aan dek, waar bijna alles ijzer is. Als de ronde vensters zijn gebarsten loeit het vuur uit de patrijspoorten naar buiten. Ook op de Van der Hulst laaien vlammen; daar is ook brand gesticht. Dit is een nacht van vuur en vlammen en verwoesting. Uit het noorden komt een sleepboot vol marine-mannen, de bemanning van de Brinio, die boven de Ven, in het diepste deel van de Zuyderzee, tot zinken is gebracht.

Evert spreekt een matroos, die rilt van ergernis en spijt. 'We hadden er uit gekund,' zegt hij, 'wij allemaal: de Z 3, de Florisz, de Van der Hulst, de Gruno en de Brinio en al de sleepboten. We waren al in de sluizen van den Oever. Toen kwam het bevel: terug! We mochten er niet uit. Alleen de Gruno was al buiten. Die is weggevaren. Vrij. En wij... wij zitten hier... gevangen!' Zijn stem stikt haast van woede, en met zijn moker slaat hij

een groot zoeklicht aan splinters. Nu hij niet vechten en ontkomen kan, geeft het hem tenminste nog een beetje lucht dat hij de oorlogsbuit van de vijand kan vernielen, voordat die er de hand op heeft gelegd.

'Kom mee,' zegt Gnodde tot zijn jongens. 'Wij kunnen hier niets doen en het is nacht.'

Zij gaan te kooi. Nog hoort Evert het geluid van ontploffende munitie en verbrijzelend glas en het loeien van de vlammen op de brandende oorlogsschepen. En in zijn slaap wordt hij gekweld door bange dromen.

De volgende morgen is Evert al vroeg weer op het havenhoofd. Nog brandt en rookt de Z 3 op de dam. De Van der Hulst ligt, het dek gelijk met het water, op de bodem van het Krabbersgat. Op het hoofd staan de matrozen, roetzwart, vaal en vermoeid na vijf dagen onafgebroken varen, ellendig omdat zij in de macht van de vijand zijn, terwijl hun kameraden met al de schepen van de marine, die buitengaats waren of in Noordzeehavens lagen, naar Engeland gevaren zijn om van daar de oorlog voort te zetten.

'We moesten weer aan het werk kunnen,' zegt Gnodde tot zijn jongens. 'Werk verzet narigheid. Leeglopen maakt je ellendig.' Doch de schepen in de Enkhuizer haven zitten als muizen in de val doordat de havenmond door de Van Hasselt afgesloten is. De Gnoddes moeten wachten.

HOOFDSTUK IV

'De Duitsers zijn zo kwaad nog niet'

Het schepnet van Klaas Gnodde duikt diep in het bun. Met een handige zwaai schraapt hij de kanten en daarna heft hij het net, dat boven water komt vol kronkelende aal. Met een vlotte zwenking gaat die paling in de grote gaatjesemmers waarin Dirk en Evert ze naar de afslag dragen. De vangst is goed geweest vannacht en in de afslag wordt daar vast een best slot aan gebreed.

De kooplui in de hoge banken kijken keurend naar de aal, die, uit de emmers op de gladde toonbanksteen gestort, wild kronkelt. Zij zien dat Gnodde een goede middensoort heeft aangebracht, waaruit het ondermaatse goed royaal is uitgeschoten.

'Daar gaat ie!' roept de afslager, nadat hij de wijzer van de veilingklok een paar keer heeft laten slingeren. 'Tweehonderdzestig pond van de U.K. 194.' Er valt een stilte in de gonzende bijenkorf; de kooplui houden gespannen de vinger op het knopje vóór hun plaats. De bel rinkelt, terwijl de wijzer trillend stil blijft staan. Evert kijkt verbaasd naar het cijfer, dat de klok aanwijst: 38. Is hun aal voor acht en dertig cent het pond verkocht? Dat is alweer een flink stuk boven de prijs van gisteren. Het is royaal het dubbele van wat kort geleden nog voor kuilaal werd gemaakt!

'Daar kan een pakje goeie saffiaantjes op overschieten, Evert,' zegt een schelle stem achter zijn rug.

Het is Piet Wels, ook een Urker vissersjongen, die bij zijn vader vaart. Zelf heeft hij al gedaan wat hij Evert aanraadt. Uit een doosje, wit met goud, neemt hij een dure sigaret. 't Is tegenwoordig geen beroerde tijd voor ons,' zegt hij.

Er staan een paar Duitse soldaten in de hoek van de afslag. Evert ergert zich altijd als hij Duitsers ziet. 'Als die loeders er niet waren,' antwoordt hij gedempt, 'dàn was het geen beroerde tijd. Nu is de tijd verrot.'

Piet lacht spottend om zijn ergernis. 'Pf... makker, wat maak jij je dik? Wat heb je op die Duitsers tegen? Als zij er niet waren, kregen wij dit geld niet voor de aal. Dan konden wij deze sigaretten niet roken en geen biertje drinken. Dan konden we op een houtje bijten, net als een jaar of wat geleden.'

'Ze hebben ons de vrijheid afgestolen,' gromt Evert boos.

Nu lacht Piet nog veel scheller. 'Vent, loop heen! *Ze geven* ons de vrijheid juist! Toen Willemientje er nog was, mochten we drie dagen in de week vissen. En nu aldoor!'

Everts lippen trillen. Piet Wels is N.S.B.-er, een vuile landverrader. 'Je moet anders over de Koningin spreken,' sist hij.

Piet lacht honend. "Over die weglloopster?"

Evert wordt rood van drift. 'Vóór de Duitsers hier waren schreeuwden jullie het allerhardst Oranje boven!'

'Toen wisten we niet dat ze aan de haal zou gaan, terwijl onze jongens bij de Grebbe vochten,' smaalt Piet.

Wit van woede wil Evert hiertegen ingaan, maar een bejaarde visser, die op de ruzie afgekomen is, legt de hand op zijn schouder. 'Houd je stil, m'n jongen,' raadt hij. 'Het is tegenwoordig gevaarlijk om te zeggen wat je op je hart hebt.'

Verbaasd kijkt Evert hem aan. 'Die loeder,' valt hij uit, naar Piet wijzend. 'Die loeder scheldt op de Koningin!'

De oude visser wijst tersluiks naar de Duitsers, die ook op het standje afkomen. 'Houd je mond,' fluistert hij hem in. 'Je zou in de gevangenis verzeilen.'

Evert doet wat de oude hem raadt. Hij draait Piet de rug toe. Die lacht hatelijk achter hem en Evert heeft de grootste moeite om zichzelf in toom te houden, maar hij bedwingt zich toch. Nu de Duitsers baas zijn, moet je je laten trappen door de landverraders als je niet aanstonds achter slot en grendel zitten wilt.

Aan boord vertelt hij verontwaardigd van Piet z'n sarderie. 'Ik wou hem wel kapot slaan,' briest hij.

'Wat deed de aal?' vraagt Gnodde nuchter.

'Acht en dertig cent,' antwoordt Evert, doch meteen vaart hij weer uit over het onrecht dat zo'n N.S.B.-er iedereen, tot zelfs de Koningin toe, uitmaken mag voor al wat lelijk is, terwijl een ander geen mond mag opendoen.

Gnodde slaat op zijn opgewonden zoon geen acht. Hij wrijft zich de handen. Acht en dertig centen beurt hij voor een pondje paling. Het visserijtje van vannacht brengt hem dik honderd gulden op. 'Dit wordt een beste week, Dirk,' zegt hij vergenoegd tot zijn oudste. 'Ik heb nog nooit zo goed gevestigd als deze laatste weken.'

Het ergert Evert hevig dat zijn vader zo spreekt. 'U praat net als Piet Wels,' stoot hij er uit, 'net als die landverrader.'

'Je moet een toontje lager zingen, Evert,' bestraft zijn vader hem.

Evert blijft boos. 'Het lijkt warempel of u blij is dat de Duitsers ons land veroverd hebben,' moppert hij.

'Dat weet je beter, Evert. Maar je moet de dingen zien, zoals ze zijn. Ik kan het ook niet helpen dat de Duitsers zich beter houden dan een van ons gedacht had. Ze zijn netjes en fatsoenlijk. Wij hebben geen last van hen. En dat er goed verdiend wordt, komt ons best van pas. Ik sta nog dik in 't krijt bij de werf en bij de olieboer.'

Evert wil naar geen rede horen. 'Je mag niet langer zeggen, waar 't op staat!' roept hij woedend uit.

'Dan houd je je mond maar eens een beetje dicht,' antwoordt zijn vader droog. 'Voor jongelui, wier tong zo lang is, is dat wel eens goed.'

Het oliebootje komt langszij en Gnodde pakt de slang aan om die op de tank te koppelen. 'Alla,' beveelt hij Evert, 'haal brood en kaas en boter. We moeten zó weer varen.'

Evert doet de boodschappen. Als hij terugkomt, klopt de motor al en staat zijn vader naar hem uit te kijken. 'Schiet op!' maant Gnodde, 'en gooi los die tros! We moeten er uit.'

Zodra Evert voet aan dek heeft, loopt de botter achteruit om vrij te komen van zijn nevenliggers. Midden in de haven zwenkt hij naar de mond en dan gaat het de pieren van het Krabbersgat uit naar de visgronden, waar het sleepnet neergelaten wordt.

Evert loopt op dek te pruilen. Zoals zijn vader zijn alle vissers; de meeste zijn nog erger dan hij. Zij hebben het goed onder de bezetting. Ze kunnen geld verdienen. Nu kan het hun niets bommen hoe het gaat met het vaderland. Een schande vindt hij dit. Hij is liever doodarm en vrij dan rijk onder Hitler. Tegen Dirk lucht hij zijn hart.

De oudere broer haalt de schouders op over Everts redematies. 'Je moet dit niet zo op je achterste kiezen nemen,' zegt hij. 'Natuurlijk willen we graag allemaal weer vrij wezen. Geen Urker, die er anders over denkt, behalve dan die anderhalve N.S.B.-er. Maar daarom hoeven we wit geen zwart te noemen. 't Is immers meegevallen met de Duitsers. We dachten dat we allemaal slaven zouden worden, dat ze ik-weet-niet-wat met ons zouden uithalen. En ze doen ons niks. Dat Piet Wels nou vrij schelden mag en jij je mond moet houden, och dat is immers toch maar voor een poosje. Als wij straks weer vrij zijn, geef jij hem dubbel van ka-toen.'

Evert gromt. Hij vindt bij niemand steun. Ze zijn allemaal met hetzelfde sop overgoten. Ze vinden de Duitsers zo kwaad nog niet, nu ze geld kunnen verdienen aan de vijand. Ze denken niet eens meer aan Rotterdam. Evert kan dit niet verwerken. Hij vindt het verschrikkelijk dat Nederland heeft moeten bukken en dat de Duitsers baas zijn in zijn land. Hij wou dat hij kon vechten om ze er uit te jagen. Dat hij in Engeland was bij de marine. In Holland is 't een hel.

Er komt een bootje aanvaren, een grijs geverfde sleepboot. Net zo'n scheepje als er bij de IJselmeerflottielje waren. Op deze sleepboot wappert ook een vlag. Maar het is de Nederlandse driekleur niet. Op het hek waait een rode vlag met een zwart hakenkruis in witte cirkel in het midden. De gehate vlag van Hitler op een Nederlandse boot. Evert kan die vlag niet zien. Hij duikt in het vooronder.

Op een zondagmiddag maakt Evert met zijn vrienden een wan-

deling om Top. Dit is hun vaste zondagse wandeling als het niet regent. Het is trouwens de enige wandeling, die men op het kleine eiland maken kan. Door het weiland voert de weg tot aan de Staart, die vroeger bij eb droog lag en bij hoog water onderdook, en die nu binnen de dijk van de aanstaande Noordoostpolder is gekomen.

Op zondag is de zee in Urks omgeving doorgaans leeg. Geen botter vaart dan, geen tjalk of klipper loopt het eiland aan. Maar nu draagt een briesje uit het zuiden getjomp van een motor over, en als de jongens vrij uitzicht op zee krijgen, zien ze een grijze boot met een rode vlag op het hek. 'Duitsers,' moppert Evert.

De jongens schenken er verder geen aandacht aan. Ze wandelen weer voort. Maar één uit het groepje, die even achterom gekeken heeft, blijft staan. 'Die schuit loopt binnen,' roept hij uit.

Waarlijk, de boot draait bij, vaart tussen de tonnen, die de vaargeul naar Urk aangeven, door en loopt op de havenmond aan.

Een Duitse boot in de Urker haven! Daar moeten de jongens meer van weten. Tegen alle regels van de zondagmiddagwandeling keren ze vóór Top terug en rennen naar de havenkant met een haast, veel groter dan een Urker op zondag voegt.

Er zijn marinelui op de Duitse boot met gouden banden om de mouwen, officieren blijkbaar. Ze wandelen de haven langs, kijkend naar de vissersvloot.

'Wat moeten die lui hier?' vragen de jongens aan elkaar.

Zij denken dat de Duitsers voor plezier uit zijn. Een vaartochtje op een vrije zondag zal hen naar Urk hebben gebracht. Maar een visser, die bij het groepje jongens staat, schudt bedenkelijk het hoofd. 't Is hen om onze vloot te doen, wat ik je brom,' zegt hij. Daar lacht Evert om. Wat zou de Duitse marine met hun schepen moeten? Die heeft oorlogsschepen nodig, sleepboten misschien, geen visserspinken.

De visser blijft evenwel somber naar de Duitsers kijken en zijn blik wordt donkerder als enkele van hen op de grootste botters klimmen, hun lengte en breedte meten en dan naar het raadhuis gaan. 'Je zult het zien,' zegt hij, 'ze willen onze schepen hebben.' En dan gebeurt wat tot dusver alleen op Pinksterzondag op Urk is voorgevallen. De omroeper gaat door het dorp met luid klingelende schel en met zijn stentorstem schreeuwt hij op elke straathoek: 'Order van de burgemeester: alle schippers moeten op hun schuit zijn.'

Het geeft een schok. Hoe kan de burgemeester hen naar hun botters commanderen? Het is zondag, en het is aanstonds kerk-tijd. De schippers moeten naar de kerk in plaats van naar hun schuit. En waarom is dit? Wat voeren de Duitsers in hun schild? Er is beweging in het dorp, onrust, onwil. 'Niet doen!' roepen jonge kerels. De schippers kijken elkaar aan. Altijd zijn Urkers eigen baas geweest. Nooit hebben ze gedaan wat de wal hun commandeerde. En zouden ze dan wel voor Duitsers bukken? Ze weten echter dat de bezetters ongemakkelijke heren zijn als je niet naar hun pijpen danst. In Rotterdam hebben ze dat op 14 mei ervaren. Omdat de stad zich niet dadelijk overgaf werd ze verwoest. De vissers treuzelen en mopperen, maar ze gaan naar hun schepen in plaats van naar de kerk.

De Duitsers komen aan boord, van botter op botter stappend. Op de kleine schuiten blijven zij niet lang, maar op de grote nemen ze alles op en dan vorderen zij de beste schepen: de 109 van Dubbele de Vries, de 58 van Riekelts Brouwer, de 204 van Louwe Kramer.

Aan de haven is het zwart van volk.

Evert is bij zijn vader aan boord. De middagkerk is afgelast. Aan de haven is het zwart van volk en op de schepen wemelt het van vissers. Hij kijkt naar de marine-officieren, die de schepen keuren. Ze naderen. Evert is in spanning of hun schip ook gevorderd zal worden. Tot de allernieuwste en allergrootste behoort hun botter niet, maar het is toch een forse schuit. De schepen, die tot nu toe zijn gevorderd zijn groter; de bidders, die de Duitsers hebben gepasseerd, zijn kleiner dan de hunne. Hun schuit zal een twijfelnummer zijn.

De Duitsers komen aan boord en nemen met een meetroe lengte en breedte op en zetten een instrumentje op de boorden om de dikte van het ijzer te meten. Eén licht de kap van de motorkast. Dan steken ze de koppen bij elkaar en delibereren.

Evert ziet hoe zijn vaders ogen hard zijn en zijn lippen saamge-nepen. Alles in Gnodde komt hiertegen in opstand. Die vreemde snoeshanen besnuffelen zijn schip. Ze dwingen hem om op zondag hier aan boord te komen in plaats van naar de kerk te gaan. Nu staan zij te smoezen om uit te maken of zij zijn schip zullen opvorderen, dan wel het aan hem laten. En hij moet dit allemaal gedogen. Hij is zijn eigen baas niet meer.

De Duitsers zijn met hun onderling gesprek gereed. 'Gevorderd,' zegt een van hen tot Gnodde. 'Woensdag moet de schuit in Amsterdam zijn.'

Evert kijkt naar zijn vader. Hij verwacht dat hij op zal stuiven, dat hij woedend weigeren zal zijn goede schip aan deze rovers af te staan, dat hij misschien die kerel bij zijn lurven pakken en hem overboord zal zetten. Everts vingers jeuken om er op te slaan. Als hij groter was deed hij het vast.

Maar er gebeurt niets. Het vuur, dat in zijn vaders ogen gloeide, is uitgeblust. Zijn straks verbeterd mond is slap geworden. Hij tikt aan zijn karpoots en zegt: 'Het komt in orde, heren.'

Evert bries van woede. Hoe kan zijn vader dit doen, hun botter zo maar overgeven aan de Duitsers?

Kijk, nu doet vader toch een stap naar de officier. Zal hij nog protesteren? Hij tikt weer met zijn vingers aan zijn muts. 'Meneer,' zegt hij, 'waarom doet u ons dit op zondag aan? De dag des Heren is toch heilig.'

De officier kijkt de schipper een ogenblik verwonderd aan. Heilig, heilig? Voor een Nazi is niets heilig dan alleen de Führer. Hij lacht spottend. 'We hebben gehoord dat jullie door de week voor geen gat te vangen bent, maar 's zondags allemaal thuis. Dat is

de reden, waarom wij vandaag gekomen zijn. Dat jullie zo de zondag houdt, is voor ons mooi gemakkelijk.'

Met deze woorden draait hij Gnodde de rug toe en gaat de anderen achterna naar de volgende schuit.

'Die fielten,' valt Evert woedend uit. 'Ze steken u de gek aan. Maar we doen het niet, hè vader! We doen het nooit. We laten de schuit hier liggen of brengen 'm naar een andere haven, maar aan de moffen geven we 'm nooit.'

Gnodde glimlacht weemoedig. 'Waar moeten we heen, jongen? We zijn overal in hun macht.'

Evert wordt onredelijk en brutaal. 'U kruipt die Duitsers in hun zak,' bitst hij. 'U vindt het nog niet eens zo kwaad, dat ze hier gekomen zijn, omdat de aal wat duurder is geworden.'

Nu wordt zijn vader boos. 'Zwijgl!' zegt hij.

Evert zwijgt beschaamd. Hij heeft zijn vader aangesproken op een wijze, die niet voegt.

Het is een trieste reis, die twintig botters de woensdag na die zondag maken. De grootste en beste schepen, de trots van de Urker vloot, worden uitgeleverd. Dit snijdt de vissers door de ziel. Evert en Dirk zijn bij hun vader op de botter om de schuit naar Schellingwoude te brengen. Zij hebben de tocht van Urk naar Amsterdam dikwijls gemaakt. Een deel van het jaar, als op het IJsselmeer de palingvangst was afgelopen, viste Gnodde op de Noordzee, en via Amsterdam voeren zij dan naar IJmuiden. Maar nooit was deze reis zo triest als nu: een grauwe regendag met grijze wolken en zeer weinig zicht. En in het hart der vissers is het even somber.

Aan de steiger van Schellingwoude moeten ze de schepen meren. Naast elkaar liggen ze daar, boord aan boord, met de koppen in de wal, zoals paarden aan de ruif staan. Zo hebben de Urkers hun botters altijd gemeerd. Maar vandaag wordt geen vis van boord gedragen noch olie en victalie op de schuit gebracht. Duitse marine-mannen stappen op de schepen. De Urkers moeten er af.

De onderofficier, die de U.K. 194 overneemt, wil een grapje maken en biedt sigaretten aan. Maar de Gnoddes zijn niet in een stemming om grappen te verdragen en ze weigeren nors de sigaretten. Evert heeft grote moeite om niet razend uit te vallen. Zijn vader loopt stil met gebogen hoofd de steiger af.

Met een extra-boot keren de vissers, nadat zij de schepen hebben afgeleverd, uit Amsterdam naar Urk terug.

Langs Schellingwoude varend staan allen aan dek. Daar liggen hun schepen. Everts ogen branden; zijn vuisten nippen in zijn zakken samen. Hitlers vlag is op hun schip gehesen. Het hatelijke hakenkruis waait van de mast. Dit is het ergste, vindt hij. Dat zij de botter kwijt zijn, is te dragen. Als hij door de eigen regering opgevorderd was, zoals in '39 verscheidene IJmuider trawlers opgevorderd zijn, dan zou hij zelfs met vreugde het vaartuig hebben weggebracht. Maar nu waait die vlag op hun schip; het moet de vijand dienen. Hier briest hij tegen. Als het aan hem gelegen had, was de botter nooit geleverd. Dan had hij... Wat hij dan gedaan had, weet Evert niet. Hij kent geen uitweg. Hij kon de botter immers nergens brengen, waar de lange arm van de overwinnaar hem niet achterhalen kon.

Kon ik maar weg, denkt Evert. Kon ik maar naar Engeland om daar te vechten voor de Koningin. Er gaan jongens naar Engeland. Van vrienden, die deze zomer op de Noordzee visten, weet hij dat er alle dagen jongens uit het land ontsnappen. Plezierjachten, die ogenschijnlijk in de gaten en langs de kust kruisen, steken des nachts in zee en gaan naar Engeland. In boten, ook in botters zijn er wel meegesmokkeld, en op zee overgegeven aan een duikboot. Evert zou dat ook willen. Maar hij is te jong, zestien jaar. Achttien of negentien moest hij zijn.

'Evert!' wordt er achter hem geroepen. Het is zijn vader, die in het deurtje van de kajuit staat. 'Kom naar beneden. Je wordt kletsnat!'

Evert ontdekt nu pas dat hij helemaal alleen op het dek gebleven is en dat zijn buis doorweekt is van de regen. Hij voelt ook dat hij koud geworden is. Huijverend gaat hij naar beneden en rillend kruipt hij bij het kachelkje, dat fel brandt. Zijn kleren roken weldra van uitslaande damp.

De schippers in de kajuit praten druk en heftig. De vordering van hun schepen zit hun hoog. Haat tegen de Duitsers vlamt door de gesprekken heen. Ze noemen de vordering een schandaal en spreken van roof en diefstal. Ze zijn vergramd omdat de Duitsers voor geen reden vatbaar waren, toen ze om uitstel van de vordering vroegen, opdat ze eerst andere vaartuigen konden zoeken om hun bedrijf mee voort te zetten.

'Wat zijn ze veranderd,' denkt Evert in zijn hoekje bij de kachel. Toen de bezetting een voordeel voor hun beurs betekende, waren

de Duitsers zo kwaad nog niet. Nu zij hun scha berokkenen, wensden zij hen naar de maan. En opeens ziet hij de vordering van hun schuit met andere ogen. Daar zit ook een goede kant aan. Zolang de Duitsers vriendelijk en aardig deden en fluwelen handschoenen droegen, bestond er gevaar dat de Nederlanders hun Koningin vergaten en de hielen van de overwinnaar gingen likken. Nu de bezetters zich vertonen zo ze zijn: verwaten overheersers, die een verslagen volk vertrappen, is dat gevaar voorbij.

De schippers praten er over hoe het nu moet. Waar moeten ze schepen vandaan halen, nu er geen schip gebouwd kan worden en alle oude schuiten, die opgelegd gelegen hebben, zolang de Zuiderzee is afgesloten, weer in gebruik zijn bij de visserij? Hoe zullen zij hun brood verdienen zonder schip, nu alles duur wordt? Ze weten het niet.

HOOFDSTUK V

Een vliegtuig valt

De Gnoddes varen weer. Van een oude, kinderloze visser, die de visserij er aan gegeven heeft, nu hij goed geld voor zijn schuit kon krijgen, heeft Gnodde een botter gekocht. Het vaartuig is aanzienlijk kleiner dan de oude U.K. 194 en toen de Gnoddes het overnamen, zag het er zeer onooglijk uit. Maar nadat de schuit op de helling is geweest, een streek verf en nieuwe zeilen heeft gekregen, ziet ze er weer behoorlijk uit en ondanks dat de motor wat zwakker is dan Gnoddes vorige, maken ze toch goede vangsten. Na elke trek zit het net vol met paling.

Het geronk van bommenwerpers is in de nazomer van '40 voor de vissers op het IJselmeer een zeer vertrouwd geluid geworden. In vele nachten horen zij het astmatisch steunen van de Wellingtons. Evert is opgewekt als hij hen hoort. Daar gaan de Tommies. Zij nemen wraak voor Rotterdam. Hun bommen beuken Duitsland murw en maken straks een einde aan de oorlog. Hoe zwaarder en hoe vaker de Britten bombarderen, hoe eerder Nederland weer vrij zal zijn. Het ronken van de vliegtuigines is muziek in Everts oren.

Alleen spijt het hem geducht dat hij die vliegtuigen niet kan zien. Hoe hij ook speurt, hij kan ze nooit ontdekken aan de nachtelij-

ke hemel. Zelfs in maannachten, als de hemel helder en vol sterren is en een zacht licht over zee verspreid ligt, blijven de bevrijders toch onzichtbaar.

Enfin, hij hoort ze. Hij weet dat de bondgenoten er zijn, recht boven zijn hoofd. Evert wou dat hij in zo'n vliegtuig zat; dat hij piloot was of boordschutter, of bommenrichter. Nog liever dan bij de marine zou hij, gelooft hij, bij de luchtmacht willen dienen.

Op een zaterdagavond praat hij over dit verlangen met Alie, terwijl ze wandelen om Top. Zij huivert aan zijn arm als hij zegt, dat hij vlieger wilde wezen. 'Niet doen, Evert, niet doen,' zegt ze. 'Het is zo gevaarlijk!'

Om dat gevaar lacht Evert. Een flinke piloot laat zich niet neerschieten als een duif. Maar ach, hij kan toch niet gaan. Jongens van zestien kunnen ze bij de Engelse luchtmacht niet gebruiken, net zo min als op de vloot. Als hij achttien of negentien was, dan ging hij vast. Riekt van Urk en Karel Hakvoort zijn ook naar Engeland gegaan. Hij kon ook best een middel vinden om aan de overkant van de Noordzee te komen.

'Gelukkig dat je nog te jong bent,' zegt Alie.

'Jammer,' vindt Evert.

In de week na dit gesprek staat Evert 's nachts aan het roer. Er is weer zwaar geronk van vliegmachines in de lucht. Hij denkt aan Alie's onrust en vrees. Hij is voor gevaar niet bang. Hij houdt er van. Als het stormt en het op 't IJselmeer gaat spoken, zodat de andere vissers naar de haven vluchten, dan vraagt hij aan zijn vader: 'Wij gaan toch niet naar binnen, hè?' Hij heeft zijn draai als de botter, bij het inhalen van de kor, tolt als een dronken kalf, en mèt het net de golven binnenwippen. En het zeilen wordt voor hem eerst recht plezier als de botter tegen een storm opklopt, het buiswater tot halverhoogte van de mast spat en bakken water op de plecht storten.

Hier op het IJselmeer is het eigenlijk maar kinderwerk, al kan de schuit op de korte golven soms woest dansen. Op de Noordzee, daar was een storm fijn. De lange golven gooiden de botter omhoog en lieten hem dan in een golfdal ploffen. Het was dan of je een spelletje van kat en muis deed met de golven.

Tegen de morgen, als Evert na tweemaal twee uur slapen – want bij het halen van het net wordt de nachtrust telkens onderbroken – zijn torn aan het roer weer heeft, hoort hij opnieuw

vliegtuiggeronk. De Engelsen keren terug van hun aanval op het vijandelijk gebied. Het stotend ronken zwelt uit het oosten aan, raast over Evert heen en verzwindt dan in het westen. Zo gaat het altijd bij de terugkeer van de Engelsen. Maar ditmaal hoort Evert nog iets anders. Een gierend geluid dichtbij, dat bliksemsnel over de botter stuift. Wat kan dat zijn? Vliegt een van de Engelsen zo laag? Evert speurt of hij de machine kan ontdekken. Maar hij ziet niets.

Plotseling schrikt hij op. Er knetteren schoten. Fel ratelt een mitrailleur recht boven zijn hoofd. Met doffe bonzen antwoordt een kanon. Dat is een luchtgevecht, begrijpt Evert. Een Engelse bommenwerper is met een Duitse jager slaags. Nu weet hij ook, waarvan het gierend fluiten straks afkomstig was.

Een donderslag dreunt eensklaps boven Everts hoofd. Een vlam schiet uit. De hemel schijnt in brand te staan. Evert krimpt in de stuurkast van angst ineen. Het heeft de schijn dat een klomp vuur op de botter neer zal storten.

Doch het vuur stormt door de lucht. Het is een vlammenzee met een lange staart van vonken en rook, die naar het westen jaagt. Ze verliest aan hoogte. Het brandend vliegtuig stort in zee. Nog even schieten hoge vlammen op. Daarop smooit alles in het water.

Op het schieten zijn Gnodde en Dirk uit hun kooi gevlogen. Zij zien het brandend vliegtuig vallen.

'Haal in de kor,' gebiedt Gnodde aan zijn jongens.

'Als het een Duitser is, mogen ze voor mijn part allemaal verdrinken,' oordeelt Evert hard.

'Ook een vijand moet je helpen als hij in nood zit, Evert,' wijst zijn vader hem terecht.

Evert gromt. Maar hij zet de lier aan en zodra het net aan boord is, tuft de U.K. in de richting, waar het vuur in het water viel.

Wrakstukken steken uit zee op. Een zwartgebrande vleugel staat als een toren rechtop. De cockpit is boven water.

Staande op de plecht speurt Evert naar het wrak om uit te vinden of het een Duitser is dan wel een Engelsman. Geen Engelsman, gelooft hij. De Tommies zijn veel te goede vliegers om zich te laten kisten. Evert weet hoe hij een Engels vliegtuig van een Duits kan onderscheiden. De Duitse machines zijn donkergrijs geverfd; de Engelse licht. De Duitse machines dragen een oorlogskruis, de Engelse rood-wit-blauwe cirkels. Doch ook als de botter dichtbij komt, kan hij de nationaliteit niet onderscheiden.

Alles is zwart geblakerd.

'Het is een Engelsman,' zegt Gnodde. 'Die vleugels en die romp zijn voor een jager veel te groot.'

Evert wil het niet geloven.

Doch als ze om het wrak heen varen, ziet hij het zelf. Half verblakerd, maar toch duidelijk zichtbaar is het rood-wit-blauwe onderscheidingsteken van een Engels vliegtuig.

Dit geeft hem een beklemming. Straks dacht hij dat een vijand was gevallen en dit wekte een wilde vreugde in hem. Nu is een bondgenoot, een vriend verongelukt. 'Zouden er,' vraagt hij zijn vader met een huivering, 'zouden er nog mensen in zijn?'

'Waar zouden ze anders wezen, jongen?' antwoordt Gnodde. Hij zet de motor af en Dirk trekt men een pikhaak de botter naar het wrak.

De halve cockpit van het grote vliegtuig steekt boven water uit. Door gebroken glas kan men naar binnen zien. Evert, die anders altijd graag vooraan staat, houdt zich nu achterbaks. Hij huilt.

Met een moker slaat Gnodde het glas verder stuk, zodat er ruimte is voor een man om door te komen, en dan klimt hij naar binnen. Voor Everts besef blijft zijn vader heel lang in het vliegtuig, maar hij durft niet gaan kijken.

Als Gnodde eindelijk weer zijn hoofd door het uitgeslagen raam naar buiten steekt, staan zijn trekken strak. 'Vier zijn er dood,' zegt hij, 'van de vijfde weet ik het niet. Die moesten wij maar aan boord nemen. Kom eens hier en help mee.'

Met tegenzin stapt Evert over op het wrak. Schichtig kijkt hij in de cockpit om zich heen. Hij ziet verkoelde lichamen, half onder water. Een man ligt op zijn rug; z'n ogen zijn gebroken. Over de stuurinrichting hangt een ander.

'Hij leeft, geloof ik,' zegt Gnodde, 'maar hij zit bekneeld tussen het dashboard en zijn stoel.'

Terwijl Dirk de stoel naar achteren rukt houden Gnodde en Evert de man vast en daarna tillen zij hem samen op. Dirk, inmiddels uit de cockpit geklommen, grijpt hem van buiten aan. Onder het dragen naar de botter kreunt hij zacht. Hij leeft dus! Ze leggen hem op de vloer van het vooronder. Evert legt zijn eigen kussen onder het hoofd van de gewonde en spreidt zijn deken over het natte lichaam uit.

'Nu gauw naar huis,' zegt Gnodde tot zijn jongens. 'We moeten haastig naar een dokter toe.'

Evert zit bij de gewonde Engelsman, terwijl de botter, de motor op de hoogste toeren lopend, tegen het zeetje optornt in de richting Urk. Hij bet het klamme voorhoofd met wat water. Na een poos slaat de vlieger de ogen op en kijkt zoekend rond.

'Bij goed volk,' troost Evert hem, maar de man verstaat hem niet. Hij begrijpt ook schijnbaar niet wat er met hem gebeurd is. Vermoeid sluit hij de ogen. Maar na een poosje opent hij ze weer en dan gaat zijn hand tastend naar zijn borst. Evert denkt dat hij het benauwd heeft en knoopt voorzichtig zijn uniform los. Doch de Engelsman is daarmee niet tevreden. Hij tast naar zijn jaszak, of hij daar iets zoekt. Evert trekt zijn portefeuille er uit. De gewonde knikt dankbaar. 'Doe haar open,' weet hij te beduiden.

Evert doet het. Voorin ligt een foto van een meisje. De moede ogen van de vlieger lichten op als hij het portret ziet; hij drukt het aan zijn lippen. Dan gaat zijn blik weer naar de portefeuille, alsof hij nog iets hebben moet. Een veldzakboekje haalt Evert eruit. 'Open,' zegt de gewonde. Als Evert het geopend heeft, wijst hij hem enkele regels aan, die blijkbaar een adres bevatten en daarna maakt hij een gebaar van schrijven. Met een hoofdknik belooft Evert dat hij schrijven zal.

Daarna ligt de vliegenier weer stil en wit en met gesloten ogen op het kussen. Evert rilt. Waarom kuste de gewonde het portret van zijn meisje? Was dat ten afscheid? Waarom vroeg hij hem te schrijven? Denkt hij dat hij sterven zal? Als een dode zo stil ligt hij op de vloer van het vooronder. Evert vreest dat hij al gestorven is. Als zijn vader beneden komt om eens te kijken hoe het er mee gaat, meent die dat eerst ook. Hij kan het hart niet voelen kloppen. Doch als hij een lucifer heeft aangestoken en deze voor zijn mond houdt, begint het vlammetje te beven. Hij ademt nog. Gnodde hoopt dat ze bijtijds in de haven zullen zijn.

Na een poos opent de Engelsman zijn ogen weer. Hij schijnt nu helderder dan straks. Hij spreekt tot Evert, doch die verstaat hem niet. 'Gered,' zegt Evert. 'Wij brengen u naar een dokter.' Hierop schudt evenwel de Engelsman het hoofd. Hij verstaat de jonge Urker evenmin als deze hem.

Evert is echter blij. De gewonde spreekt en zijn bruine ogen staan wijd open. De Engelsman wordt beter!

Hoor, de vliegenier spreekt weer. Maar niet tot Evert. Zijn ogen staren naar het zoldertje van het vooronder. Het is alsof ze door het dak heen zien. En in zijn woorden beluistert Evert een

melodie. Zingt de Engelsman? Het gaat met grote moeite. Soms breekt zijn stem en er is nauwelijks klank in. Het is bijna gelispel.

Evert kan de woorden niet verstaan. Maar deze melodie kent hij. 'Nader mijn God tot U, U naderbij...'

Het doet hem huiveren van ontroering. Van God en van de hemel zingt de Engelsman.

Zijn stem knapt af en zijn ogen gaan weer dicht. Van pijn wordt zijn gelaat verwrongen; zijn lichaam kramp. En plotseling gulpt een golf bloed uit zijn mond over de blauwgrijze uniform.

Evert ontstelt. 'Vader!' roept hij verschrikt naar boven. Gnodde schiet toe. Maar hij kan ook geen hulp verlenen. Hij kan alleen het bloed wegvegen uit het gezicht en uit de hals. De schipper ziet dat het snel afloopt. 'Hij haalt de haven niet meer,' zegt hij. 'En hij was pas nog zo levendig,' verbaast Evert zich. 'Hij praatte en hij zong. 'Nader mijn God tot U,' zong hij.'

'Zong hij dat?' vraagt Gnodde ontroerd. 'Dat zongen de mensen op de Titanic ook, toen die boot zonk.'

Weer trekt een kramp door het lichaam van de Engelsman, een zucht vliet van zijn lippen. De oogleden staan open, doch in de pupillen is geen licht meer. Het zijn gebroken ogen.

'Het is afgelopen,' fluistert Gnodde, de ogen van de dode dicht drukkend.

Begravenissen op Urk zijn dikwijls groot. Als een vooraanstaand man of een bekende vrouw op het eiland uitgedragen wordt, lopen er honderden achter de baar. Maar bij de begrafenis van de Engelse vlieger loopt het gehele eiland uit. Geen Urker is er die niet meegaat naar het kerkhof.

Achter de kist, die door twaalf vissers wordt gedragen, gaan Gnodde en zijn beide jongens. Zij hebben hem aan boord gehad en aan de wal gebracht. Zij staan hem het naaste, rekent men. En achter hen gaat alles wat vooraan staat op het eiland. De burgemeester, de predikanten der drie kerken, de kerkeraden... Er lopen ook vrouwen in de stoet, met het strooien hoedje op, dat enkel bij begravenissen wordt gedragen, en er zijn er zelfs wier hoofd gedekt is door de zwarte huik ten teken van zeer zware rouw. Verder naar achteren is er geen regelmaat meer in de stoet. De smalle straatjes zijn daar overvol met mannen, vrouwen en kinderen, die elkander haast verdringen. En onder-tussen klept de klok met een gebroken klank.

Het kerkhof kan de schare nauwelijks bevatten. Opeengepakt staat de menigte tussen de muren van de kerk en het hek van de begraafplaats, en het duurt lang eer de predikant, die de begrafenis zal leiden, kan beginnen. Maar als hij spreekt, valt er een grote stilte en hoort men in de verte het ruisen van de zee tegen de basalten glooiing van de Berg.

De predikant bidt het Onze Vader in het Engels. Er zijn weinigen, die het verstaan, maar toch bidden allen mee, het hoofd ontbloot en de handen gevouwen. Nadat de eiken kist is neergelaten, gaan allen langs de open groeve om een eerbiedige groet te brengen aan de dode bondgenoot.

'Je bent nu zeker wel genezen van je zucht om vliegenier te worden,' zegt Gnodde tegen Evert als ze van de begrafenis van Allen Johnston zijn teruggekeerd.

'Ja,' antwoordt Evert met een huiver. Hij heeft de laatste dagen steeds de verstrakte trekken van de dode vlieger voor zich gehad, en hij rilt bij de herinnering aan de verkoolde lijken, die hij in het halfverbrande vliegtuig zag.

Maar als hij op de avond van de begrafenisdag de foto's bekijkt in de portefeuille van de piloot, die zij niet hebben afgegeven aan de Duitse soldaten, toen deze zijn bezittingen opeisten, begint hij er alweer wat anders over te denken. Er zijn veel kiekjes. Een van Allen alleen, een ferm en fier piloot in de mooie uniform van de Engelse luchtmacht. Een van hem en zijn meisje, een prettig paar. Er is ook een familiefoto, enkele jaren oud blijkbaar, waar Allen opstaat als een jongen van een jaar of zestien met zijn ouders, broers en zusters. Er is een foto van een huis, met klimop begroeid, gelegen in een tuin. Er zijn kiekjes van vrolijke vrienden, ook in de uniform van de R.A.F. Als Evert die foto's bekijkt – en hij doet het de volgende dagen dikwijls – dan verdwijnt de herinnering aan het bloed, dat uit Allens mond gulpte, aan de pijn, die zijn gezicht vertrekken deed, en aan de verstening van de dood. Dan ziet hij hem als een vrolijke jongen, die ouders, vrienden en een meisje had, en die bij de R.A.F. zijn vaderland ging dienen. En dan is hij toch niet genezen van zijn zucht om vliegenier te worden. Als hij kijkt naar de kiekjes van die jongens bij en in een vliegtuig, dan zou hij willen dat hij een van hen was. En als hij de Tommies weer hoort brommen in de nacht, dan wou hij dat hij in zo'n bommenwerper zat in plaats van op de botter.

Op een avond bij een wandeling om Top zegt hij het tegen Alie: 'Ik wou dat ik vlieger was, zoals die Allen Johnston is geweest.' Alie schrikt. 'Maar jongen, heb je nu nòg geen narigheid genoeg gezien van die vliegerij? Die Engelsman is immers dood. Zijn meisje is hem kwijt. Zou jij...' Ze knelt haar arm om de zijne alsof ze hem nooit los zou willen laten.

En dan lacht Evert. 'Wees niet ongerust, hoor. Ik ben toch nog veel te jong. Eer ik zo oud ben dat ik vlieger worden kan, is de oorlog al lang over.'

Zo troost hij Alie. Maar als hij kon zou hij graag gaan. Niet iedere vlieger valt dood. En hoe zou hij ooit beter kunnen vechten voor de bevrijding dan als piloot?

Ook na de avond, waarop hij tegen Alie heeft gezegd, dat er van de vliegerij voor hem toch niets kon komen, luistert hij jaloers naar het ronken van de Tommies. Die gaan de werven van Kiel en Hamburg bombarderen en de fabrieken van Krupp te Essen. En hij vaart op de botter, hij vist naar paling. Alle dagen sjouwen hij en Dirk volle emmers aal naar de afslag, die voor het grootste deel naar de Duitse weermacht gaat. Hij vist om de vijanden te laten smullen! Evert hoopt dat de oorlog toch nog zolang duren mag, dat hij oud genoeg is om soldaat te wezen en dat hij dan naar Engeland kan komen. Dan wordt hij vast piloot.

HOOFDSTUK VI

De vissers worden smokkelaars

Het IJsselmeer lééft van de paling in de tweede oorlogszomer. Maanden achtereen kruist een grote vloot al korrend op het meer, en altijd wordt het net vol paling opgetrokken.

Wonderbaarlijk is deze visrijkdom. Gnodde had indertijd een zwaar hoofd in de afsluiting van de Zuiderzee. Het zou gedaan zijn met de visserij, dacht hij. En ziet, voor haring en ansjovis kwam er paling. Hij weet niet wanneer meer voedsel uit deze zee gehaald is: gedurende de oorlog '14-'18 of nu. Maar hij weet wel dat thans dit voedsel een verkeerde kant heengaat. In '14-'18 was de vis voor het volk, nu gaat de paling naar de Duitse weermacht. Die palmde verleden jaar al een groot deel van de vangst in. Nu sleept zij alles in de wacht.

'Schipper, heb je een maaltje aal voor me?'

Als Dirk en Evert de volle kuipen naar de afslag dragen, staan de kooplui voor de binnenlandse markt terzijde en zien met lede ogen de kostelijke paling gaan. En nog schever kijken de vrouwen. Zij hebben bijna niets om aan man en kinderen voor te zetten. Er is geen vlees of vet. En deze paling druipt van vet. Maar zij mogen ze niet kopen. De vijand eet ze op.

'We zijn gek, vader als we dit nog langer doen,' zegt Evert. 'Wij hoeven die Duitsers toch niet vet te mesten.'

Gnodde krabt eens onder zijn karmoets. Het heeft hem ook al weken ingebrand dat zijn vangst alle dagen naar de Duitsers gaat. Maar een schipper rekent anders dan een jongen. 'Als wij er mee uitscheiden, missen we onze verdiensten, Evert. En wij kunnen van de wind niet leven in deze dure tijd.'

'Lever dan aan Nederlanders,' raadt Evert, en hij wijst op de vrouwen, die langs de haven lopen, begerig naar een maaltje aal. Gnodde aarzelt. Dat mag niet. Hij is verplicht zijn vangst aan de afslag te verkopen.

Die dag gaat alle aal weer naar de Duitsers.

Maar de volgende dag komt, vóór de vangst is afgeleverd, een vrouw bij de botter: 'Schipper heb je een maaltje aal voor me?' 'Doen, vader!' raadt Evert fluisterend.

Gnodde aarzelt nog, doch Evert pakt haar tas aan. 'Geef haar een paar pond, vader,' dringt hij aan.

Gnodde doet het. Een paar pond paling aan een burger, dat merkt niemand. Met vreugde geeft Evert de volle tas weer aan de vrouw. Die paling gaat naar magen, aan wie hij het liever gunt dan aan Duitsers.

De volgende dag staat, als de botter binnenvalt, dezelfde vrouw weer aan de haven, nu met een buurvrouw. Zij willen allebei graag paling hebben.

'O, met plezier,' zegt Evert, wie het gisteren best bevallen is.

Doch Gnodde kijkt de kade af eer hij het schepnet in het bun laat duiken. Loopt er geen diender langs de kaai?

'De kust is veilig,' zegt Evert.

Twee tassen paling gaan vandaag naar Nederlandse burgers in plaats van naar de Duitse weermacht.

De klandizie breidt zich snel uit. Na een week staan er tien vrouwen op de kaai te wachten als de U.K. 194 binnenvalt. Op zoveel klanten is Gnodde niet gesteld. Dit loopt te hard, vreest hij. Zo blijft het niet verborgen. Maar Evert denkt er anders over. Geen aaltje naar de vijand en alles aan de burgers, zou hij willen, en hij legt het daarop aan. Als hij bij het binnenlopen aan het roer staat, stuurt hij de gewone aanlegplaats, dicht bij de afslag voorbij, en laat hij de schuit heel achter in de haven meren. Daar loopt de smokkelarij zo sterk niet in de gaten en de klanten vinden evengoed de botter wel. De plecht staat alle dagen vol met vrouwen, die tassen en emmertjes aanreiken. Dirk schept de aal uit het bun; Evert vult de emmertjes en reikt ze aan; Gnodde rekent met de klanten af. Het gaat haast openlijk, nu zij, nadat ze weken achtereen aan burgers geleverd hebben, nooit last hebben ondervonden. En de andere vissers volgen het voorbeeld van de Gnoddes. Er ontstaat een uitgebreide handel met de burgers. Aan de visafslag wordt slechts het restje van de vangst geleverd. Evert heeft zijn draai dat verreweg de meeste vis de Duitsers nu voorbij gaat.

Doch op een keer, terwijl de plecht van de U.K. 194 vol vrouwen staat, houdt Everts hart haast op te kloppen. Er staat een diender op de havendam, die met gefronst voorhoofd naar de botter kijkt.

Nu loopt het mis, gelooft hij. Nu zijn we er gloeiend bij.

De agent wendt zich echter af en wandelt door.

Met verbazing ziet Evert hem na. Dat had hij van een diender nooit gedacht.

Als de vrouwen hoog en breed vertrokken zijn en Evert bezig is de motor te smeren, terwijl zijn vader het laatste restje van de vangst uit het bun schept, om dat voor de afslag te bestemmen, klinkt achter hen een zware stem: 'Hé, schipper!'

Evert kijkt ook op en hij gaat door de grond als hij ziet dat het de politieman van straks is, die daar roept. Nu gaan de poppen aan het dansen.

De agent stapt op de botter. 'Je hebt aan particulieren verkocht, schipper,' zegt hij streng.

Gnodde probeert niet te ontkennen. 'Het is hard,' zegt hij, 'als je eigen volk niets krijgt van hetgeen je vangt.'

'Wij vertikken het te vissen voor de vijand,' voegt Evert er fel aan toe.

Gnodde schrikt van die onbesuisde woorden. 'Houd jij je mond,' snerpt hij naar Evert.

Maar de diender glimlacht. 'Ik denk er net zo over, hoor,' zegt hij. Hierover staan de Gnoddes alle drie verbaasd. In uniformen van de wal hebben de Urkers altijd hun vijanden gezien en sinds mei '40 zagen zij daarin steeds samenspanners met de Duitsers. Denkt deze agent, die komt om te bekeuren, over die dingen net als zij? De agent komt dicht bij hen staan en hij dempt zijn stem, omdat geen vreemde oren hem zullen horen. 'Dat jullie die paling een betere bestemming geeft, vind ik kostelijk,' zegt hij. 'Maar je moet het niet zó doen, niet zo openlijk. Als jullie hele schuit vol vrouwvolk staat, kan ik mijn ogen niet altijd in mijn zak steken. Leg het een beetje anders aan. Zo dat het minder in de gaten loopt.'

'We zullen het proberen, meneer,' belooft Gnodde, ingenomen met deze medewerking van de politie.

De agent draait zich om, om weer van boord te gaan, doch Gnodde tikt hem op de schouder. 'Ook een zootje?' vraagt hij.

'Graag,' gaat de diender er op in. Hij heeft blijkbaar op het aanbod reeds gerekend, want uit de zak van zijn uniform diept hij een linnen zakje op. 'Nee, nee, zo niet,' vermaant hij, als hij ziet dat Gnodde zijn schepnet in hun bun wil steken. 'Denk je dat ik in uniform met een zakje paling van je schuit wil komen? Straks komt mijn zoon wel om de buit te halen.'

Een half uur later slentert een jongen over het plankier. Bij Gnoddes botter leunt hij op een meerpaal, zoals jongens vaak doen, wanneer ze hun tijd aan de haven doden. Maar deze jongen fluit en als Evert op dat fluiten zijn hoofd uit het vooronder steekt, wisselen zij een knipoogje. Dat is de zoon van de politiemans, begrijpt Evert. 'Kom maar aan boord,' wenkt hij. De jongen stapt aan het dek en duikt in het vooronder. Als hij een ogenblik daarna weer op het plankier klimt en de wal opgaat, ziet niemand wat aan hem. Maar onder zijn wijde jas draagt hij een zak vol aal. En de Gnoddes weten nu hoe zij hun paling veilig aan de burgers kunnen slijten.

Voortaan brengen de burgers voordat de schuit de haven uitgaat reeds tas of zak aan boord, en 's anderen daags komen ze hun zootje paling halen. Op zee zijn de porties klaar gemaakt en ingepakt, en onopvallend gaan ze van boord. De dienders zijn altijd ver weg als de vissers – want Gnoddes voorbeeld heeft veel navolging gevonden en van alle kanten komen nu de burgers naar de botters – hun klanten helpen.

Doch dan komt er een kink in de kabel. De Duitsers hebben al lang geklaagd over de voortdurende achteruitgang van de palingleveranties aan de weermacht. Zij zijn steeds met een kluitje in 't riet gestuurd: de vangst was wisselvallig. Maar op het slot geloven zij dit praatje niet. Zij verdenken de Nederlanders dat die paling eten, en dat komt niet te pas zolang er nog één Duitser is, die paling wenst. Daarom komt er Duitse politie aan de haven en deze draait haar hoofd niet om als een burger op een botter stapt om daar een maaltje aal te halen. Zij is er als de kippen bij om zo'n zootje in beslag te nemen en zowel koper als verkoper te bekeuren.

Dit toezicht is evenwel geen reden voor de vissers om alle vis te leveren aan de vijand. Het noopt alleen om nog voorzichtiger te zijn en nog tersluikser op te treden. Zouden honderd vissers een paar Duitsers niet kunnen verschalken?

Op een morgen loopt bij Gnoddes botter, zodra hij vast ligt, veel burgervolk te hoop. Het dek staat vol met vrouwen.

Op deze oploop komt de Duitse wacht snel af

Evert, staande op de wal vlak voor de schuit, ziet ze met lange passen komen. Maar hij is in het minst niet verschrikt. 'Wou je ook aan boord?' vraagt hij hen grijnzend. 'Dat kan hoor! Er is nog net een plaatsje voor je ruim.'

De Duitsers gaan hem met een snauw voorbij, springen aan boord en willen naar voren dringen, waar ze de karmoets van Gnodde zien bewegen tussen het vrouwvolk. Doch dit zit hun niet glad. Er is geen doorkomen aan, zo vol is het op de botter. De Duitsers schreeuwen om ruimte, maar volkswomen geven hun een grotere mond terug. Er ontstaat een luid gekijf, en het duurt lang voor de politiemannen tot Gnodde doorgedrongen zijn.

'Wouen jullie mij zo graag zien?' vraagt die onnozel.

'Jij verkoopt aal!' schreeuwt een der Duitsers.

'Wablief?' vraagt Gnodde met de hand aan de oorschelp.

'Jij verkoopt aal!' brult de Duitser nog eens.

Gnodde schudt het hoofd. Hij verstaat geen Duits.

De politiemann grijpt een van de tassen, die op de rand van het bun liggen, en rukt die open. Hij staart beteuterd in de tas. In plaats van paling ziet hij worteltjes.

Achter de rug van de Duitser wordt gegiecheld en het gezicht van schipper Gnodde krijgt een brede grijns. De politiemann wordt rood. Hij grijpt een andere tas. Daarin zit bloemkool. Van een emmertje licht hij het deksel. Aardbeien blozen hem tegen. Geen palinkje is te ontdekken. Het gegiechel achter zijn rug wordt gedurig prikkelender.

'Wat moeten al die vrouwen hier?' vraagt hij driftig.

'Misschien vinden ze mij zo aardig,' antwoordt Gnodde, vergetend dat hij voorgegeven heeft van het Duits geen letter te verstaan. Spot twinkelt in zijn grijze ogen en het schijnt dat de karmoets een tikje schever op zijn kruin staat dan gewoonlijk.

'Van boord!' brult de Duitser tegen de vrouwen.

Maar daar komt Gnodde tegen op. 'Dit is *mijn* schuit. Ik zal zeggen wie er op mag en wie niet. Denken jullie dat je hier alles te vertellen hebt?'

'Maar je moogt hier geen aal verkopen!'

'Wel heb ik van mijn leven,' roept de schipper verontwaardigd uit, 'ik verkoop toch geen aal!'

'Straks mag je het ook niet doen!'

'Hé,' spot Gnodde. 'Dacht u dat ik dat niet wist? En dacht je dat ik het ooit doen zou, nu jullie me op de vingers kijken? De Hollanders zijn dom, meneer, oliedom. Maar zó dom zijn ze toch nog niet.'

Terwijl zijn vader met de Duitsers redekavelt, slentert Evert op de havendam heen en weer, alsof het tumult op de schuit hem

niets kan schelen. Hij kijkt naar een andere hoek van de haven, waar een aantal botters liggen. Daar zijn geen burgers op de schepen, maar ze lopen er wel af en aan. Met lege handen komen ze op het plankier en met een vrachtje gaan ze er vandaan. Nu houdt de stroom op, ziet Evert. Alle burgers zijn met hun emmertjes en tassen verdwenen in de straten naar de stad. De kust is veilig.

Evert geeft zijn vader, die bij alle heftigheid en spot zijn zoon niet uit het oog verloren heeft, een wenk. En nu maakt Gnodde er een eind aan. 'De heren willen zo graag dat jullie van boord gaat,' zegt hij tot de vrouwen, 'doe ze dat plezier nu maar.' De vrouwen gaan en ook de Duitsers trekken af. De tassen blijven liggen.

'Breng die maar in het vooronder,' zegt Gnodde als allen weg zijn tot zijn jongens. 'De worteltjes nemen wij vanmiddag bij ons maal, de bloemkool en de aardbeien zijn voor moeder. En morgenochtend vóór het binnenlopen kun je in iedere tas vier pondjes paling doen.' Zo gaat het dag aan dag. De ene keer laat Gnodde, een volgende maal een andere visser zijn schuit voor de ogen van de Duitse wacht vol vrouwen lopen, en onderwijl die op die drukte afkomt, wordt aan het andere einde van de haven druk gesmokkeld. Prachtig gaat dit. De Nederlanders lachen in hun vuistje, omdat ze de vijand er zo kostelijk tussen nemen.

Op zekere dag heeft Gnodde de beurt om te verkopen. Evert reikt snel de volle zakjes aan. Hij kent zijn klanten op een prik. Van ieder weet hij wiens tas het is. Doch dan staat er een man voor hem, die hij niet kent. 'Hebt u ook besteld?' vraagt hij.

'Nein!' snauwt de man, en met grote schrik herkent Evert in hem een van de Duitse politiemannen, vermomd als burger.

Een andere Duitser, ook in burgerkleren, staat verderop en houdt de mensen met de tassen tegen. Alle aal wordt in beslag genomen en Gnodde mag de haven niet meer uit. Zijn schuit komt aan de ketting. Hij zal wel nader horen hoe lang het vissen hem verboden wordt en welke boete hij betalen moet.

Als de Duitsers weg zijn, staat Evert, trillend van ergernis, naast zijn vader. 'Hoe konden die kerels ons zo over het mot komen?' vraagt hij.

Gnodde wijst naar de overkant van de haven. 'Kijk,' zegt hij.

De Duitsers, die hen hebben overvallen, staan met Piet Wels te smoezen.

'Zou hij ons hebben aangebracht?' sist Evert. 'Zo'n fielt...'

Gnodde haalt de schouders op. 'Wat kun je van een landverrader anders verwachten dan dat hij ook de mensen van zijn dorp verraadt?' meent hij.

HOOFDSTUK VII

Zij hebben 't goed . . . maar Evert wil wat anders

Naarmate de oorlog langer duurt, gaat de schaarste erger nijpen. De vissers hebben dat niet het eerst gemerkt. Klaas Gnodde rookte zijn pijp als vóór de oorlog en Dirk en Evert hadden nooit gebrek aan sigaretten. De burgers, die paling krijgen ondanks het Duitse toezicht, hebben er lang voor gezorgd, dat het hun schipper en zijn zoons niet aan een rokertje ontbrak. En behalve groenten en vruchten, hebben zij ook dikwijls meel, kaas en boter gebracht. Maar op den duur mindert dat. De burgers krijgen het zelf te krap. En dan wordt het voor moeder Gnodde lastig om haar schaar van hongerige kinderen te geven wat hun toekomt en weet ze haast niet, wat ze aan haar man en grote jongens, onverzadigbaar als ze zijn bij hun zware werk in weer en wind, toestoppen moet. Van aal alleen kun je ook niet leven. 'Probeer eens bij de mensen, die jij aan paling helpt, of zij niet wat meer tarwe en boter hebben,' vraagt zij.

Gnodde doet het en hij krijgt op die manier wel weer het een en ander los. Wat tarwe, wat boter, wat erwten en bonen. Hard loopt het echter niet. Het blijkt dat de boeren, die boter maken en tarwe telen, niet zelf aan de haven komen om wat vis. Bij hen is het gebrek nog niet zo groot dat ze mijlen lopen voor een zootje paling.

'Wij moeten hen opzoeken, vader,' meent Evert.

'Geen tijd,' zegt Gnodde daarop. 'Wij moeten vissen in plaats van een eind het land in lopen.'

Zo blijft dat een poosje en moeder Gnodde dringt niet hard aan, want ze kan met hetgeen ze als ruilwaar heeft gekregen, weer een poosje voort. Doch als de voorraad mindert en slechts stroperig wordt aangevuld, dringt ze weer sterker aan en dan zegt Evert tot zijn vader: 't Is helemaal niet nodig dat wij ver lopen naar de boeren. Wij kunnen met de botter naar hen toe.'

'Welja,' lacht Gnodde om die grap. 'Het Noordzeekanaal op zeker, of de Zaan, of wou jij soms de IJssel op?'

Zover wil Evert het echter helemaal niet zoeken. Ze vissen tegenwoordig dikwijls in de noordwestelijke hoek van het IJselmeer, een paar mijl boven Medemblik, dicht bij de strakke dijk van de Wieringermeer. Daar boven uit kun je de hoge rode en rieten daken van de boerderijen zien. Bij kalm weer kun je de botter best tegen de glooiing van de dijk aanleggen, en dan is het maar een wijje naar een boerderij.

'Laten we het daar eens proberen,' stelt hij voor.

'Daar zeg je wat,' zegt Gnodde. Hieraan heeft hij nog niet gedacht. De Wieringermeerberen hebben vast tarwe in overvloed. De eerste keer de beste dat ze weer in de noordwesthoek vissen, stuurt hij de botter in de wal en met klompen en kousen uit en de broek hoog opgestroopt, stapt Evert het water in en waadt met een zakje paling over de schouder naar de dijk. Hij klautert langs de glooiing naar de kruin. Het vlas golft in de polder en de tarwe rijpt en de hoge daken van de boerderijen rijzen hoog uit boven singels van jonge bomen, die ferm gegroeid zijn in dit vruchtbaar land, waarover twaalf jaar geleden Everts vader nog het sleepnet trok om haring en ansjovis te vangen. Op de brede binnenberm van de dijk graast jong vee; daarachter is een weg en aan de overkant daarvan, misschien een kilometer naar het noorden, staat een grote boerderij. Daar gaat Evert heen. Hij kijkt zijn ogen uit als hij er voor staat. Een tuin vol rozen en een groot gazon, glad geschoren als een biljartlaken, strekt zich uit voor het woonhuis, dat meer van een villa heeft dan van een boerenwoning. Als er geen schuur achter stond zou je twijfelen of dit een boerderij was. De jonge vrouw, die op zijn bellen opendoet, heeft ook niets van een boerin; het is een dame in een lichte zomerjurk.

'Hebt u wat tarwe voor me?' vraagt Evert.

Zij schudt bedenkelijk het hoofd. 'Daar staat onze tarwe,' wijst ze naar het land, waar de aren gelen. 'Van de oude oogst is bijna niets meer over.'

'Ik wou ruilen,' zegt Evert en hij doet zijn zakje open.

'Paling!' roept de jonge vrouw als zij de vis ziet kronkelen. Ze kijkt er met begerige ogen naar. 'Die hebben we in lang niet meer gegeten. Je ziet geen visboer tegenwoordig.'

'Daarom komt de visser zelf, mevrouw,' zegt Evert monter.

'Mijn man gaat over de tarwe,' antwoordt de vrouw. 'Hij komt zo thuis. Wil je even wachten. Je lust misschien wel een glas melk.'

Of hij dat lust! In de grote keuken drinkt hij gretig een groot glas schuimende melk, zó van de koe. Nu hij zo vriendelijk wordt ontvangen, heeft hij alle hoop dat de ruil zal slagen, en als de boer op zich laat wachten biedt Evert de boerin aan om alvast de paling schoon te maken.

'Welja,' bewilligt zij. 'Mijn man is dol op paling. Hij wil wel met je ruilen.'

Bij de gootsteen trekt Evert de palingen hun blinkend-blauwe jasjes uit. Hij is nog bezig als de boer thuis komt. Die kijkt eerst vreemd op van de Urker in zijn keuken, maar hij zet vrolijke ogen als hij ziet wat er voor 't middagmaal wordt klaar gemaakt. Daar geeft hij met genoegen tarwe voor in ruil.

Met een zak vol koren op de schouder gaat Evert het erf af en hij krijgt de boodschap mee dat hij maar spoedig weer moet komen met zo'n maaltje.

Dat is niet aan een dovemansdeur geklopt. 'Heeft u ook boter?' vraagt hij.

De boer knijpt het linkeroog toe. 'In boter zit een bouwboer niet zo ruim als in zijn graan. Maar kom maar es. Ik heb de volgende week graag weer een maaltje aal. En met de ruil komt het wel in orde.'

Na deze keer vaart de U.K. 194 vaak in de richting van de meerdijk.

'Wat doe je daar toch?' vragen andere Urkers aan schipper Gnodde.

'Vissen,' antwoordt deze laconiek.

'Zit daar dan zoveel aal?' verwonderen zij zich. De dode hoek bij Medemblik staat niet bekend als goede visgrond. In de Sta-verse en de Lemster koers wordt in de regel meer gevangen.

't Is daar geen kwaje hoek,' luidt het ontwijkend antwoord. Meer zegt hij er niet van. Als de Wieringermeerboeren al te veel bezoek van vissers krijgen, zou het vet gauw van de ketel raken. Enkele vissers proberen op Gnoddes voorbeeld hun geluk in de buurt van Medemblik. Zij vangen weinig en blijven er voortaan vandaan.

Doch Gnodde legt dikwijls, nadat hij meer oostelijk de buit gevangen heeft, west voor in de richting van de Oude Zeug. Zo'n trekje heen en een trekje terug leveren altijd wat op, al is de visgrond niet zo best. En tussen die twee trekjes in maakt hij altoos een beste vangst, al is het dan geen paling. Van tarwe heeft moeder Gnodde voortaan geen verlet, van boter ook niet. En

zelfs spek, vlees en olie ruilt Evert tegen paling. Als boer en visser elkaar helpen, lijdt geen van hen gebrek.

Op een zondagmiddag zitten al de Gnoddes in de lage kamer van hun kleine woning aan het middagmaal. Aan de tafel is vandaag niet te zien dat het oorlog is. Een grote schaal blommige aardappelen staat in het midden, een andere schaal is vol kostelijke vis; er is ruim boter om te dopen. Rijst met appelmoes wordt als toespijs opgeschept. De kinderen smullen en moeder Gnodde geniet, omdat zij man en kinderen een rijker maal kan geven dan in vreedestijd, toen schraalhans bij de vissers jaren keukenmeester was.

Evert echter zit te pruilen onder het eten. Hij is dikwijls stil en somber in de laatste tijd. Er is iets dat hem dwars zit. Hij is nu drie jaar ouder dan in '40. Negentien. Dat is een leeftijd, waarop hij soldaat zou kunnen wezen, waarop hij bij de marine of bij de vliegdiens zou kunnen zijn. Als de Duitsers niet in het land gevallen waren, zou hij nu moeten dienen. Dan zou hij kunnen vechten voor de Koningin. In plaats daarvan vaart hij echter nog altijd op de botter en vist hij feitelijk voor de moffen. Nu ja, hij brengt af en toe wat paling naar de boer in de Wieringermeer in ruil voor tarwe en boter, naar Drechterlandse tuinders in ruil voor aardappelen en bonen, naar fruitkwekers in Wijdenes en Blokker in ruil voor appels en peren. Hij wandelt, als ze te Enkhuizen in de haven liggen, wel eens de stad in met in elk van de pijpen van zijn wijde broek een snoekbaars, om die te brengen bij de lapjeskoopman, bij wie moeder een paar dagen daarna een knot wol haalt of wat ondergoed. En hij vult elke vroege morgen de zakjes en de tassen van de burgers, die ze 's avonds tevoren aan boord hebben gebracht. Zo helpt hij zijn volk aan vis en hun gezin aan alles wat het nodig heeft. Maar er gaan toch alle dagen kuipen paling naar de afslag. Want de Duitsers hebben een nieuw dwangmiddel uitgevonden om de vissers te verplichten aan hen te leveren. Alleen wanneer en in de mate waarin zij vis afleveren aan de afslag, krijgen zij olie voor hun motoren en zo belandt een veel te groot deel van de vangst bij de Duitsers. Evert ergert zich altijd geducht als hij paling naar de afslag sleept. Hier help ik weer de vijand, denkt hij dan. En hij wil vechten tegen de vijand en voor zijn Koningin. Maar hoe kan hij ooit voor de Koningin gaan vechten? Om dat te doen moet hij eerst in Engeland zijn. En hij weet niet hoe hij over de Noordzee

moet komen. In het begin van de oorlog waren er verscheidene wegen: met plezierjachten, met trawlers. Ook sommige Urker botters, die uit IJmuiden uitgevaren waren om langs de kust te vissen, zijn overgestoken. Na verloop van tijd kwamen er briefjes uit Engeland via het Rode Kruis. De mannen en de schepen hadden 'ander werk', stond in die briefjes. Het was niet moeilijk om te raden wat voor werk ze hadden. Na hun ontsnapping waren ze in marine-dienst gegaan. Zelfs van het IJsselmeer kon men in die tijd naar Engeland komen. Evert heeft wel Engelse vliegtuigen zien neerstrijken bij plezierjachten, die op het meer rondkruisten, en mannen zien overstappen. Zo verschalkten de Nederlanders hun vijanden op allerlei manier.

Doch toen was Evert nog te jong en tegenwoordig is er geen kans meer om Engelandvaarder te worden. Er mogen geen zeilboten meer de Noordzeehavens uit; er mogen geen jachten meer varen op het IJsselmeer; het is streng verboden dat botters of tjalken vreemdelingen aan boord hebben, en er kruisen verscheidene Duitse politieboden op het IJsselmeer. Aan een Noordzeevisser heeft Evert gevraagd of die nog kans zag om hem weg te werken, maar de man schudde het hoofd. 'Van oversteken is voor ons geen sprake meer,' zei hij. 'We krijgen elke keer dat we naar buiten mogen om te vissen, precies voldoende olie om een nacht de kor te trekken, niet half genoeg om de overkant te halen. En Hollandse of Engelse duikboten, die voorheen nog wel eens bij ons bovenkwamen, zien we niet meer.' Er bestaat voor Evert dus geen mogelijkheid om weg te komen. Hij moet hier blijven, in de gevangenis Nederland. Hij moet blijven vissen voor de vijand. Dit vergalt hem het leven. Vandaag heeft hij het er zó te kwaad mee, dat de gestoofde paling hem nauwelijks smaakt en hij geen trek heeft in de rijst met appelmoes. Hij zit te mokken.

'Het is een schande,' bestraft zijn moeder hem, 'dat jij niet tevreden bent bij zo'n rijk maal.'

'Dat is 't niet, moeder,' antwoordt hij verdrietig. 'Dat is het niet. Maar ik wou graag dat ik wat *doen* kon.'

Moeder Gnodde zucht. Evert heeft de laatste tijd vaak in die geest gesproken. Eerst is zij er tegen in gegaan. De laatste tijd niet meer. In haar hart is ze blij dat Evert het land niet uit kan. Het is haar grootste wens dat zij na de oorlog nog allen bij elkander mogen zijn, haar hele gezin. Op de botter is Evert veilig. In Engeland zou hij voortdurend in gevaar zijn.

'Ik wou dat ik wat doen kon voor de Koningin,' zegt Evert nog eens en hij klemt zijn vingers om zijn lepel uit ergernis dat hij niets doen kan.

'Geduld, jongen, geduld,' zegt zijn vader. 'Onze tijd komt wel.' Maar Evert heeft geen geduld en hij gelooft er niets van dat de tijd wel komt als je maar lijdzaam wacht. Ja, eens zullen de Engelsen hier komen, dat is ontwijfelbaar. Maar dan heeft Duitsland de oorlog al verloren, dan is de tijd van strijd voorbij en zouden de Nederlanders de overwinning van de Engelsen en Amerikanen en van de Russen cadeau krijgen. En dat wil Evert niet. Hij wil voor die overwinning vechten, nu, nu Duitsland nog sterk is en er hard gevochten moet worden. Hij wil naar Engeland. Maar hij weet geen middel en ieder houdt hem tegen. Zijn moeder en zijn vader. En zijn meisje nog het meest. Want Alie is zijn meisje geworden. Ze is maar niet meer zijn vriendinnetje, met wie hij het leuk vond eens te praten en eens een wandelingetje om Top te maken, en bij wie hij het waagde, als het voldoende donker was, een arm door te steken. Hij komt bij haar thuis en zij bij hem, en ze gaan 's zondags samen naar de kerk. Ze zijn een paar. Hij heeft vaak met haar gesproken over zijn verlangen om naar Engeland te gaan. Maar na die ene keer, kort na de dood van de Engelsman, die zij uit zijn verongelukte vliegtuig hadden gehaald, is ze er nooit ernstig op ingegaan. Ze lachte als hij over Engeland begon. 'Daar komt toch niks van,' zei ze. 'Je bent immers veel te jong.' Maar nu is hij niet meer te jong, en toch lacht Alie het weg als hij over Engeland begint. 'Jij weg?' zegt ze dan met een zoen. 'Je blijft lekker bij mij.' En als hij probeert er over door te praten, geeft ze hem nog veel meer zoenen. Ze wil er niets van horen. Daarom heeft hij er de laatste tijd maar over gezwegen. Nu echter zit het hem weer zo hoog, dat hij er met haar over spreken moet.

Die middag doet hij het. En hij spreekt nu zo ernstig dat zij het niet in de grap kan slaan. Ze ziet dat het bij hem menens is, dat hij nu de eerste gelegenheid, die zich aan zou bieden, vast benutten zou. Dit maakt een felle onrust in haar wakker. 'Je moet niet gaan, Evert,' pleit ze. 'Ik kan jou niet missen.'

Dit overtuigt Evert niet. Er zijn in Engeland, Amerika en Rusland, en in Duitsland ook, miljoenen jongens, die vechten voor hun vaderland. Daaronder zijn er velen, die een meisje hebben, zeer velen die getrouwd zijn zelfs. 'Hun meisjes moeten hen ook missen,' zegt hij.

'Die jongens moeten,' werpt Alie tegen. 'Zij worden opgeroepen. Jij hoeft gelukkig niet.'

'Dan vind je het dus gelukkig dat de Duitsers hier de baas zijn,' zegt Evert wrang. 'Want als wij vrij waren, werd ik ook opgeroepen.'

Hierop zwijgt Alie. Neen, dat de Duitsers hier de baas zijn kan zij niet gelukkig vinden. Maar Evert moet niet weg.

'Ik wou dat ik een middel wist om weg te komen,' mompelt Evert voor zich heen.

Zij klemt zijn arm vaster en zoekt naar een ander onderwerp van gesprek. Over het weer praat ze en over een meisje dat de Urker dracht heeft afgelegd om in de kleren van de wal te gaan. 'Hoe vind je dat nou?'

Haar woorden vallen echter als lood. Evert geeft geen antwoord. Hij zoekt maar steeds naar middelen om weg te komen uit het bezette vaderland. Ook in de kerk zoekt hij daarnaar.

Als Alie op haar plaats zit in het vrouwenvak en hij op de voorste bank van de linker gaanderij kijkt zij naar hem. Zijn ogen staren star naar het boograam tegenover hem. Zij kan zien dat hij geen woord hoort van de preek. Wanneer een psalm te zingen opgegeven wordt, laat hij zijn kerkboek liggen en zingt niet mee. Hij is nog vol van zijn plannen om naar Engeland te gaan, merkt zij bekommerd. Ook haar gaat de preek helemaal voorbij, zoveel zorg heeft zij om Evert.

Maar bij het zingen van het laatste vers merkt Alie dat het met Evert anders is. Nu staren zijn ogen niet langer star naar het boograam aan de overkant. Met glanzende ogen zingt hij en zij meent dat zij zijn sterke stem kan horen boven alles uit. Het is 'Een vaste burcht'.

'... En grijnsd' ook d'open hel ons aan
Met al haar duiv'lentallen,
Toch zal geen vrees ons nederslaan,
Toch doen wij 't krijgslied schallen!...'

En dan is Alie niet langer bedroefd om Evert. Dan is ze trots op hem. Haar jongen is een fijne vent!

Niet bukken onder het slavenjuk

Piet Wels vaart niet meer op de U.K. 86. Hij is bij de S.S. gegaan, bij de vrijwilligers van Hitler. Dat 'vrijwilliger' moet in het geval van Piet met een korrel zout genomen worden. Zijn vader heeft een functie in de N.S.B. gekregen. Hij gaat dikwijls naar Amsterdam en Utrecht en draagt dan een zwarte uniform met rood aan de kraag. Toen Nederland nog Nederland was heeft Wels ook wel eens gestreefd naar baantjes, maar het lukte nooit. Men lachte op het eiland om zijn pogingen. 'Een domkop zet men niet aan 't hoofd,' zei Gnodde ervan. Mussert kijkt echter niet zo nauw, misschien omdat hij niet veel keus heeft. In het land der blinden wordt Eénoog spoedig koning. Wels is op de ladder van de N.S.B. snel opgeklommen. Maar een man, zo hoog gestegen, moet ook wat doen. Hij moet zijn liefde voor het nieuwe Europa tonen. Hij moet zijn aandeel leveren in de kruistocht tegen het bolsjewisme, zoals Wels – door zijn meesters onderwezen – Hitlers oorlog tegen Rusland noemt. En als hij zelf te oud is om naar het oostelijk front te gaan, dient hij zijn zoon te leveren.

Men zegt op Urk dat het bij de Welsen thuis gespoekt heeft, eer Piet het pakje met de runentekens aantrok. Zijn moeder is tegen haar man te keer gegaan. Piet zelf moet zijn vader hebben uitgevloekt. Maar toen hij eenmaal de S.S.-uniform aan had was die bui over. Vol branie heeft hij met zijn vader door het dorp gewandeld en in de herberg heeft hij gedronken op de overwinning van Europa en de Führer. De Duitsers van de luchtwachtpost waren de enige gasten bij die afscheidsfuif, want geen Urker wilde een traktatie hebben van een Urker, die Hitlers uniform droeg. Een paar jongens, die door een kier van de verduistering in de herberg gluurden, hebben gezien en gehoord dat de S.S.-man Piet hoe langer hoe dapperder werd, naarmate hij meer dronk. Op het eind sloeg hij een aantal glazen stuk omdat hij meende dat het bolsjewicken waren. 's Nachts – toen de burgers niet meer buiten mochten – hebben de Urker straatjes gedaverd van het gelal van dronken Duitsers, en de nachtwacht heeft verteld dat Piet Wels tussen twee soldaten in naar huis gestrompeld is en op de stoep laveloos in elkaar gezakt. Zijn vader heeft hem toen in huis gesleept.

Die afscheidsavond was de S.S.-man dapper. Maar de volgende morgen, toen hij weg moest, verscheen hij bleek, met wallen onder de ogen bij de boot, en de hele reis heeft hij stil en eenzaam in een hoek van de kajuit gezeten.

'Zalige opruiming,' zegt Evert in een kring van jonge Urkers over Piets vertrek. 'We kunnen die verrader als kiespijn slijten.'

'Ik hoop dat hij nooit weer terugkomt,' meent een ander.

'Hij mag voor mijn part verdrinken in de Beresina,' oordeelt een derde hard.

Over Piets vertrek heeft geen mens op Urk getreurd, zijn moeder enkel uitgezonderd. Maar thans staat er wat anders te gebeuren. Er moeten vele Urker jongens weg. Ieder, die 19 of 20 jaar is, wordt opgevorderd om in Duitsland te gaan werken.

Dit is wat nieuws voor het eiland. Aan de wal is men er al lang aan gewend dat jongens en mannen naar Duitsland worden gedeporteerd. Het begon zachten en het werd zeer geleidelijk erger. Eerst gingen enkelingen, toen tien- en honderdtallen, tenslotte duizenden. En omdat het zo zoetjes aan begonnen was, was er geen massaal verzet geweest. Slechts dappere enkelingen durfden weigeren.

Op Urk echter waren in '40 en '41 geen werklozen, die men weg kon sturen. En toen de heren van de wal kwamen om te zien wie zij uit de bedrijven weg konden halen, is hun aan het verstand gebracht dat alles op Urk in dienst van de visserij stond en dat de weermacht minder paling krijgen zou, zodra één Urker weging. Dat werkte zeer probaat. Er werd geen vinger meer naar de Urkers uitgestoken.

Doch de opvordering van de 19- en 20-jarigen is algemeen. Daaraan ontkomt geen stad of dorp, zelfs Urk niet. Ook Evert Gnodde valt er onder.

'Ik ga niet!' zegt Evert als hij van de oproep hoort. 'Ik vertik het. Denk je dat ik in het moffenland wil werken?'

Zoals Evert spreken alle Urker jongens en de Urker vaders ook. Als de mensen aan de wal hun nek willen krommen voor de Duitsers moeten zij dat weten, Urk weigert.

Niemand meldt zich. Niet één slaat op de oproep acht. Urk is zoals het altijd is geweest wanneer de wal probeerde zijn vrijheid aan te tasten: koppig en eendrachtig.

Op de kade te Enkhuizen slaan Evert en zijn makkers zich op de borst. De jongens van de wal, die van plan zijn te gaan, verach-

ten zij, en voor degenen, die onderduiken om zich te onttrekken aan de greep van de Duitsers, hebben zij niet veel respect. Zij gaan niet en zij duiken ook niet onder. Zij blijven varen op de botter en als Hitler hen wil hebben, moet hij maar zien dat hij hen krijgt.

Moeder Gnodde kon de eerste nachten na de dag waarop Evert zich had moeten melden, niet slapen, omdat ze telkens vreesde dat de Duitse politie een inval in haar huis zou doen om hem te halen. Alie liep in die dagen elke middag en avond naar de postboot om aan de stuurman te vragen of Evert te Enkhuizen niet van de botter was gehaald. Maar die onrust is voorbij. Moeder Gnodde slaapt weer lekker en Alie blijft aan haar werk, als de postboot toetert. Weken zijn voorbij gegaan zonder dat een enkele achterblijver is gemaand om op te komen.

'Jullie bent gek geweest dat je onder water bent gegaan,' zegt Evert tegen een paar Amsterdamse jongens, die naar Enkhuizen zijn gevlucht om aan de greep van de politie te ontkomen. 'Ze maken ons immers niks.'

'Roep niet zo hard,' waarschuwt de Amsterdammer hem. 'Wij in Mokum kennen de Groene politie beter dan jullie op Urk. Die lui zijn niet gewoon om de dingen over hun kant te laten gaan en als ze slaan dan slaan ze raak.'

Evert lacht er om. In Holland zijn de mensen veel te bang. In Friesland zijn immers ook een massa jongens kalm thuis gebleven en hun overkomt net zo min iets als de Urkers. Je moet niet zo zoet en slap zijn tegen die moffen. De tanden moet je hun tonen. Dan blijven ze wel van je af. De Amsterdammers halen hun schouders op. 'De tijd zal het leren wie gelijk heeft. Jullie moet oppassen. Eer je het weet hebben de Groenen je te pakken.'

Doch Evert en zijn nakkers gooien het hoofd in de nek en ze lachen om de bangigheid van de mensen van de wal. Zij op Urk weten hoe ze met de Duitsers moeten omspringen. Toen er koper moest worden ingeleverd, hebben zij het niet gedaan en nooit heeft er een haan naar gekraaid. Toen de radiotoestellen weggebracht moesten worden, hielden de Urkers ze thuis en nog luisteren ze alle dagen lustig naar Radio-Oranje. Ze smokkelen paling van je welste en geen Urker hebben ze nog bij de kladden gekregen, behalve dan die ene keer toen Gnodde door Wels verraden werd. En zouden ze dan de Urker jongens wel te pakken krijgen? Het zal niet gaan!

De week daarop houdt de Groene politie razzia's in Friesland. Leeuwarden wordt omsingeld, wijk voor wijk wordt afgezet en ieder huis doorzocht. Verscheidene dorpen worden overvallen en vluchtende jongens roekeloos neergeschoten. Honderdtallen worden opgepakt en naar een concentratiekamp gebracht.

Die berichten maken, als ze Urk bereiken, Alie uitermate veront-rust. Evert is op zee, ze markten te Enkhuizen. In dagen heeft ze niets van hem gehoord. Als de postboot fluit, loopt ze bij haar strijkplank vandaan naar de haven en vóór de boot nog aanlegt, roept ze naar stuurman Kale: 'Heb je Evert ook gezien?'

Die, druk doende om de boot te zwaaien, schudt van neen, en dit maakt Alie bijna radeloos. Maar als ze weglopen wil, roept Kale dat ze wachten moet, en nadat de boot is vastgelegd, stapt hij op haar toe en bestraft haar om haar angst. 'Meid, waar maak je je toch sappel om. Er is niets aan de hand. Geen Groe-ne is er ginds te zien.'

'Maar ze komen,' gelooft Alie vast. 'Zo goed als ze in Friesland zijn gekomen, komen ze hier en overal. En dan...'

'Ja, wat dan?' vraagt de stuurman.

'Dan nemen ze Evert mee,' kreunt Alie.

Stuurman Kale heeft een brede glimlach. 'Weet je hoe dat in Friesland is gegaan?' vraagt hij. 'Nog niet één op de honderd hebben ze te pakken gekregen. De jongens zaten onder de vloeren, waar de Duitsers over liepen, maar ze werden niet gevonden. Ze zijn in melkvaten door de afzetting gebracht. Begravenissen zijn uit Leeuwarden getrokken: de koetsiers op de rouwkoets en op de rijtuigen waren onderduikers. De mensen in de koetsjes en de dragers in hun zwarte jassen ook. In de doodkist lag de jongen, die het zwaarst gezocht werd!'

Alie lacht en rilt tegelijk. De Duitsers zijn gefopt, maar in een doodkist te ontsnappen is luguber. Toch is ze wat gerustgesteld. Evert is geen jongen, die in zeven sloten tegelijk loopt. De Duitsers zullen hem niet gauw te pakken krijgen.

Maar twee dagen later hoort Alie nieuwe berichten over de razzia's in Friesland. In Dokkum hebben de Groenen in het wilde weg op het publiek geschoten. In Sneek en Lemmer ook. Verscheiden mensen, oud en jong, zijn zo maar neergepakt. In een klein dorp zijn dertien mensen in koelen bloede doodgeschoten. Wat moet dat worden als de Groenen hier eens komen? Wat zal het wezen, als Evert, die zo spoedig driftig is, tegen hen gaat vechten? Met blote handen kan hij niets uitrichten tegen revol-

vers en geweren. Haar vingers trillen, terwijl ze in het straatje voor hun deur bezig is de was aan de lijn te hangen. Ze kan het touw niet draaien en de randen van het wasgoed er niet tussen werken. Daar fluit de postboot. De lijn, half behangen met rood baai en grauw flanel, hangt laag over het straatje. Haar kuip is nog halfvol. Maar bij het horen van de boot denkt Alie alleen aan Evert en gaat ze er vandoor.

Als ze terugkomt, voorlopig weer gerustgesteld, want Kale heeft Evert vanmorgen nog gezien, is haar moeder bezig de lijn omhoog te steken en staat asman Riekelt erbij te brommen, omdat hij zo lang heeft moeten wachten, want haar wasgoed had zijn kar de weg versperd.

Alie is beduusd van het standje. Geen ogenblik heeft ze beseft dat ze de boel halfbakken liggen liet, zo vol was ze van Evert. En haar moeder bromt niet lang op haar. Het is geen wonder dat het kind onrustig is. Wie zou het niet zijn, nu er zulke verschrikkelijke dingen gebeuren in het land.

Weken verlopen. Het hele noorden wordt door de Groene politie afgestroopt, maar op Urk gebeurt er niets. 'Zie je wel,' stoft Evert tegen zijn kornuiten. 'Wij rollen er weer door. De Duitsers weten wel dat ze geen paling krijgen als ze ons weghalen. Ze eten liever hun gerookte paling dan dat ze ons naar Duitsland brengen.'

HOOFDSTUK IX

Jacht op jongens

Alie raakt, nu het zo lang goed gaat, over haar onrust heen. De zondagen zijn weer even kalm en genoeglijk als vroeger. Op zaterdagmiddag, als Evert, nadat de schuit gezwabberd is, zichzelf ook heeft gewassen en zijn vissersplunje heeft geruild voor het zondagse zwarte pak met het rood-gestreepte baadje eronder, komt hij Alie halen en zaterdagavond is zij bij de Gnoddes. Op zondagmorgen haalt hij haar voor de kerk en 's middags eten ze om beurten bij haar en bij zijn ouders. Ze wandelen over de Berg en om Top en soms dwalen ze de polder in, die pas is drooggevallen: een wijde vlakte van grauw zand met overal opgeschoten zeeasters en andere ruige opslag. Op zulk een Urker zondag, als alles rust en ieder naar de kerk gaat, kan men haast

niet geloven dat er oorlog in de wereld is en verdwijnt iedere gedachte aan gevaar.

Het is weer zondag; in de kerk wordt heden het Heilig Avondmaal bediend. Nog stiller dan op andere zondagen is het eiland. Nog stemmiger dan anders gaan de mannen en de vrouwen naar de kerk. Voor de preekstoel staat de tafel toegericht. Het witte laken glanst; het zilver van de kannen en de bekers fonkelt. Plechtig leest de dominee het formulier.

Van zijn plaats op de voorste bank der gaanderij ziet Evert hoe de mensen toegaan tot de tafel, Alie ook. Zij heeft dit voorjaar belijdenis gedaan. Hij nog niet. Hij kijkt naar haar zoals ze aan de witte tafel zit. Blank is haar hulletje, glanzend haar zijden schouderdoek, deemoedig zijn haar ogen neergeslagen. Schroomvallig gaat haar hand naar het brood dat de dominee haar reikt, alsof het haar te groot is dat zij deel mag nemen aan het Sacrament. De beker met de wijn beeft in haar hand, en Evert is mede ontroerd als hij de predikant hoort zeggen: '... gedenkt en gelooft dat het dierbaar bloed van onze Here Jezus Christus vergoten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden...'

Nu hij Alie het brood ziet eten en de wijn drinken, voelt hij voor het eerst hoe heilig het Avondmaal is.

Tastbaar is, terwijl de beker rondgaat, de stilte in de grote kerk...

Doch plotseling slaat een deur open en scheurt een rauwe kreet de stilte stuk. 'De Duitsers komen! Laat de jongens vluchten!'

De bijbel beeft in de handen van de predikant. Vrouwen springen op. Een beker valt om. De wijn stroomt over het blanke laken. Jongens stommelen in de banken om haastig weg te komen. Evert zit versteend.

De dominee beheerst zich. Geen paniek bij het Avondmaal! 'Laat ons danken,' roept hij uit. En de gemeente voegt zich naar haar herder. Zij buigt het hoofd en de predikant bidt om bescherming in dit groot gevaar.

Hij laat nog zingen ook. Een ogenblik is er deining in de gemeente, als hij de psalm opgeeft. Zingen? Zingen op dit ogenblik?...

Maar onder het zingen is er niemand meer, die de predikant het uitstel kwalijk neemt.

Hij, die op Gods bescherming wacht,
Wordt door de hoogste Koning,
Beveiligd in de duist're nacht,
Beschaduwd in Gods woning...

Dit is een psalm om verschrikte mensen rust en om aan bangen moed te geven.

De vijand is op tijd gesignaleerd. De Duitse politieboot was nog in volle zee, toen zij door een paar mannen aan de haven opgemerkt werd. Het sein is toen onmiddellijk gegeven en als de kerk leegloopt is de boot nog niet binnen.

Maar het zal nu nog slechts enkele minuten duren of de Duitsers zijn aan wal, en het dek van de boot staat vol Groenen. Twintig, dertig zijn er zeker. De jongens moeten benen maken.

Dat doen zij. Ze rennen door de nauwe straatjes. Hier en ginder worden ze in huis geroepen en verstoppt. Schuilplaatsen gaan open en weer dicht. Zelfs de soldaten van de Duitse luchtwachtpost, die al lang genoeg van Hitlers oorlog hebben, roepen de jongens aan. 'Kom hier, bij ons. Hier zoeken ze je niet.' En er zijn waarlijk een paar, die weggruipen in het torentje van de luchtwachtpost, achter de ruggen der soldaten. Velen rennen ook de wijde polder in.

Evert is naar Alie's huis gevlucht en onder de bedstee van haar ouders weggekropen. Achter boter- en ansjovispotjes, die in dat kluisje bewaard worden, zit hij in het stikdonker. 'Hier zullen de Groenen je niet vinden,' gelooft Romkes.

Na verloop van tijd wordt dat geloof, dat Evert onder de bedstee veilig is, al vaster. Drie-, viermaal zijn een groepje Groenen door het straatje gegaan, zonder zelfs naar Romkes' huis te kijken. Alie's vader gaat de straat op om te horen hoe het ermee staat. Als hij terug komt licht hij het luikje voor de schuilplaats. 'Ze hebben nog geen een,' vertelt hij grinnikend. 'Ze lopen maar te dwalen, steegje uit, steegje in. Ze vragen de mensen uit, maar niemand weet natuurlijk wat. Ze mopperen dat Urk een doolhof is en dat de Urkers met elkaar één groot complot vormen. Een paar huizen zijn ze binnengegaan en hebben er alles overhoop gehaald. Maar ze hebben niets gevonden.'

'Als ze hier maar niet gaan zoeken!' vreest Alie's moeder. Doch haar man stelt haar gerust. 'Het moest al wonder treffen, dat zij ons huis uitzochten uit de duizend woningen op Urk.'

Haar mans vertrouwen zet vrouw Romkes wat op haar gemak

en zij herinnert zich dat het al lang tijd is voor de koffie.

Evert wil, als de koffie bruin is, uit zijn schuilhoek kruipen om een bakje mee te drinken, maar Alie houdt dat tegen. 'Blijf er in,' vermaant ze. 'Wie weet of ze niet aanstonds komen.'

Ze vinden er dit op, dat Evert, op zijn buik liggend, het hoofd uit het luikje, koffie drinkt. Alie reikt hem het kopje aan, en hij drinkt met de ellebogen buiten de bedstee op de vloer. Alie, een ogenblik haar angst vergetend, heeft pret als zij zijn ruige bol en rode wangen uit het gat ziet steken.

Romkes vergeet ondertussen de voorzichtigheid niet. Voortdurend kijkt hij in het spionnetje of er geen onraad nadert. 'Berg je,' roept hij plotseling. 'Daar komen er een paar.'

Everts hoofd duikt weg. Het luikje wordt weer voor het gat gezet.

'Ze zullen wel voorbijgaan,' gelooft Romkes, als hij ziet dat Alie zeer onrustig wordt.

Maar ze gaan niet voorbij. Ze rammelen aan de voordeur. Ze komen in het voorhuis, stappen de kamer in.

En dan doet Romkes een dom ding. Hij wordt nijdig. 'Wat wouen jullie in mijn huis? Er uit!' schreeuwt hij.

Dit zet kwaad bloed bij de Duitsers en doet hen argwaan vatten.

'Je hebt jongens in huis!'

'Ik heb geen zoon,' antwoordt Romkes stug.

Het ontwijkende in dit antwoord ontgaat de Groenen niet. 'Wij doen huiszoeking,' zeggen zij.

'Je blijft met je fikken van mijn boeltje af!' stuift Romkes op.

Met zijn verzet bederft hij alles. De Duitsers leggen hem de boeien aan en ze doorzoeken het huis zorgvuldiger dan ze het ergens anders deden.

Bevend kijken Alie en haar moeder toe. Grommend als een beer zit Romkes met geboeide handen op zijn stoel.

Eén gaat de smalle leer op naar de zolder. Ze horen hem met de netten rommelen en daarna stommelen op Alie's kamertje. De ander zoekt beneden, in het kleine keukentje en zelfs in het fort, waar enkel een fornuis in staat. Daarna gaan de politiemannen samen de kamer onderzoeken. Ze halen de kasten open en ragen ruw in de kleren, die daar hangen. Ze komen bij de bedstee; de dekens worden weggehaald; het veren bed doorwoeld; het luikje onder het bed gaat open...

In heftige spanning zit Alie bij de tafel. Haar tanden klapperen. Nu loopt het mis. Ze hebben Evert!

De man kijkt in de duistere holte; tastend gaat zijn arm naar binnen.

Alie's hart staat stil.

Maar de politieman voelt enkel stenen potten. Hij trekt zijn hand terug. 'Een beste hamstervoorraad hebben ze,' zegt hij tot zijn chef, 'maar een jongen zit hier niet.'

Alie slaakt een zucht van verruiming. Evert is gered!

Doch op hetzelfde ogenblik krijgt ze een doodsschrik. De commandant van het tweetal ziet haar recht in de ogen. 'Hij zit daar wèl,' zegt hij op koude, zekere toon tot zijn collega. 'Hij zit daar onder het bed.'

Alie weet dat zij Evert heeft verraden. Terwijl de ene Duitser zocht, heeft de andere vanuit een schemerige hoek van de kamer haar geobserveerd. Hij heeft de spanning op haar gelaat gelezen, toen onder de bedstee werd gezocht; haar opluchting daarna gemerkt; en nu ziet hij haar schrik en angst. 'Hij zit daar

...zit Romkes met gebocide handen op zijn stoel.

vast,' herhaalt hij tegen zijn collega, die niet begrijpt hoe de ander dit zo stellig weet. 'Licht bij met je lantaarn!'

En als de felle kegel van een grote zaklantaarn onder het bed licht, zien zij Evert weggekropen in de verste hoek.

Alie springt van haar stoel. 'Nee, nee!' Haar nagels krabben de Duitser in het gezicht. De kerel werpt haar ruw terug.

Romkes knerst op de tanden. Een dik koord zwelt bij zijn slapen. Doch hij zit machteloos geboeid.

'Kom hier!' roepen de Groenen dreigend tegen Evert.

Evert kruipt onder de bedstee uit. Zo rood als zijn wangen waren, toen hij straks, steunend op zijn ellebogen, zijn hoofd uit het gat stak en zijn koffie dronk, zo vaal zijn ze nu. Maar hij gedraagt zich rustig. 'Hou je maar kalm,' raadt hij Alie. 'Het komt wel goed.'

Goed? Alie gelooft er niets van. Het loopt verkeerd, helemaal verkeerd. Ze nemen Evert gevangen en ze voeren hem weg, wie weet waarheen. Zij zal hem nooit terugzien. En dit is háár schuld! Zij heeft verraden dat Evert onder de bedstee zat. Ze zou zich de haren kunnen uittrekken van spijt en zelfverwijt.

Evert loopt op haar toe om haar een kus te geven. De Duitsers laten hem begaan. Deze gevangene is blijkbaar niet lastig. Hij is handelbaarder dan die ouwe, die hen niet in huis wou hebben, en dan die feeks, die hun ogen uit wou krabben.

'Wees niet bang,' fluistert Evert bij de omhelzing Alie in het oor. 'Ik kom weer vrij.'

Als Alie hem verrast in de ogen kijkt, bezweert zijn blik haar niets te laten blijken. En daarnaar doet ze. Ze zal oppassen de boel niet nõg eens te verbruïen.

Tussen de twee politiemannen loopt Evert met de boeien om de polsen weg.

'Moeten we niet naar de boot?' vraagt hij zijn geleiders onder het lopen. 'Ja,' is het stugge antwoord.

'Dan lopen we verkeerd, hoor!' wijst hij hen terecht.

In de Urker doolhof zijn de Duitsers aan het dwalen.

Ze komen twee andere Groenen tegen, die ook een arrestant geleiden. Het is slome Riekelt, ziet Evert. Dat ze die gegrepen hebben, kan hij denken. Riekelt is altijd de pisang. Maar hem...! Hij kookt van woede en spijt; van binnen brandt de schaamte dat hij zó over het eiland wordt geleid. Toch bewaart hij voor het uiterlijk zijn kalmte.

'Neem deze ook mee,' gelast de commandant van het groepje,

Evert kruipt onder de bedstee uit.

dat Riekelt heeft gevangen, aan Everts geleiders. 'Wij zoeken verder.'

Zo lopen Evert en Riekelt samen tussen de twee Groenen.

'Ik kom weer vrij,' heeft Evert Alie ingefluisterd. In een stellig vertrouwen heeft hij dat gezegd. Maar nu hij met de ijzers om de polsen tussen gewapende politiemannen voortgaat, lijkt het hem onmogelijk vrij te komen. Ze naderen de haven. Ginds ligt de politieboot. Als hij daar aan boord is, is elke mogelijkheid om te vluchten afgesneden. Ach, dat is immers nu al het geval.

'Mag ik,' vraagt hij aan zijn bewakers, 'mag ik mijn ouders even groeten?'

'Je was toch bij je ouders?' snauwt de oudste van de beide Groenen.

'Dat waren de ouders van mijn meisje,' antwoordt hij.

De Duitser schudt het hoofd. Hij vindt die fratsen helemaal niet nodig.

Doch Evert geeft het nog niet op. 'Ik wou meteen een sigaretje halen,' pleit hij. 'Ik heb nog een paar pakjes liggen. Voor jullie schiet er ook wel eentje over.' Hij knipoogt.

Deze arrestant valt de Duitser honderd parten mee. Hij is kalm, hij heeft hun de weg gewezen naar de haven, en nu belooft hij sigaretten. En zij hebben ruim de tijd. De anderen zijn nog overal aan het zoeken. 'Is het ver?' vraagt hij.

'Een hanestap. Dat slopje daar. Het loopt niets om.'

'Vooruit dan maar,' geeft de Groene toe.

Bij het huis van Gnodde blijft de ene Duitser met slome Riekelt buiten wachten, de andere gaat met Evert mee naar binnen.

Thuis weten ze al wat er is gebeurd. Het nieuws, dat Evert is gepakt, is over Urk gevlogen. Moeder Gnodde springen de tranen in de ogen als zij haar jongen met geboeide handen ziet. Vader Gnodde kan zijn woede nauwelijks verkroppen. Evert moet hen vermanen het niet al te zwaar op te nemen. Hij vraagt naar zijn sigaretten, en liggen er ook niet nog een paar stukjes chocolade in zijn kastje? Die wil hij ook graag mee. Zijn moeder doet er nog wat kleren bij en brood.

'Wilt u die voor mij dragen?' vraagt Evert aan de Duitser.

'Welja,' belooft die gul. Hij is in een goede luim. Begerig kijkt hij naar de sigaretten en de chocolade.

'Moeder, geef hem een kop koffie,' zegt Evert. 'Echte koffie,' richt hij zich tot de Duitser, 'daar houdt u van nietwaar?'

De ogen van de Groene glinsteren. Er is niets waarop hij meer

verzot is dan op echte koffie. Deze arrestant is buitengewoon geschikt. Als hij geen strenge instructies had gekregen hem te boeien, zou hij hem de ijzers afdoen. Nu moet hij het wel zo laten.

Vrouw Gnodde heeft grote ogen opgezet. Wil Evert dat zij koffie inschenkt voor de man, die hem gevangen heeft genomen? Maar op een zeer nadrukkelijke wenk van Evert schenkt ze in. Met kleine teugjes slurpt de Duitser van de koffie. Heerlijk is ze en er zit waarlijk room in ook! Behaaglijk leunt hij achterover in zijn stoel. Doch plotseling springt hij overeind en laat zijn kopje vallen. De kamer is vol van fel geraas. Glas klettert en hout kraakt. Door een zijraam vliegt een zwarte schaduw. De Duitser springt erheen, richt zijn pistool door het verbrijzelde raam. Een schot knalt...

Doch de kogel ketst tegen een blinde muur en de Duitser kijkt in een leeg steegje, Evert is om de hoek verdwenen.

De andere Groene, die buiten wachtte, stormt op het tumult de kamer in. 'Wat is hier gebeurd?'

Ja, wat is er gebeurd? Hoe is het in de wereld mogelijk, dat een mens door dat kleine raam van nog geen meter hoog en misschien zestig centimeter breed gesprongen is? Hoe heeft hij in die ene sprong de houten spijlen, die de kleine ruitjes scheiden, kunnen breken? Hoe kon hij met gebocide handen vluchten? De verblufte politiemans weet er geen antwoord op.

'We moeten hem weer grijpen!' meent de ander.

Dat moet stellig! Zij moeten die arrestant weer grijpen. Van zijn schrik bekomen, wil de eerste Groene Evert achterna. Hij klimt het raam uit, doch hij rijt zijn vingers stuk aan de glasscherven, die in het kozijn zijn blijven steken en zijn dikke lijf raakt klem in het nauwe raam. Kleine jongens kijken in het steegje lachend toe als hij zich met bloedende vingers naar buiten wringt, en zij lachen nog veel harder als de tweede Duitser, die hem naklimt, een scheur in zijn broek oploopt.

Ze rennen het steegje door, de hoek om, wéér een hoek, en nóg een hoek. Maar Evert is al lang verdwenen. En waar moeten ze nu verder zoeken? Urk hangt van steegjes en slopjes en nauwe gangetjes, die kris kras door elkander lopen, aan elkaar. Duizend kanten kan een vluchteling heen. De Duitsers gaan terug naar Gnoddes huis. En dan ontdekken ze een spoor. Bloed! Bij zijn sprong is de arrestant gewond. Grote druppels wijzen hun de weg. Maar verderop is zand gestrooid. Die dui-

velse Urkers hebben alle sporen van de vluchteling uitgewist.

'Waar is hij heen gegaan?' vragen ze aan de mensen op straat. Er is niemand, die het weet.

'Waar is hij heen gegaan?' bast de Feldwebel tegen een kind. De kleine gaat huilen in plaats van dat hij antwoord geeft.

'Die kant op!' wijst een oude man van bij de tachtig, maar zijn grauw gelaat vertoont zo'n onverholven spot, dat de Duitser er niet eens op ingaat.

Op goed geluk dringen ze een huisje binnen om het te doorzoeken. Ze vinden niets. Ze trappen een pakhuisdeur open; hun zoeken is ook daar vergeefs. Men kan gemakkelijker een speld in een hooiberg vinden dan een Urker in de duizend huisjes van zijn eiland.

En dan bedenken ze dat ze de andere arrestant voor de deur hebben laten staan. Die moeten ze nog ophalen. Zo sloom is echter slome Rieckelt niet dat hij op de terugkeer van de Duitsers heeft gewacht. Hij heeft de plaat gepoetst.

De Feldwebel vloekt en tiert, nu hij zijn beide arrestanten kwijt is. En de Urkers lachen hem uit. De jongens grinniken op straat. Meisjes en vrouwen giechelen van achter de gordijntjes, wanneer de beide Duitsers langs gaan. Spot kan men lezen in de ogen van de mannen. Nijdig gaan ze naar hun boot. En daar daalt een hagelbui van verwijten op hun schuldig hoofd neer. Twee Groenen, die twee Hollanders laten vliegen. Hun commandant barst haast van boosheid en zijn humeur wordt er niet beter op als na verloop van tijd al zijn mannen terugkomen en geen van hen een Urker heeft gevangen. Onverrichterzake vaart de boot laat in de middag weer de haven uit.

De Urkers staan haar, de handen in de zakken van hun wijde broeken, spotlachend na te kijken. De kleine jongens joelen horend.

En oude Marringje, die over haar horretje heen, uitkeek naar de haven, loopt, als ze ziet dat de boot het zeegat uit is, naar haar bedstee, draait de deuren open en slaat de dekens op. 'Kom er nou maar uit, m'n jongen, de kust is veilig.'

Bebloed en met de boeien nog om de polsen kruipt Evert uit het bed.

Als de dokter komt om Everts wonden te verbinden, heeft oude Marringje ze al uitgewassen. De korsten bloed zijn weg; zijn handen schoon.

'Maar je lakens, Marrigje,' roept Evert uit, terwijl de dokter met hem bezig is. 'Je schone lakens! Die heb ik vreselijk vuil gemaakt.'

'Dacht je dat ik daar een steek om gaf?' zegt Marrigje, snibbig als ze altijd is. 'Dacht je dat me dat een zier kan schelen? Al had je mijn hele huisje onder het vuil gezet, dan gaf dat nog niets. Ik heb jou uit de vingers van die kerels kunnen houden. Daarvoor heb ik alles over.'

Ze dribbelt heen en weer in haar kamertje. 'Dokter, hebt u nog water nodig? Moet u linnen hebben?' Met alles wil ze helpen. En opeens windt ze zich op. 'Waar blijft Hoekman nu toch. Ik heb al lang een boodschap naar hem gestuurd om die lelijke ijzers los te maken. Een Urker in de ijzers, ik kan het niet zien!'

Hoekman is er spoedig met tangen en een vijl. In een ogenblik heeft hij de boeien stuk. De dokter zet een paar krammetjes in Everts voorhoofd en in zijn rechterhand. Over enkele diepe schrammen plakt hij een paar pleisters. 'Ziezo, Evert, nu mag je meisje je weer zien. Mijn complimenten, hoor, dat je zó ontkomen bent. 't Was méér dan kranig!'

Evert kleurt bij die lof. 'Het ging zo maar,' zegt hij. 'Ik had er tevoren helemaal niet aan gedacht dat het kon. Ik wist geen uitweg. Toen zag ik opeens het raam. Daar moet ik door! dacht ik. En op hetzelfde ogenblik vloog ik er door. Heb ik jou niet vreselijk doen schrikken, Marrigje, toen ik bij je binnenstooft?'

't Geeft niks,' zegt Marrigje, die in waarheid bijna van haar stoel gevallen is van schrik, toen Evert bebloed haar huisje binnenstormde. 't Geeft niks, hoor!' En dankbaar-ootmoedig gaat ze voort: 'Dat de Here mij heeft willen gebruiken om jou te redden, jongen, mij, oude vrouw, daar ben ik stil van.'

HOOFDSTUK X

De jacht wordt voortgezet

Op de zondag van de overval is er des avonds op de gewone tijd weer kerk, maar zoals anders zijn de mensen bij het begin van deze kerkdienst niet. Er wordt, vóór de dominee binnenkomt, druk gefluisterd en vele ogen gaan naar de voorste bank van de linker gaanderij, waar Evert zit met pleisters op het gezicht. Hij voelt zich warm en verlegen worden als allen naar hem kijken.

Maar tevens is hij trots.

Na de zegen is er nog niet dadelijk aandacht. De mensen zijn te vol van hetgeen er is gebeurd dan dat zij rustig kunnen luisteren. Everts gedachten zwerven ook voortdurend weg. Het moment van zijn sprong staat nu veel levendiger voor hem dan op het ogenblik toen hij door glas en spijlen vloog. Hij begrijpt nu niet hoe hij het durfde en hoe het kon: met geboeide handen door dat hoge raam met sterke houten roeden.

Everts blik treft die van Alie. Trots kijkt zij naar hem op. Zij is fier op wat hij heeft gedaan. Maar veelmeer blij en dankbaar omdat hij is gered.

'...Door 's Hoogsten arm 't geweld onttoegen,
Zal ik, genoopt tot dankbaarheid,
Verschijnen voor Zijn heilig' ogen
Met offers aan Hem toegezeid...'

laat de dominee zingen.

Weer kijkt Evert naar Alie en blikt zij op naar hem. De psalmen hebben een boodschap voor alle schokkende momenten in je leven.

De verstrooidheid en de onrust, de schichtigheid voor nieuw gevaar, die in de kerk was bij de aanvang van de dienst, verdwijnt onder het spreken van de dominee en bij het sterke psalmgezing van de gemeente. De politieboot en de mensenjacht raken vergeten. Het is nu weer een Urker kerkdienst, waarbij het Woord in het midden staat en de dingen van de wereld ver weg wijken. Het lijkt, nu de dominee zo rustig spreekt en alle hoofden aandachtig naar de kansel zijn geheven, onwezenlijk dat er vanmorgen zo'n vreemde stoornis in de Urker zondag is geweest en onmogelijk dat er ooit weer zo'n verstoring komen zal.

Tegen het einde van de dienst klikt achter in de kerk een deur, net als vanmorgen onder het Avondmaal. De aandacht voor de preek is plotseling weg. Schichtig kijken allen achterom. Is er weer onraad?

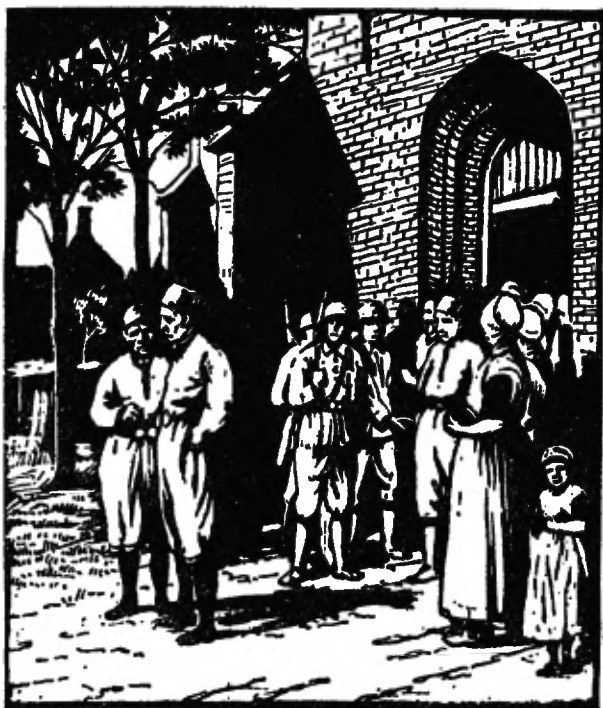
De dominee spreekt door. Hij krijgt iets dwingend in zijn stem, als wil hij de onrust in de kerk bezweren.

Doch een stem klinkt: 'De Duitsers komen er weer aan!...'

Ditmaal is de Duitse politie over land gekomen, over de dijk van

Kampen. Zo kan zij de Urkers sneller overvallen dan per boot. En weer is ze gekomen onder kerktijd. Haar helpers hebben haar ingelicht op welk uur en op welke plaats de Urkers het gemakkelijkst zijn te vangen. Ze rennen op hun fietsen het dorp in, recht op de kerken aan, en ze zijn op tijd. Want voor de ene kerkdeur staan ze, terwijl daarbinnen de slotzang wordt gezongen, en bij de andere kerk komen ze aan juist als de deuren opengaan.

De slotzang in de grote kerk verstaan de Nazi's niet, want zij kennen geen psalmen. En als zij het wel verstaan konden, zouden ze er om lachen: 'Die God vertrouwt, dien deert geen kwaad...' Met al hun psalmzingen en bidden ontkomen de Urkers hun nu vast niet. Bij elke uitgang staan vier man.

Ze dringen niet om uit de kerk te komen.

Niemand komt de kerk uit zonder dat hij zijn persoonsbewijs getoond heeft, ouden, zowel als jongen, de vrouwen evengoed als de mannen. Want die drommelse jongens mochten in de kerk eens rokken hebben aangetrokken en een kraplap omgedaan, en een hulletje op het hoofd gezet! Zelfs de oude MARRIGJE, die op krukken loopt, en wie het grauwe haar uit de hul komt kijken, moet bewijzen dat zij geen verklede jongen is.

De mensen voegen zich gewillig. Ze dringen niet om uit de kerk te komen. Ze halen allen kalm hun identiteitskaart voor de dag. Bij enkelen meent de OBERFELDWEBEL, die de troep commandeert, spot op te merken, maar als hij opstuift en gaat schelden, zijn alle gezichten vóór hem strak en ondoorgrondelijk.

Het is merkwaardig. Onder al de honderden kerkgangers is er niet één van de verboden jaren. Jongens van achttien zijn er en van een-en-twintig, maar van negentien en twintig jaar niet een. Enkele kerkgangers hebben geen persoonsbewijs bij zich, en die worden vastgehouden. Maar dit zijn een paar stokoude mannetjes en enkele besjes. De OBERFELDWEBEL laat ze toch maar gaan. Hij is trouwens niet ontmoedigd. Hij kent zijn PAPPENHEIMERS, meent hij. De jongens zijn natuurlijk in de kerk gebleven en hebben zich verscholen. Maar daarmee ontkomen ze hem niet. Hij zal ze uit hun schuilhoek halen!

Op alle hoeken van de kerk zet hij schildwachten, aan wie hij bevel geeft te schieten op ieder, die probeert te ontvluchten. Daarna gaat hij met zes man de kerk in. Ze zoeken onder en tussen alle banken en in de preekstoel; ze klimmen naar het orgel en speuren tussen de pijpen en in de blaasbalg of daar misschien een jongen verscholen zit. De consistoriekamer doorzoeken zij nauwkeurig en overal speuren zij naar naden in de vloeren of er misschien een verborgen schuilplaats onder zit. De OBERFELDWEBEL eist dat de brandkast wordt geopend en zijn soldaten steken hun bajonetten door de deuren van kasten, die niet dadelijk open willen. De koster moet op zware strafbedreiging verklaren dat er nergens een verborgen schuilplaats is en als hij dat gedaan heeft, moet hij de soldaten toch nog voorgaan de trappen van de toren op, opdat zij zich kunnen vergewissen dat ook daar geen vluchteling zit. Doch ook die tocht is tevergeefs. Zwaar vloekend loopt de onderofficier weer naar beneden. Dit wordt de oude koster te veel. 'God laat niet met Zich spotten,' zegt zijn trillende oude stem. 'De Here zal dit bezoeken.'

Met een nieuwe rauwe vloek overdondert de OBERFELDWEBEL het

kostertje. 'Inrukken!' blaft hij tot zijn mannen buiten.

Aan de overkant van het kerkplein staan Urkers, de handen in de diepe zakken van hun wijde broeken. Een lichte spotlach speelt er in hun ogen als de soldaten op hun fietsen stappen om het eiland te verlaten. De commandant ergert zich hevig. Voor de tweede keer zijn die domme Hollanders hem te slim af geweest.

Het einde van de middagdienst is anders geweest dan 's morgens. Dertig, veertig jongens vlogen overeind op het alarmsein. Vrouwen stonden ook op. Er dreigde een wilde uittocht.

Doch de man, die de waarschuwing bracht, heeft de mensen gekalmceerd. 'Er is geen grote haast,' zei hij. 'De jongens kunnen rustig heen gaan. De anderen doen beter om te blijven.'

Dit werkte gunstig. De vrouwen gingen weer zitten. De jongens waren minder gejaagd. Maar het bleef moeilijk om uit de ei-volle kerk vandaan te komen. De gaanderij zat opgepropt.

Een jongen klom over de balustrade van de kraak heen en liet zich langs een pilaar naar beneden glijden. Anderen volgden hem op deze vreemde weg en door het brede middenpad repten de jongens zich daarna naar de uitgang. Evert kwam langs Alic's hoekplaats. Even vatte hij haar hand en drukte die. 'Niet ongerust zijn,' fluisterde hij haar in het oor. 'Het gaat wel goed.'

De dominee zei het anders in zijn dankgebed, dat hij, zijn preek afbrekend, onmiddellijk op het vertrek der jongens volgen liet. 'Here, geleid Gij hen op hun vlucht. In Uw hoede zijn ze wèl geborgen.'

En in de slotzang, die op de borden niet stond aangegeven, zong de gemeente van hetzelfde vertrouwen:

'...Die God vertrouwt, dien deert geen kwaad,
Zijn weg zal veilig wezen...'

Na deze zondag waakt Urk tegen overvallen, dag en nacht.

Bij dag gaat het gemakkelijk. Er is altijd volk aan de havenkant. Nooit kan een schip het eiland naderen of het is op verre afstand reeds waargenomen en verkend, en op de dijken naar Lemmer en Kampen houden de dijkwerkers een oogje in het zeil. Voor de nacht is een speciale veiligheidsdienst gevormd. Vrijwilligers staan dan op post op de dijken en aan het havenhoofd. Wordt onraad waargenomen dan bast de stoomfluit van de postboot over Urk. Op dat sein vliegen alle jongens uit hun bedden

om zich te verschuilen in kelders en op zolders, in pakhuizen en in taanderijen, onder netten en achter vaten. Sommigen dalen af in putten en anderen gaan in het nachtelijk duister de wijde polder in.

Meestal blijkt het alarm loos.

De wacht hoorde in de nacht een motor tuffen. Het was te donker om te onderscheiden wat voor boot het was, maar het geklop naderde de haven. Alarm! De stoomfluit gierde en de jongens vlogen uit hun bedden naar de schuilplaatsen. Het bleek een bootje van de Zuiderzeewerken te zijn.

In een andere nacht werden zwarte schaduwen op de Lemsterdijk gezien: tien, twaalf achter elkaar. Dit kon niet anders zijn dan een patrouille Duitsers. Weer loeide de fluit van de postboot over het eiland en raakte heel Urk in opschudding. Op het lawaai der fluit stonden de schaduwen stil en daarna volgde, als was het een antwoord, een langgerekt en klaaglijk geloei. Een koppel jongvee, grazend op de Friese dijk, had een open hek gevonden en een nachtelijke wandeling naar Urk gemaakt.

Na zulk een nacht heeft ieder schik, maar als een volgend maal de fluit weer loeit, verspreidt ze opnieuw dezelfde schrik. De wachtdienst helpt uitmuntend om de jongens uit de handen van de Duitsers te houden, maar voor de rust op het eiland is hij niet bevorderlijk. Als gejaagde herten voelen de jongens zich, wanneer ze telkens uit hun bed gedreven worden door de schelle roep van de stoomfluit, en moeders en meisjes krijgen het met de zenuwen te kwaad.

Evert en de andere jongens, die op de bidders varen, hebben van dat nachtelijk alarm, 't zij loos of echt, niet zoveel last. Zij zijn bijna de hele week op zee, daar voelen zij zich veilig.

Op een dag als er verscheidene Urker bidders te Enkhuizen liggen, komen er Duitsers op de vloot. Evert ziet hoe twee agenten bij Wakker van de U.K. 106 aan boord stappen. Hij kijkt kalm en vermaakt toe. De heren vangen weer eens bot. Net een kwartier geleden heeft Wakker zijn laatste zakje aan een burger afgegeven. Voor een onderzoek op de U.K. 194 hoeft Evert ook geen angst te hebben. Hier vinden ze evenmin een palinkje. De vloot is los.

Maar het gaat anders toe dan hij gedacht heeft. Jochem Wakker wordt door een van de Duitsers stijf aangesproken, ziet Evert. Zijn makker kruipt in het vooronder en komt een ogenblik daarna terug met een papier, dat hij de Duitser overreikt. Die

vouwt het open en houdt het tegen het licht. Evert krijgt een schok als hij dat ziet. Het is een persoonsbewijs! Niet om vis, om *mensen* is het te doen. De Duitsers willen jongens vangen. Voor Jochem is het niet erg. Die is pas achttien. Maar hij. En Kees Hoefnagel van de 204, die ginds ligt, en Dubbele Hakvoort van de 97, en Jan Brouwer van de 137, en zoveel meer! Zij zijn allemaal zuur als de Groenen hen te pakken krijgen. Hij moet weg en die jongens moeten ogenblikkelijk gewaarschuwd worden.

Weg... hoe? Het zweet breekt Evert uit. Hun schuit ligt achter die van Wakker en de havendam loopt dood in zee. Långs de Groenen moet hij om weg te komen. Ze zullen hem zien en grijpen als hij vlucht. Zou hij zich verstoppen in de schuit? Er is niet veel gelegenheid zich te verschuilen op een botter. Overboord springen en wegzwemmen? Hij kon zich nooit lelijker verraden dan op die manier. Wegvaren met de schuit? Dat liep ook in de gaten, want op dit uur gaat er geen schip de haven uit. Hij moet daar langs, en hij moet zijn makkers op de 204, de 97 en de 137 ook waarschuwen.

'Pak aan die kuip,' zegt hij opeens tot Dirk, 'en doe of je er zwaar aan tilt.'

'Maar 't ding is leeg,' antwoordt zijn broer verbaasd.

'Weet ik wel, maar je moet krom lopen of je 'm niet dragen kunt. We moeten langs die Groenen ginds.'

Op twee vissers, die zwaar aan een kuip paling sjouwen, slaan de agenten van de Duitse politie geen acht. Dat ze op het plankier een eindje verder hun vracht neerzetten om even uit te blazen is ook geen wonder, en evenmin is het vreemd dat ze een praatje met andere vissers maken.

Op deze manier raakt echter Evert uit de klem en worden Kees en Dubbele en Jan gewaarschuwd. Met z'n vieren sjouwen ze straks verder met zware kuipen paling in de richting van de visafslag. Maar zodra ze bij een straat zijn, die de stad in leidt, zijn ze hun kuipen kwijt en maken ze zich uit de voeten. In woningen van burgers kunnen zij zich gemakkelijk verschuilen.

Tegen schemerdonker krijgen zij een seintje van hun vrienden: alles veilig! en een half uur later zitten de vier jongens, elk aan boord van vaders botter, weer op zee.

Daar verkneutert Evert zich in het verhaal, dat zijn vader en Dirk hem doen. De Groenen waren razend, omdat zij nergens een jongen van negentien of twintig jaar konden vinden. 'Ze

...twee vissers, die zwaar aan een kuip paling sjouwen.

moeten er zijn,' hadden ze uitgeroepen. 'Zoek dan maar!' had Gnodde hun geraden. Ze hebben gezocht in de vooronders, in de kooien, onder de laningen, zelfs in de bunnen wilden ze gaan zoeken. 'Nou heb je ze,' had Gnodde toen gespot. 'Waterrotten zitten onder water.' Op Marker en op Lemster botters waren ze gaan zoeken om te zien of daar de gladde Urkers zich verscho-
len hadden. En eindelijk hebben ze zich herinnerd dat verschei-
den jongens kuipen met paling hadden weggesjouwd. 'Waar zijn
die knapen toch gebleven?' hebben ze gevraagd. Maar ieder hield
zich van den domme en woedend zijn de Groenen eindelijk weg-
getrokken.

Die nacht staat Evert aan het roer. De sterren twinkelen; een

wassende maan hangt aan de hemel. Op zee is het vredig en veilig. Hier word je niet door de Duitse politie opgejaagd. Hier moest je kunnen blijven. Het kan niet, helaas. Morgen moet de schuit weer naar de haven en zaterdag naar Urk. En in de stad en op het eiland loeren de Groenen. 'Ellendig leven is dat,' zegt Evert overluid, terwijl hij met de hand op het stuurrad slaat. 'Altijd opgejaagd als wild, en niets kunnen doen om je vaderland van de moffen te verlossen.'

In de verte gaat het ronken. De Tommies komen weer. Steeds vaker komen zij en immer zwaarder is het ronken van de machtige eskaders. In plaats van het astmatisch hijgen der Wellingtons van vroeger hoort men thans het stoere grommen van honderden Sterlings en Halifaxes, de grote vier-motorige bommenwerpers van de R.A.F., die in één nacht uitgestrekte fabriekscomplexen in het Rijnland en het Roergebied vernielen. Het gaat goed met de oorlog. Prachtig gaat het. Snel groeit de kracht der geallieerden en die van Duitsland taant. De overwinning is in het verschiet. Maar in Nederland heersen de Duitsers nog steeds. Hij, Evert Gnodde, zit onder hun hiel. Hij wil daaronder weg. Nog nooit zo vurig als op dit ogenblik heeft hij begeerd in Engeland te zijn om vandaar uit mee te vechten voor zijn vaderland. Daarboven zijn de Tommies. De lucht is vol van hun geronk. Tweeduizend meter boven zijn hoofd vliegen zij. Als hij nu vleugels had! Als hij voor vijf minuten als een vogel vliegen kon! Als hij één keer een sprong zou kunnen maken van hier tot in zo'n vliegtuig! Dan was hij voor altijd ongreepbaar voor de vijand en kon hij vechten voor de vrijheid. Evert grimlacht om zijn dwaze ideeën. De vrijheid is voor hem zo onbereikbaar als de maan. Over stuurboordsboeg komen een paar lichten in het zicht, de zwakke, vlak gerichte lampen van een verduisterd vaartuig. Wat voor een schuit is het? Geen botter. Vreemd dat een ander vaartuig dan een botter tussen de vissende vloot verzeild is. Ze zijn hier ver buiten ieder vaarwater. Het moet een verdwaalde boot zijn, waarvan de kapitein de kluts kwijt is.

Hij ziet de lichten recht afgaan op een botter, die dwars vóór de 194 aan het korren is. Zijn die lui gek? vraagt Evert zich af. Hij ramt die botter. Of slapen ze allen op de vreemde schuit?

De botter toetert, alsof hij zeggen wil: hier ben ik, denk een beetje om mij. Maar het vreemde vaartuig verandert niet van koers. Opeens laat het een fel licht schijnen, een zoeklicht, dat de botter in een helle gloed zet.

De visserijpolitie, denkt Evert eerst. Maar onmiddellijk verwerpt hij die gedachte. Het bootje van de visserijpolitie heeft niet zo'n sterk zoeklicht. Dit... Zou het een Duitse boot zijn?

Hij wekt zijn vader. 'Kijk eens!'

Gnodde twijfelt geen ogenblik. Dit is een boot met Groenen. Zelfs op zee vervolgt de Duitse politie de Urkers. 'Er is maar één uitweg,' zegt hij, 'er vandoor!'

Ai, hadden ze nu hun oude botter nog! Die kon lopen. Wat moeten zij met dit schuitje met zijn zwakke motor beginnen als de snelle politieboot hen achterna zet? Gelukkig, het is nacht. In het zwakke maanlicht kan men niet ver zien. Als de Duitsers bij de andere schepen een poosje opgehouden worden, kunnen zij misschien ongemerkt ontsnappen. Maar dan moeten ze er ogenblikkelijk vandoor. 'Kap de kor!' gebiedt Gnodde. Zelf zet hij een koubeitel op de ene ketting. Als het sleepnet wegzinkt gooit Dirk – altijd praktisch – er een bakentje bij, opdat ze straks hun eigendom weer terug zullen kunnen vinden, en Evert laat de motor schudden. In het nachtelijk duister zijn ze de politieboot gauw kwijt.

De volgende morgen varen ze voorzichtig terug naar de plaats, waar de vloot aan het korren was, onderweg de postboot praiënd. 'Is er onraad?'

'Alles veilig,' antwoordt de kapitein.

Als Gnodde weer bij de vloot komt, blijkt dat de anderen hem hebben gemist. 'Waar heb je toch gezeten?' vraagt er een.

'Wie hebben ze gesnapt?' vraagt Gnodde, eer hij antwoord geeft. 'Jan Brouwer en Kees Hoefnagel,' wordt er geantwoord. 'Heb jij geen last gehad?'

'We hebben 'm op tijd gepiept,' kan Gnodde melden. Dan vaart hij verder om naar het uitgeworpen bakentje te zoeken. Voor ieder ander dan een visser was het onbegonnen werk een bamboestok met een paar kurken weer te vinden op een wijde zee. Maar een visser, die op zee de weg weet als een straatjongen in de sloppen en de stegen van zijn stad, vindt zijn baken gauw. Met een pikhaak vissen ze de kor weer op, en dan duurt het maar even of de U.K. 194 ligt weer aan zijn net te trekken.

Evert is er wéér goed doorgerold. De razzia heeft zeer gering succes gehad. Twee jongens zijn gepakt, twee van de dertig op de Urker vloot, twee van de tachtig jongens op het eiland. Maar het zijn er twee te veel!

De strijd tussen de Urkers en de Duitsers is spannend en avontuurlijk. Telkens nieuwe listen worden tegen het vijandelijk geweld bedacht. Maar op den duur is het op deze wijze toch niet vol te houden. Daarvoor zijn de krachten al te ongelijk. Nu de Groenen zo fel en vinnig jagen op de jongens uit het dorp, waarvan niet één zich heeft gemeld voor deportatie, moet het anders worden aangelegd.

'Je moet onderduiken, Evert,' zegt zijn vader.

Evert begrijpt dit. Hij ziet reeds lang niet meer uit de hoogte neer op de Amsterdammers, die gevlucht zijn om zich aan de greep van de Duitsers te onttrekken. Als de Groenen je willen hebben, kun je niet blijven op de plaats, waar zij je zoeken. Drie keer is hij door het oog van een naald gekropen. Je kunt er niet op rekenen dat dit de vierde keer ook lukken zal. Hij moet zich bergen.

Die zaterdag wordt er thuis druk gesproken over Everts onderwatergaan. Zijn moeder en Alie zijn er nog veel sterker voor dan vader Gnodde en Evert zelf. Ze hebben er al lang op aangedrongen. Maar voor als na blijft de vraag: waar moet Evert heen? De Gnoddes hebben familie in de Zaanstreek, maar daar zijn ook jongens in huis van Everts leeftijd ongeveer, die ieder ogenblik in moeite kunnen komen. Alie heeft familie in Utrecht, doch daarheen wil Gnodde niet dat Evert gaat. In Utrecht is het hoofdkwartier van de N.S.B. Daar is het niet pluis, meent hij.

Evert denkt aan de boer in de Wieringermeer, bij wie hij zo vaak tarwe en boter tegen paling heeft geruild. 'Als we het bij Hoekstra eens probeerden,' oppert hij.

'Een kostelijk idee,' zegt Gnodde ervan.

Twee dagen later ligt de botter, als zo dikwijls, achter de dijk en met een zakje paling op de rug gaat Evert er op af. De boer loopt, als hij zijn Urker vriend ziet, aanstonds naar de kist met tarwe om een zakje vol te scheppen, maar Evert zegt dat hij deze keer iets in ruil wou *brenge*n in plaats van halen. De boer kijkt vreemd op. Wat brengen en in ruil daarvoor nog eens wat brengen? Dat begrijpt hij niet.

'Mijzelf wou ik brengen,' zegt Evert.

'Aha!' Nu is het Hoekstra zo klaar als een klontje. 'Onderduiken dus.' Hij knijpt zijn ene oog half-olijk, half bedenkelijk dicht. 'Ik heb al vier man van jouw soort.'

Everts gelaat betreft. Al vier man? Dan is er voor hem vanzelf geen plaats.

'Wij kennen mekaar, hè,' gaat de boer voort. 'Vreemden wel helpen en oude kennissen niet, dat gaat niet. Ben je tevreden met een bed in de schuur en wil je aanpakken op het land?'

Evert wil alles.

'Maar zó kun je niet komen,' zegt boer Hoekstra, en als Evert hem vragend aankijkt, gaat hij door: 'Niet in je Urker pak, dat loopt in de gaten, vriend. Je moet in burger.' Evert begrijpt dat ook.

Evert voelt zich vreemd in het burgerpak. De lange broekspijpen flapperen onwennig om zijn benen, en aan de heupen mist hij alle stevigte. Het was een penitentie om het boordje vast te maken, en zijn moeder en hij hebben samen haast een half uur werk gehad aan het strikken van de das. Het jasje voelt vreemd-licht en slobberig voor iemand, die altijd het stevig Urker buis gedragen heeft, en de hoed staat hem schutterig op het hoofd.

Maar als hij eindelijk klaar is, is zijn moeder trots op hem. 'Je lijkt nou wel een heertje van de wal,' zegt ze, en Evert, in de spiegel kijkend, is ook groots. Hij gaat naar Alic. Onder de wandeling heeft hij het gevoel dat iedereen hem aankijkt en is hij bang dat zijn hoed hem van het hoofd zal waaien. Doch in Romkes' kamer maakt hij zich zo lang als hij kan. 'Vind je me niet netjes?' vraagt hij aan zijn meisje.

Alie kijkt hem lang en keurend aan. 'Nee,' zegt ze op 't slot, 'nee, zo ben jij mijn Evert niet.' Zij ziet hem liever in de wijde broek met de rijksdaalders op de sluiting; in het strakke zwarte buis, waar het rode dasje met de gouden ring uitsteekt, en met de astrakan karpoeets op, waar zijn blonde kuif altijd zo guitig uit kwam kijken. Die Geuzendracht staat een Urker beter dan de kleren van de wal. 'Maar jij wordt straks mijn Evert weer,' lacht ze er over heen, 'straks, als we vrij zijn!'

Bij het afscheid houdt Alie zich best. De laatste weken is ze wel eens zwak geweest. Ze heeft gesidderd en gebeefd, toen Evert onder de bedstee van haar ouders weggehaald werd. Zij lag te rillen in haar bed als later de sirene over het eiland gierde. Met

kloppend hart heeft ze des zaterdags steeds uitgekeken naar de botters, altijd in spanning of Evert niet van boord gehaald was. In slapeloze nachten heeft ze duizend angsten om hem uitgestaan.

Maar bij het afscheid is ze sterk. Geen waterlanders. Ze heeft ook niet veel praatjes. Maar ze omhelst hem zo krachtig en lang alsof ze hem nooit meer los zou laten, en ze fluistert hem in het oor: 'Jongen, het ga je goed: schrijf vaak en wees voorzichtig. En' – hier hapert Alie; ze vindt dit moeilijk, maar ze wil het toch zeggen – 'en moge God je helpen en bewaren; ik bid voor jou!'

Als de postboot wegvaart, wuiven ze zo lang tot voor haar ogen alles op de boot incenvloeit en voor hem de gestalten op de pier onkenbaar zijn geworden.

Evert vindt in de Wieringemeer letterlijk en figuurlijk een gespreid bed. In de grote keuken van boer Hoekstra eet hij de eerste avond eigen-gebakken tarwebrood met spek, en de anderen: de familie van de boer, het gewone inwonend personeel en de onderduikers, doen zich kostelijk te goed aan vette gerookte paling, waarvan Evert een flink pak meegenomen heeft.

De slaapplaatsen van de onderduikers zijn goed verstopt. Langs ploegen, zaai- en maaimachines moet men heen en daarna nog een grote stroschelf over. Alsof het muizenesten waren, zo zijn ze weggestopt. De Duitse politie zal ijverig moeten zoeken eer ze in de grote schuur, vol gereedschappen en graan, de jongens vindt. Evert heeft de eerste keer, ofschoon hij door zijn makkers wordt geholpen, moeite om bij zijn bed te komen.

Het ledikant veert lekker en de lakens zijn brandschoon. Maar het is vreemd liggen op zo'n ledikant voor iemand, die altijd in een bedstee of een scheepskooi heeft geslapen. De ruimte is hier zo groot. Een glazen dakpan, recht boven Everts hoofd, waar het maanlicht op schijnt, lijkt, als hij van zijn kussen er naar staart, hoog als de hemel. En de geur van het hooi en van de paarden is zo vreemd. Lang ligt hij met de ogen open en als hij eindelijk bijna slaapt, schrikt hij wakker van het rammelen van een ketting. Is het tijd van halen en heeft hij de roep van vader niet gehoord? Ach, het was een paard, dat aan zijn halster rukte. Bij het kriecken van de morgen wekt een makker hem. 'Allo jô, er uit!'

Evert richt zich half op, voorzichtig om niet tegen de bovenkooi

te stoten. Maar dan ruikt hij het hooi en ziet hij de glazen dakpan boven in de schuur. Hij is niet op de botter, en hij hoeft waarlijk niet bang te zijn dat hij hier zijn hoofd zal stoten. Hij schiet een overal aan en wast zich bij de pomp op het erf. Na een boterham van tarwebrood en roggebrood met spek trekt hij voor de eerste maal het land in.

Evert moet wieden. Samen met een makker-onderduiker heeft boer Hoekstra hem naar een erwtenveld gezonden. Samen gaan zij tussen rijen planten door om ieder onkruidje, dat daar gewassen is, er uit te steken. Het werk vergt weinig kracht of kennis. Een kind kan onkruid wieden. Als het niet erger wordt, zal hij het hier best uithouden, gelooft Evert, en hij lacht in z'n binneste om de waarschuwingen van de oude Jacob Woort. Toen die hoorde dat Evert naar een boerderij ging, heeft hij zijn grijze kop geschud. 'Dat wordt niks,' zei hij. 'Een Urker hoort op zee en niet op het land, hij is een visser en wordt nooit een boer.' 'Daar is het ook niet om begonnen, Woort,' had Evert geantwoord. 'Dit is maar voor een tijdje. Straks ga ik weer naar zee. Een poosje houd ik het op het land best uit.' Doch Woort had weer zijn oude hoofd geschud. 'Een blauwe maandag, ja, maar als het wat langer duurt dan loopt het mis. Een Urker is veel te ongedurig om op het land te werken.' Evert lacht er nu weer om, net als hij toen gedaan heeft. Zou dit niet uit te houden wezen, dit schoffelen op het land? Het is een morgen net zo mooi als je hem op zee maar kunt beleven. De zon klimt boven de dijk uit, en de leeuweriken cirkelen al fluitend omhoog. Langs de weg draven de paarden van de melkers, die naar huis rijden. De bussen rammelen en de meisjes-melksters wuiven een groet naar de jongens, die op de akker staan te wieden. Hij zal het hier best een jaartje harden, als dat nodig wezen mocht.

Maar onder dit wieden valt de tijd toch lang. Evert heeft geen klokje bij zich, doch een visser kan ook op de zon zien hoe laat het is. En de zon kruipt. Telkens als hij van zijn werk omhoog ziet, valt het hem tegen dat ze nog niet hoger is geklommen. De tijd kruipt als een slak voor zijn gevoel en het werk, dat hij eerst leuk vond, lijkt hem nu eentonig. Het is aldoor hetzelfde. Uur na uur staat hij te staren naar de grijze grond en naar de disteltjes, die tussen planten opgeschoten zijn en die hij weg moet steken. Dan geeft het vissen heel wat meer variatie. Daar heb je iedere keer als het net gehesen wordt de spanning of de vangst ruim zal zijn of schraal, en taxeer je telkens als het aatje leegge-

stort wordt hoe groot dit schot is. Daar scheid je pos van paling en zoek je uit de kronkelende aal het ondermaatse goed eer dat de andere in het bun gaat. Daar heb je, in de uren tussen het laten zakken en het halen van het net, altijd wat anders te verrichten. En als er geen koffie of thee gezet behoef te worden, geen aardappelen gejust en geen aal voor het middagmaal gevild, en als er ook geen net te verstellen is, dan mag je midden op de dag eens lui zijn. Dan hang je, een sigaret tussen de lippen, tegen de stuurkast en kijkt naar de meeuwen, die om de botter buitelen, of je gaat languit op de plecht liggen, het hoofd op een tros, om de hemel te bekijken.

'Ik wou dat het schafttijd was,' verzucht Evert.

'Zo moe?' vraagt Jan Koekman, die de regel naast de zijne wiedt.

'Dat niet. Maar ik verveel me.'

'Hoe is 't mogelijk!' roept zijn makker uit. 'Hoe is het mogelijk, dat je je hier verveelt. Neen, dan de baan, die ik in Duitsland had.'

Jan werkte daar in een fabriek. Hij moest altijd dezelfde handgreep aan een handle doen, uur na uur, dag in dag uit. Hij zat altijd in een enge ruimte, waar raderen snorden en machines klepperden. Wie uit een Duitse fabriek op de akker komt, verveelt zich niet zo gauw. Maar dat is dan ook een andere overgang dan van de botter naar het land. 'Het zal wel wennen,' troost zijn makker hem. 'De eerste dag duurt het langst.'

Evert verzet zich tegen de weerzin in het werk. Hij luistert naar de leeuweriken, die zingend aan de hemel hangen, en kijkt naar de blaadjes en de bloesems van de erwten. Die blaadjes zijn teer-groen en de fijne grijpdraadjes tasten naar steun. Maar na verloop van tijd ziet hij opnieuw naar de zon en dan valt het hem weer gruwelijk tegen dat de tijd zo weinig opschiet. Hoe komt de dag ooit om? En als hij de akker overziet, de lange en ontelbaar vele regels, die hij wieden moet, dan zucht hij diep. Hoe komt hij hier ooit door?

Het eerste schaft is een verruiming. Maar daarna moeten ze weer volle drie uur aan één stuk wieden. En na het middagmaal nog weer vijf uur. Tegen het einde van de dag is hij het wieden meer dan zat. Hij zou de schoffel wel weg willen gooien. En nu lacht hij niet meer om Woort z'n waarschuwing. Hij gelooft dat de oude helemaal gelijk had; een Urker wordt nooit een boer.

'Hoe ging het, Evert?' vraagt boer Hoekstra onder het avondeten. Hij aarzelt met het antwoord, doch de boer begrijpt hem en hij troost hem op dezelfde wijze als Jan Koekman heeft gedaan: 'De eerste dag is het slimste. Straks gaat het allemaal vanzelf.'

In de zomeravond zitten ze met z'n zessen op het grote grasveld naast de schuur: vier onderduikers en twee knechts van Hoekstra. De makkers zijn toeschietelijk genoeg. Ze willen Evert graag in hun kring betrekken. Maar de gesprekken zijn zo anders dan hij met z'n vissersvrienden altijd voerde. Het gaat meest over het boerenwerk. Wat deze met z'n paard beleefd heeft en die met z'n tractor. Daarnaast luistert Evert toch. Als hij op een tractor rijden mocht of een paard mennen, zou het vast veel beter gaan dan met het saaie werk, dat hij vandaag te doen had. Maar met een tractor moet je, nu de smid geen onderdelen heeft en geen druppel olie en benzine vermorst mag worden, zo voorzichtig omgaan als met porselein. Daar zet de boer geen nieuwelingen op. En bij de paarden voelt hij zich niet thuis. Dit is kinderachtig, weet Evert van zichzelf, het is bangigheid, ofschoon hij toch in het algemeen niet bang is. Bij het zwaarste stormweer kent hij op de schuit geen vrees. Maar toen hij vanavond na afloop van het werk, even tussen de paarden stond, die naar de stal geleid werden en zij hun zware hoeven stampden, kreeg hij een raar gevoel van binnen, terwijl de knechts zo rustig met hen omgingen alsof het hun kinderen waren. Enfin, die knechts moesten bij holle zee de schuit maar eens door de wind moeten brengen. Elk zijn vak...

De boerenjongens beginnen over hun dorp. De een komt uit Friesland, de ander uit Groningen. Ze hebben het over het vee ginds en over de paarden en over de manier van werken. De een vindt in Friesland alles beter, de ander in Groningen. Dit zijn dingen, waar Evert niets van weet en die hem geen belang inboezemen. Zijn gedachten dwalen af terwijl zij praten, naar moeder en naar Alie. Hij verlangt naar haar. Hij zou willen dat hij bij moeder in de kamer zat en dat zij voor hem koffie schonk. Hij wou dat hij met Alie wandelde om Top... Evert rukt zich uit die gedachten weg. Wat voor gekheid is dat om nu al naar huis te verlangen! Met de botter was hij immers altijd de gehele week van huis! Van zondagavond tot zaterdagavond zag hij zijn moeder en zijn meisje nooit. Hij heeft, als hij op een stille avond of in een donkere nacht aan het roer stond, terwijl Dirk en vader sliepen, natuurlijk wel eens naar Alie en naar huis verlangd.

Maar nooit op de manier van nu, met zo'n knagend gevoel van binnen. Hij is blij als het donker wordt en de oudste knecht opstaat om naar bed te gaan. Achter de anderen loopt hij aan, alleen. Net of ik er niet bij hoor, denkt Evert. Dat gevoel heeft hij de hele avond al gehad, of hij alleen is tussen de anderen. Nooit heeft hij zich zo eenzaam gevoeld als nu.

De eerste dag zou het ergste zijn, hebben Jan Koekman en de boer gezegd. Het is niet waar. De tweede dag valt hem nog langer dan de eerste. De uren rekken zich als het slapste elastiek. En het werk verveelt hem al gruwelijker. Gister leken de erwteblaadjes met de bloesems en de grijpdraadjes nog wel mooi. Nu wordt het hem bij het voortdurend staren op de erwten groen en geel voor de ogen. Zijn rug wordt pijnlijk van het onafgebroken krom staan; zijn arm stijf van de ongewone en altijd eendere beweging; zijn handen krijgen dikke blaren van het klemmen van de steel.

'En hoe is het vandaag gegaan met de visserman op het droge?' vraagt Hoekstra aan de avond van de tweede dag.

'O best!' geeft Evert antwoord. Hij wil niet laten blijken dat het hem nog erger is gevallen dan gisteren.

Doch Hoekstra kent zijn Pappenheimers. 'Duurde de dag niet lang?' vorst hij.

'Een beetje,' erkent Evert kleintjes.

'Dat dacht ik wel,' concludeert de boer. 'In twee dagen ben je er nog niet door. Daar heb je een week voor nodig. De volgende week, dan ben je ingereden.'

Evert hoopt het. Met een diepe zucht van verlichting legt hij die zaterdagmiddag zijn schoffel neer. Gelukkig, tot maandagmorgen mag hij dat ding laten staan. Hij wast zich lekker van al het stof. Het lijkt hem dat de akker hem veel vuiler heeft gemaakt dan de botter, ofschoon je daar door de schubben van de vis, de olie van de motor en het gruis van de generator toch ook erbarmelijk vuil kon worden. En dan steekt hij zich in zijn burgerpak. Dit is het pak, dat hij een week geleden mooi vond. Hij heeft tegen Alie gezegd dat ze niet wijs was, toen ze het hem niet mooi vond staan. Nu geeft hij haar gelijk. Hij wou dat hij zijn Urker kleren weer had: de open-gebreide kousen, het rode baadje en het zwarte buis. Het boordje om de hals benauwt hem, de das heeft Jan Koekman voor hem moeten strikken; de lange pijpen van de broek slobberen om zijn benen.

Met Jan fietst hij die avond naar het polderdorp. Het is het

tegenbeeld van Urk. Hier is alles ruim. Wijd zijn de straten en de huizen staan verspreid, terwijl op Urk de straatjes nauw zijn en de huizen letterlijk op elkaar geschoven staan. Leeg en kaal vindt Evert dit dorp. En deze zaterdagavond is ook leeg. Anders wandelde hij om deze tijd met Alie of zaten ze in een kamer vol familie. Evert verduwt die gedachten. Hij wil niet kinderachtig wezen. Flink wil hij zijn en zich schikken in de omstandigheden. Ze ontmoeten andere jongens, die Jan Koekman kent, ook onderduikers. In een rij slenteren ze door het dorp. Er worden moppen getapt en hartelijk gelachen. Ze drinken met elkaar een biertje. Deze avond is toch niet ongezellig. Boer Hoekstra en Jan Koekman hebben gelijk: als je door de eerste dagen heen bent, zal het best gaan. Door de eerste kwaje week is hij nu heen.

Zondagsmorgens gaat Evert naar de kerk. Maar wat een vreemde kerkgang is dit. Hij gaat alleen en op de fiets. Met enige aarzeling stapt hij op zijn karretje. Dit is voor het eerst dat hij op zondag fietst. Op Urk fietst men op zondag niet, evenmin als een Urker op zondag ooit vissen zal. Maar op Urk is het naar de kerk voor wie het allerverst er van verwijderd woont, toch nog geen vijf minuten lopen. En dat hij alleen gaat is nog vreemder. Op Urk gaat ieder naar de kerk. Boer Hoekstra is niet kerks. Jan, de makker met wie hij deze dagen heeft samengewerkt, gaat er nooit heen. De knechten en de andere onderduikers zijn gisteravond weggegaan naar ouders of familie.

Het kerkje in het polderdorp is mooi. Een slanke toren op een rank gebouw. Van binnen is het wit en licht en rein. Een waaier-vormig klankbord spreidt zich boven de kansel uit. Een kleurig glas-in-lood raam breekt het witte vlak van de blinde muur. Mooi is het hier, maar vreemd voor Evert. Zo klein is deze kerk in vergelijking tot het volgepropte kerkgebouw op het eiland. Evert zit achteraan.

'Gij zijt mij, Heer, ter schuilplaats in gevaren,
Gij wilt mij voor benauwdheid trouw bewaren...'

wordt er gezongen, en onder die zang valt alle beklemming van Evert af. Dezelfde psalmen als op Urk worden hier gezongen. Zij bieden steeds een wondere troost aan die in nood verkeren. In het gebed heeft de dominee, sprekend over de ellende van de oorlog, het ook over de velen, die, van huis verdreven, ronddo-

len door het land, en over hen die 'bij ons een schuilplaats vonden.'... Dat geldt mij, weet Evert. De dominee denkt aan mensen zoals ik. Er wordt voor hem gebeden hier. Hij weet zich opgenomen in de kring van de gelovigen in de Wieringermeer. In dit kleine kerkje is het even goed als in de kerk van Urk.

De kerkgang doet Evert deugd.

Boer Hoekstra en zijn vrouw zijn, als Evert thuiskomt uit. De meid, die koffie heeft gezet, dringt aan op spoed omdat zij weg wil naar haar vrijer. Alleen Evert en Jan Koekman zijn dan nog op de boerderij. Maar na de koffie gaat Jan er ook vandoor, naar Medemblik, waar hij een voetbalwedstrijd zien wil.

'Ga mee,' raadt hij Evert. 'Er spelen een paar goeie clubs en we schommelen er vast wel een paar Grieten op. Het kan een jofel dagje worden.'

'Ik heb een meisje,' antwoordt Evert, 'en jij...' Hij maakt de zin niet af. Hij meende dat hij een gladde gouden ring om Jan z'n vinger had gezien, maar nu zijn z'n handen blank.

'Bedoel je dat?' lacht Jan. Hij haalt z'n portemonnaie voor de dag. 'Die ring berg ik zondags op. Mijn meisje in Rotterdam is een lief kind, hoor. Maar om één hoef je ze toch niet allemaal te haten. En anders... Jij mag na die match ook zoet naar huis gaan, hoor.'

'Op zondag ga ik niet naar een voetbalmatch,' zegt Evert.

Jan lacht spottend. 'Jullie fijnen mogen ook niks. Ik...' Maar opeens knapt hij zijn woorden af. Hij is alsof hij spijt heeft van zijn spot. 'Tot vanavond, hoor!' groet hij, 'en veel genoeg.'

Evert kijkt Jan na, terwijl hij wegrijdt in de richting van de beide torens, die ver in het zuiden zichtbaar zijn.

Geheel alleen is Evert die middag op de boerderij. Er is niemand in de woning en niemand in de grote schuur. Zelfs de paarden zijn er niet; die grazen in de klaverweide. In deze eenzaamheid voelt Evert zich meer alleen dan immer in zijn leven. Hij mist zijn vader en zijn moeder; hij mist Alie; hij mist het eiland met de vrienden. De vertrouwde omgeving, die hem van jongsaf heeft gedragen en beschermd, is hij kwijt. De boer en de boerin zijn vriendelijk en hartelijk, zeker, maar toch zo anders dan de mensen op Urk. Zijn makkers, Jan en de anderen, zijn gul en meelevend, maar vandaag denken ze allemaal aan andere dingen dan aan hem. Evert heeft vroeger vaak gelachen om mensen, die heimwee hadden, om Urkerinnetjes, die terugkeerden uit een

dienstje aan de wal; om jonge Urkers, die het op de grote vaart niet konden harden. Kinderachtig vond hij het als je niet bij moeders pappot weg kon en hij kon zich niet voorstellen dat hij ooit aan die kwaal zou lijden. Week aan week was hij immers van maandag tot zaterdag van huis en onmatig had hij verlangd om naar Engeland te gaan. Thans evenwel ervaart hij dat het nog niets zegt of je al op de botter wennen kunt. Daar was hij met vader en Dirk; daar viste hij. Op de botter was je feitelijk nog op Urk. En na een week van varen was je altijd 's zondags thuis. Vandaag voor het eerst – nu hij hem mist – ervaart Evert hoe goed de Urker zondag is. Vandaag voor het eerst ook beseft hij wat Alie en moeder voor hem zijn. Hij dwaalt door de grote schuur, het is er leeg en hol. Hij drementelt over het erf, wat is de ruimte in de polder toch geweldig en wat is een mens hier klein. Tenslotte gaat hij de weg over en de dijk op. Daar is de zee en ginder, achter de kim, ligt Urk. Hij staart verlangend over het water. Kon hij maar even, een uurtje slechts, op het eiland zijn. Het kan niet. Eer de oorlog afgelopen is kan hij daar nooit weer komen. En wanneer zal de oorlog afgelopen zijn? Evert voelt het achter zijn ogen branden.

Wanneer hij van de dijk weer thuis komt, zijn de boer en zijn vrouw er. Omdat Evert er vandaag alleen is, eet hij in de kamer bij de boer en de boerin en niet in de keuken, zoals anders. Er komt gestoofde paling op tafel, die Everts vader gister heeft gestuurd. Zijn ogen glanzen van trots bij het complimentje van de boerin over dit zondagsmaal uit Urk. Hij is nu helemaal over zijn verdriet heen, want terwijl de vrouw de tafel dekte, heeft de boer gezellig met hem gepraat en van alles gevraagd over het eiland en de visserij. Als ze beginnen te eten wordt Evert echter verlegen. Hoekstra en zijn vrouw halen met vork en mes de paling van de graat. Zo heeft Evert het nog nooit gedaan. Hij heeft de graatjes altijd afgekloven en daarbij waren zijn vingers z'n gereedschap. Onhandig morrelt hij met de vork en het mes om de anderen na te doen, maar het lukt niet. Hij kan op deze wijze onmogelijk het visvlees van de graatjes krijgen. 'Doe jij maar net of je thuis bent, Evert,' zegt de boerin, die ziet hoe hij prutst. En dan doet Evert het en kluift hij de paling schoon en vaardig van de graat. De boer en de boerin zijn even vriendelijk gebleven, maar toch vindt Evert dit niet prettig. Hij krijgt een gevoel alsof een Urker bij de mensen van de wal ten achter staat. Appelmoes en pudding, die hij, net als de boer en de boerin, met de lepel

eten kan, doen hem zijn schaamte weer vergeten. Hij smult.

Na het eten biedt Hoekstra hem een sigaar aan, een echte nog van vóór de oorlog. Behaaglijk laat Evert de rook om zijn neus kringelen. Dàt is nog eens een rokertje. De zondag op de boerderij is toch niet kwaad.

De boer en zijn vrouw nemen beiden een boek ter hand. 'Als jij ook lezen wilt,' biedt Hoekstra aan. 'Je neemt maar wat je zint.' De kast is groot en hij staat vol met boeken. Evert zoekt lang en min of meer verlegen langs de titels en neemt er tenslotte een boek uit. Hij bladert er in en leest enkele bladzijden. Maar Evert is nooit gek op lezen geweest en op zondagmiddag dacht hij er nooit aan om met een boek te gaan zitten. Dan wandelde hij met Alie of was hij in een groot gezelschap van vrienden en familieleden, waar druk gepraat en veel gelachen werd. Druk en zeer gezellig waren op Urk de zondagmiddagen. En hier is het zo stil. De boer en de boerin zijn helemaal in hun lectuur verdiept en zeggen niets. De klok tikt zeer nadrukkelijk in deze stilte. En als hij door het raam naar buiten kijkt, is daar de uitgestrekte groene vlakte, met in de verte het rode dak van een boerderij op een kwartier afstand. Dat is de naaste buur van Hoekstra. Het verlangen naar het eiland, naar moeder en naar Alie komt weer zinderend bij hem boven. Hij heeft de derde bladzij van het boek voor zich, maar in plaats van letters ziet hij een vrouw met een hulletje op en zilveren spelden op de wangen, en een meisje met lichte blauwe ogen en een bonte kraplap. Moeder en Alie! Was hij maar bij haar!

De avond is even stil en eenzaam als de middag en er komt geen einde aan. Gedurende het saaie werk van deze week, waarbij de uren kropen, heeft Evert naar de zondag als naar een verlossing uitgezien. En nu verveelt hij zich nog stierlijker dan toen. Hij gaat vroeg naar bed, nog eer de anderen thuis zijn, om zijn verdriet te vergeten in de slaap.

Voor hij in bed stapt knielt Evert bij het ledikant. Van jongsaf heeft hij dat gedaan. Geknield en met gevouwen handen heeft hij steeds zijn avondgebed gemurmeld. Als hij ditmaal aan het 'amen' toe is, krijgt hij een schok. Wat dit bidden? Is het elke avond murmelen van dezelfde woorden bidden? Heeft hij met God gesproken? Hij heeft er niet eens aan gedacht om Hem te vertellen van zijn verdriet en Hem troost te vragen in zijn eenzaamheid. Beschaamd vouwt hij zijn handen en sluit de ogen weer. 'Here, ik ben hier zo alleen,' voegt hij aan de gewende

woorden toe, 'maak Gij dat ik mij niet zo eenzaam voel.' Dan kruipt hij onder de dekens.

Komt het nu van dit bidden? Hoort God zo spoedig een gebed? Jezus is nabij. Die zorgt voor hem en wil hem troosten. En net zo dicht als hij bij hem is, is Jezus ook bij Alie. Rustig slaapt Evert in.

HOOFDSTUK XII

Evert vindt een vriend

Des maandags heeft Hoekstra ander werk voor Evert. Er moet kunstmest gehaald worden uit Middenmeer. Met paard en wagen moeten ze daarvoor naar het dorp: Evert en Jan Koekman met een paardeknecht. Het is een plezierig ritje en in het zakken sjouwen heeft Evert geen verdriet, al is het zwaar werk, waarbij je zweten kunt. De tijd gaat snel op deze wijze en op de terugrit zitten Evert en Jan als koningen boven op de vracht. Ze maken nog een tweede en een derde rit. De dag is zomaar om. Deze maandag is beter dan de zondag is geweest. Ook de volgende dagen is er verschot in het werk. Evert moet de paardeknecht helpen de tuigen op te poetsen en laadwagens schoon te schrobben en dan moet hij de paarden rossen. Eerst stapt hij schuchter op de stal en zijn hand heeft een beetje als hij voor de eerste maal de roskam over de huid van een zwarte Belg haalt. Dat dikke paardelijf zou hem plat kunnen drukken tegen het beschot en als hij met z'n zware hoeven trapt... Maar het paard laat zich rustig poetsen en als Evert bij de hals komt, wrijft het zijn grote kop tegen Everts mouw, alsof het dier wou zeggen: dank je. En dan krijgt Evert plezier in dit werk. Hij klopt het paard op de hals en kan zich niet begrijpen dat hij een ogenblik schichtig is geweest voor deze lobbies.

De tweede helft van de week moet hij weer naar de erwtenkamp om er te wieden. Hij laat zijn lip een beetje hangen als de boer het 's morgens zegt. Dit wordt weer een taaie dag. Maar het werk bevalt hem beter dan de vorige week en de zon draait vlugger, meent hij. De erwten hebben fijne bloempjes, paars en wit, met gele hartjes, en heel lichte groene blaadjes en draadjes, die zoeken naar houvast. Het is de moeite waard, die plantjes te bekijken. En terwijl je met je tweeën opwerkt: Evert in het

ene looppad en Jan Koekman in het pad daarnaast, kun je al wiedzend gezellig met elkander praten. Jan kan, ontdekt Evert, ook over andere dingen praten dan over voetbalmatches en over meisjes, die hij in Medemblik opduikt. Hij is een even goede vaderlander als Evert, en hij heeft het niet gemakkelijk gehad. Toen de Duitsers begonnen volk uit de bedrijven weg te halen was hij er al heel gauw bij, en hij is toen gegaan, omdat iedereen het deed en zijn ouders meenden dat er toch niets aan te doen was. Een slavenleven was het in Duitsland, vertelt hij. Je werd gedriid en uitgekafferd door een stelletje Duitsers en als je het vertikte naar het pijpen van die lui te dansen dan ging je naar een strafkamp. Veertien dagen is Jan in zo'n kamp geweest. Het is een wonder dat hij het overleefd heeft. Sommige jongens werden er zo schrikkelijk geslagen, dat ze met gebroken ribben en ingetrapte borstkas bleven liggen. Toen hij, na bijna een jaar, met verlof kwam, heeft hij zijn koffer neergesmeten en gezegd: 'Ik nooit weer naar dat moffenland!' Maar op het eind van het verlof wist hij niet waar hij heen moest. Thuisblijven ging niet. De politie zou hem aanstonds komen halen. Veertien dagen heeft hij op een Rotterdamse werf gewerkt, terwijl hij bij een oom en tante sliep. Als je daar werkte en je werd gesnapt, keken de Duitsers nog wel eens iets door de vingers, was aan Jan gezegd. Hij had gauw begrepen, waarom de Duitse politie de hand wel wilde lichten met wie daar werkte. Er werden duikboten gebouwd. Maar Jan was niet uit een Duitse munitiefabriek weggevloden om in Nederland U-boten te gaan bouwen. Wie weet of het schip, waaraan hij werkte, straks niet een Nederlandse boot zou torpederen. Hij wou er weg. Toen had Jan een vriend ontmoet. En deze wist uitkomst. Er was een organisatie die onderduikers hielp. Hij had Jan bij een man gebracht, die hem eerst hard aanpakte. Of hij soms bang geworden was voor de bommetjes, die in Duitsland werden uitgegooid en daarom niet terug wou? Of hij misschien niet buiten moeders pappot kon? Of hij altemet het werk in Duitsland te zwaar vond en de werktijden te lang? Want jongens, die het op hun heupen krijgen bij een bombardement, of die niet bij hun moeder vandaan kunnen, of die de kantjes er bij af willen lopen, kunnen voor mijn part naar de weerlicht lopen, had de man gezegd. Alleen kerels van stavast, die zich het bloed uit de nagels willen werken en die voor hun Koningin door het vuur willen vliegen, die helpen wij, en toen bleek ook, waarom hij eerst zo grof van wal gestoken was. Om-

dat de organisatie alleen flinke jongens kon gebruiken, had hij gezegd. 'Ik was bij het examen zeker meegevallen, want een ogenblik heb ik me afgevraagd: bij welke brombeer ben ik nu verzeild geraakt? Maar later werd die man in plaats van bars, gul en vriendelijk,' vertelt Jan aan Evert. 'Op het eind heeft hij me een briefje in mijn hand gestopt en een wachtwoord meegegeven, dat overal de deuren voor mij opende, en waarmee ik tenslotte op deze boerderij gekomen ben.'

Terwijl Jan vertelde heeft Evert af en toe van zijn schoffelen opgekeken om met ontzag zijn makker van terzijde aan te zien. Jan heeft meer ondervonden dan hij. In Duitsland geweest, in het strafkamp gezeten, door de organisatie een kerel van stavast bevonden en nu al maanden lang hier, ver van zijn huis, zonder dat hij ooit zijn ouders zien kan. Wat ben ik dan een papventje, beschuldigt hij zichzelf, ik, die haast grienen ging toen ik nog geen week van huis was. Jan is een flinke vent. Hij wil proberen net zo flink te worden.

'Je hebt het hier natuurlijk naar je zin, nadat je dat in Duitsland meegemaakt hebt,' onderstelt Evert.

'O ja,' antwoordt Jan grif. 'Het is hier honderd parten beter dan in Duitsland. Maar toch...'

'Wat toch?' vraagt Evert.

'Het is hier honderd parten beter dan in Duitsland,' herhaalt Jan. 'Best eten, veel beter dan die koolsoep in het lager, om van het hongerlappen in het strafkamp niet te praten. Dit werk doe ik liever dan eeuwig dezelfde handgreep aan een machine ginds. Wij zijn hier als een stelletje toffe jongens bij elkaar. En het allermeest: je werkt hier voor je eigen volk in plaats van voor de vijand. Maar toch... ik wou wat anders, weet je.'

'Wat dan?' vraagt Evert.

'Ik wou dat ik voor de Koningin kon vechten,' bekennt Jan. 'Dat ik in Engeland zat. Bij de marine, als matroos of marinier.'

Van verrassing laat Evert zijn schoffel vallen. 'Jij ook?' vraagt hij opgetogen. 'Wou jij dat ook? Wel kerel, ik wou niets liever! Weet jij geen gaatje om er te komen?'

Hierop schudt Jan het hoofd. Hij kent geen uitweg.

Deze week verloopt voor Evert tienmaal aangenamer dan de vorige. Het werk gaat veel vlotter en de avonden vallen hem niet lang. Hij is niet meer een eenling in de kring van mannen, die 's avonds in de schuur zitten of op het grasveld naast de boerderij.

Hij luistert naar hun praten en praat mee. Hij raakt thuis in zijn nieuwe omgeving. Een Urker kan het tòch wel harden op een boerderij, gelooft hij nu. Het liefst is hij echter 's avonds samen met Jan Koekman. Ze zitten op het erf of lopen op de landweg heen en weer en praten honderd uit over het ideaal, waarnaar zij beiden hunkeren en zoeken naar een weg om er toe te geraken. Doch die weg vinden zij niet. Evert vertelt van al de middelen, die er zijn geweest om van de Noordzee of de Zuiderzee naar Engeland te gaan, maar die nu geen van alle meer gebruikt kunnen worden. Jan weet van vrienden, die meenden dat zij een weg gevonden hadden, maar die in de val gelopen en in het concentratiekamp terecht gekomen zijn. De mannen, die beweerden dat ze hen konden helpen om in Engeland te komen, waren stille agenten van de Duitsers geweest.

De zondagen blijven voor Evert het moeilijkst. Dan gaan de wegen van Jan en hem uiteen en is hij meest alleen. Hij schrijft lange brieven naar Alie en naar huis en ook de kerkgang geeft een mooie vulling voor zijn lege uren. Want de jeugdige dominee van het nieuwe land preekt zo dat een jong mens hem begrijpt en hij is bovendien een vurig vaderlander, die op de preekstoel geen blad voor zijn mond neemt. Openlijk waarschuwt hij tegen de Arbeidsdienst, die hij de school van Hitler noemt; hij raadt een ieder af in Duitsland te gaan werken omdat dit feitelijk is vechten voor de vijand en tegen het eigen vaderland; en terwijl hij harde woorden over de zwarte handel zegt, wekt hij de boeren op hun tarwe billijk aan de burgers af te geven, en herberg te verschaffen aan jongens, op wie de Duitse slavendrijvers jagen. 'Je moest die dominee eens horen,' zegt Evert tegen Jan, wanneer zij op een avond na een zondag, waarop dominee Van Velden een vurig-vaderlandse preek gehouden heeft, tezamen op de landweg wandelen.

Jan lacht om Everts raad. 'Ik naar de kerk? Daar hoor ik niet, zo'n rooie als ik.'

'Jij een rooie?' Evert kijkt hem ongelovig aan.

'Ik was tot het eind toe lid van de A.J.C.,' zegt Jan.

Hierover zet Evert grote ogen op. Het is hem een raadsel hoe een A.J.C.-er zo'n Nederlander wezen kan als Jan.

'Vroeger kon ik dat ook niet denken,' bekent Jan. 'Onze vlag... het leek soms of het rood-wit-blauw de kleuren van de vijand waren. Alleen de rode vlag vonden wij mooi. En nu... als ik de

driekleur zie, word ik van binnen warm. Bij ons thuis hangen tegenwoordig de foto's van de Koningin en van de Prins en de Prinses naast het portret van Troelstra. En mijn vader was toch een felle socialist; hij is het eigenlijk nog.'

Evert begrijpt er niets van. Rood en Oranje. Voor het besef van een Urker kunnen die twee onmogelijk samengaan.

'Koos Vorrink was vroeger onze leider van de A.J.C.,' zegt Jan. 'Nu zit hij gevangen tezamen met dominees en pastoors.'

'In het lager in Duitsland,' gaat Jan na een pauze voort, 'waren we met jongens van allerhande slag bij elkaar. Fijnen en rooien en roomsen. 's Zondags gingen we ieder een andere kant uit. Maar door de week konden we het heel goed met elkander vinden. En hier op de boerderij is het eigenlijk nog mooier. De boer vrijzinnig, jij fijn, ik rood. Maar allemaal Nederlanders. Helpen wij elkaar er niet mooi door? En voel je niet dat je bij elkander hoort?'

'Ja,' zegt Evert, 'ja...' Maar verder komt hij niet. Op Urk bestaat maar één levenskring en het is hem altijd voorgehouden dat er gevaren dreigen als je buiten die kring gaat.

'Vroeger hebben we elkaar te veel verbeterd,' zegt Jan. 'Wij vonden de fijnen stijve harken en schijnheilige dwepers, en we staken de draak met hen. En zij meenden dat wij halve of hele duivels waren. Ik geloof dat we elkaar tegenwoordig een beetje beter gaan begrijpen. Misschien ga ik wel eens met je mee naar de kerk.'

Die avond en de volgende dagen praten ze er niet meer over en de zondag daarop fietst Evert weer alleen naar het dorp. Hij heeft even naar Jan uitgekeken. Hij heeft gewacht, toen hij zijn fiets haalde. Maar Jan kwam niet. En Evert heeft hem niet weer willen vragen.

's Avonds komt Jan pas laat thuis. 'Jô, wat een reuze match was dat vanmiddag.'

Aan kerkgaan schijnt hij helemaal niet meer te denken.

Het is een zondagmorgen, verscheidene weken later. Tegen kerk-tijd haalt Evert zijn fiets uit de schuur. Jan Kockman loopt met hem mee die kant op en neemt ook zijn rijwiel uit het rek.

'Nu al naar Medemblik?' vraagt Evert hem.

'Ik ga vandaag de andere kant uit,' antwoordt Jan.

Hij rijdt met hem op in de richting van het dorp.

'Ga je naar Alkmaar?' vraagt Evert onderweg. 'Dat is een hele trap.'

'Zover zoek ik het niet,' zegt Jan. Maar waar hij dan wel heen gaat vertelt hij niet.

En Evert vist niet verder. Jan wil blijkbaar niet zeggen waar hij heen gaat, en het is ook zijn zaak hoe hij zijn vrije dag door wil brengen. 'Saluut!' groet hij als hij bij de kerk het zijpad afslaat naar de fietsenstalling.

Maar Jan zwenkt mede af, en nu zet Evert grote ogen op. 'Ga je mee?' vraagt hij. 'Ga je mee naar de kerk?'

'Dat heb je me toen toch gevraagd? Of vind je het nu niet goed?' 'Jawel... jawel...' Van verrassing weet Evert nauwelijks wat hij zeggen moet.

'Ik wil es horen of die zwartrok werkelijk zo'n goeie Nederlander is als jij van hem vertelt.' Zijn toon is nu weer onverschillig. Achter in het kerkje vinden zij naast elkander plaats. Evert zit te draaien in zijn bank. Hij is maar half blij dat Jan meegegaan is. Die is gewoon aan het voetbalveld en aan de bioscoop. Zou hij zich in de kerk niet grenzeloos vervelen? En als de dominee nu eens een gewone preek heeft, niet over de oorlog? Dan valt het Jan helemaal tegen.

'Mooie muziek,' fluistert Jan Evert in het oor.

Ei, dit bevalt hem dus. Het orgelspel vindt hij mooi. Maar wat zegt dat? Straks komt de preek.

Als de dominee op de kansel staat, kijkt Jan naar Evert hoe hij zich gedragen moet. Met hem staat hij onder het bidden op. Bij hem kijkt hij in het kerkboek. Het eerste vers zingt hij niet mee. Hij kent 'Een vaste burcht' niet eens! Maar als er nog een vers van Luthers strijdlied wordt gezongen, valt Jan mee in. Hij heeft de wijs direct te pakken en zingt met een heldere stem. Neen, dit valt hem niet tegen, merkt Evert. Maar straks...

De dominee preekt over Elia op de Karmel. Hij vertelt van de boze koning en zijn heidense priesters, en van de profeet, die heel alleen stond tegenover die grote hoop. Hij vertelt hoe die priesters sprongen en dansten en zich met messen kerfden, opdat hun god het altaar aan zou steken, en hoe Elia met hen spotte. En daarna spreekt hij van Elia's sterk en snel verhoord gebed... Evert kijkt af en toe op zij naar Jan. Hij luistert. Met strakke ogen kijkt hij naar de dominee. Hij vindt het mooi. Nu is Evert toch blij dat hij Jan gevraagd heeft naar de kerk te gaan.

Doch als de dominee het verhaal heeft weergegeven, gaat hij aan het uitleggen en toepassen, en als hij daarmee bezig is, en Evert weer een keer op zij kijkt, dwalen Jan z'n ogen door de kerk.

Hij kijkt naar het orgel, naar het gebrandschilderde raam, welks kleuren vlammen, nu de zon er van buiten in volle gloed op straalt, en naar de mensen. De preek gaat over zijn hoofd heen. De dominee spreekt een taal, die een jongen van de vlakke niet verstaat. Evert heeft nu weer spijt dat hij Jan gevraagd heeft mee te gaan, en des te erger is die spijt omdat hij verkeerde verwachtingen bij zijn makker heeft gewekt. Dingen, die een Nederlander graag hoort, zou hij hier vernemen, heeft hij gezegd. Jan heeft natuurlijk gedacht aan een scheldpartij op de Duitsers en de N.S.B. Die hoort een Nederlander van Jan z'n slag héél graag. En zo doet de dominee het nooit. Maar ook wat Evert wel verwacht heeft, geeft de dominee vanmorgen niet. In zijn gebed heeft hij dit keer slechts met enkele woorden over de Koningin gesproken en niet over de oorlog. Hij heeft het wel gehad over 'jeugdige broeders, die zwervende en dolende zijn', maar Jan heeft natuurlijk niet begrepen dat daarmee de onderduikers, dus ook *hij* werden bedoeld. Jan kent die ouderwetse, deftige preekstoeltermen niet. En de preek gaat helemaal niet over de oorlog en wat daarmee samenhangt. Evert weet al hoe het straks, als de kerk uit is, zal gaan. Dan zal Jan afgeven op het gekwezel. Evert zit er mee.

'Hoe lang hinkt gij op twee gedachten?' herhaalt de dominee zijn tekst. 'Zo de Here God is, volgt Hem na, en zo het Baäl is, volgt hem na.'

'...Als Baäl god is – de Baäl van deze tijd – ga dan in de Arbeidsdienst en laat u wegvoeren naar Duitsland, neen, doe het dan beter, niet halfgedwongen maar vrijwillig. Dien hem zoals een god gediend wil zijn, meld u dan als vrijwilliger bij de S.S. en vecht voor Baäl aan het oostelijk front, of in een Focke Wulf, of in een U-boot...' Evert, zelf gegrepen, werpt één blik op zij. Jan is opgeschokt. Met felle aandacht kijkt hij naar de dominee. Dit pakt hem.

'...Want dienst van Baäl is het,' – gaat de dominee snijdend voort – 'het werken in de Duitse wapenfabrieken en het gaan in de Arbeidsdienst evengoed als het dienen in de S.S. Wie granaten draait vecht evenzeer tegen zijn eigen volk als wie een Nederlands marinevliegtuig neerschiet. En wie in de Arbeidsdienst verkeert, loopt evenzeer de nationaal-socialistische leerschool af als een vrijwilliger bij de S.S. Het is alles dienst van Baäl!

Men praat: ik kan niet anders, want ik word gedwongen. Men zegt: ik wil christen zijn in Duitsland en in de Arbeidsdienst.

Dat is hinken op twee gedachten. God een beetje dienen en Baäl een beetje dienen, omdat er anders gevaar dreigt, gevangenis en concentratiekamp.

Gods eis is absoluut. God of Baäl. Wie God dient, weigert dienst aan Baäl. Ook als het moeilijk wordt. Ook als gevaar dreigt. En daarom: niet in de Arbeidsdienst, niet je laten wegvoeren naar Duitsland om daar als slaaf te werken voor de vijand tegen het eigen vaderland.

Maar wat dan? vraagt ge. Wat dan als de oproep voor de Arbeidsdienst in huis ligt, als ge aangewezen zijt om gedeporteerd te worden, en de politie morgen voor uw deur kan staan om u te halen. Wat dan? Vraagt dat aan onze jonge vrienden hier, de onderduikers. Zij hebben op de vraag: God of Baäl, het rechte antwoord gegeven, kwam er van wat er van kwam. Gemakkelijk hebben zij het niet. Ver van hun huis zijn ze, ver van hun ouders, hun meisjes, hun vrouwen misschien. Voortdurend moeten ze zich schuil houden. Alle dagen zijn zij in gevaar. Zwervers op Gods aardbodem zijn ze geworden. Maar heeft het hun aan iets ontbroken? Mijn jonge vrienden, heeft het u aan iets ontbroken?...

'Nee!' hoort Evert plotseling naast zich.

Met een hoge kleur slaat hij zijn hand op Jan z'n arm. Een golf gaat door de kerk; de mensen kijken om; de dominee glimlacht. En Jan staart stom-verbaasd naar Evert. Wat heeft hij voor verkeerd gedaan? Die dominee vroeg toch, en hij heeft er eerlijk op geantwoord.

Maar dominee Van Velden gaat reeds voort en hij heeft aanstonds weer het oor van allen. In het verdere van de preek spreekt hij over dingen, die Evert best, doch Jan niet begrijpt. En dan volgt spoedig het Amen.

'Is 't je nog wat meegevallen?' vraagt Evert als ze de weg naar huis oprijden. Het slot van de preek heeft hem hoop gegeven dat het toch niet zo'n erge tegenvaller voor Jan was.

'Het is geweldig!' antwoordt Jan geestdriftig. 'Ik had nooit gedacht dat dominees zo dapper waren. Ik ga weer mee. Volgende zondag ga ik weer met je mee.'

Evert vindt het best. Hij hoopt dat Jan dan óók luisteren zal naar andere dingen dan die op het *aardse* vaderland betrekking hebben.

Op een middag liggen Evert en Jan samen in een grasberm. Het

is half vier. Tijd om het werk een ogenblik te laten rusten, een snee brood te eten en thee te drinken uit de thermosfles.

Aan de overkant van de sloot loopt de weg, die naar Hoekstra's hoeve en enkele andere boerderijen leidt. Het is een stille landweg.

Er komt een fietser aan, een heer. De dominee, ziet Evert.

Jan maakt een beweging om op te staan en het land in te lopen, maar Evert houdt hem tegen. 'Wat hebben we nou met jou?' vraagt hij. 'Ben je bang voor hem? Ik dacht dat je hem zondag nogal aardig vond.'

'Ik zie er zo erbarmelijk uit,' zegt Jan.

Hij heeft gelijk. Ze zien er allebei ontoonbaar uit. Ze zijn bezig de aardappelen te bespuiten met vitriool. Gemeen bijtend goed is dat. De boer heeft aan de jongens een paar oude overals gegeven, opdat hun eigen kleren niet bederven zouden. Grote ringen en kringen zitten er op. Groen uitgeslagen is het linnen. Ze zijn bijna te vies om met een tang te worden aangepakt. Maar in een vuil werkpak is Evert niet bang een dominee te ontmoeten. Aan boord van de botter zag hij er ook niet fijn uit, en in het vooronder plakten soms de schubben aan de wanden, en op het tafeltje en in de kommetjes zaten wel eens kringen van koude koffie. Maar de Urker dominee kwam toch graag een praatje maken in het vooronder bij de Gnoddes, als hij hen in de Enkhuizer haven zag, en hij dronk een bakje koffie met hen mee uit kommetjes, die niet al te schoon gewassen waren. Een dominee is een heer, natuurlijk. Maar hij is ook een man, met wie je in je werkpak heel best praten kunt.

'Jô, dat geeft niks,' zegt hij tot Jan. 'Blijf hier.'

Als Evert zitten blijft, doet Jan het ook.

Dominee Van Velden stapt bij de jongens af. Evert kent hij; die is bij hem op de catechisatie. Maar die andere? 'Heb ik jullie zondag niet samen in de kerk gezien?' vraagt hij.

'Jawel, dominee,' antwoordt Evert. Jan zit er met een rood hoofd bij. Hij schaamt zich omdat hij in de kerk hardop geantwoord heeft op een vraag van de preekstoel. Van Evert weet hij nu dat in de kerk niemand ooit spreekt dan de dominee alleen.

De dominee legt zijn fiets in het gras. Met een aanloop springt hij over de sloot en gaat bij de jongens in de berm zitten.

Jan verbaast zich meer en meer. Een predikant, die slootje springt en zitten gaat naast een paar jongens, die zo vuil als Turken zijn! Hij had een dominee altijd voor een stijve, deftige

meneer aangekeken, met een lange zwarte jas aan, 'n hoge hoed op en een uitgestreken doodbiddersgezicht. Deze dominee fietst evenwel blootshoofds in een licht colbertje zonder vest. Hij springt over een sloot, zo gemakkelijk of hij een jongen was en zit hier met hen te te bomen over doodgewone dingen. Hij is geen stijve hark, maar een fidele vent en hij heeft zondag zulke beste dingen gezegd.

De dominee houdt hen een pakje sigaretten voor. 'Steek es op.'

Evert aarzelt. 'Kunt u wel missen?' vraagt hij.

'Anders bood ik ze je niet aan.'

Dan neemt Evert er een, maar Jan durft helemaal niet. 'Ik kan toch uw rantsoentje niet oproken,' weigert hij.

'Pak aan,' beveelt de predikant. 'Ik heb thuis nog een kist vol sigaren en sigaretten staan.'

En dan neemt Jan er ook een.

Met hun drieën roken zij en de dominee praat over waar ze vandaan komen. Urk kent hij en hij weet wat er op het eiland is gebeurd. 'Kranig volk zijn jullie,' prijst hij. En als Jan, die zijn bleuheid onder het gemeenzaam praten kwijt raakt, vertelt hoe hij het heeft gehad, eerst in Duitsland en later op die werf, waar hij niet langer werken wou, dan knikt de dominee goedkeurend: 'Dus jij wou Baäl ook niet dienen.'

Bij die woorden bloost Jan. Hij begrijpt ze best. Ze slaan op de preek van zondag. Maar wat denkt die dominee nu van hem? Dat hij God dient in plaats van Baäl? Hij is helemaal niet christelijk. Zondag is hij voor het eerst van zijn leven in de kerk geweest. Nu voelt hij zich weer ongemakkelijk bij een dominee.

De predikant heeft niet veel tijd; het half uur schaft van Jan en Evert is trouwens ook verstreken. Zij staan op.

'Mochten jullie ooit eens in de knoei komen,' zegt hij bij het weggaan, 'als je bonnen nodig hebt, of als de grond je hier wat warm onder de voeten mocht worden, of als je vrienden hebt, die moeten onderduiken, kom dan gerust hoor. En... misschien willen jullie zonder dat er zo iets aan de hand is ook wel eens komen. 's Avonds heb je wel de tijd, of... hebben jullie het misschien te druk met schrijven aan je meisje?'

'Die brieven worden niet zo lang, dominee,' zegt Evert. 'Zoveel beleven wij hier niet.'

Dominee Van Velden knipoogt ongelovig. 'Nu maak je mij wat wijs. Alsof jij verlegen zitten zou om stof als je aan je meisje schrijft... Maar schiet er nog een uurtje voor mij over?'

'Graag, dominee,' zegt Evert.

Jan staat er bij te draaien. 'Heb jij geen uurtje over?' vraagt de dominee hem lachend.

'Jawel, dominee... jawel,' bekennt Jan, 'maar... maar... ik hoor niet bij uw kerk, ziet u.'

'Dat hindert niets,' antwoordt de predikant. 'Zo nauw kijken wij hier in de polder niet. Of je nu bij de ene of bij de andere kerk behoort, je bent even welkom.'

'Maar ik hoor helemaal niet bij een kerk!' roept Jan bijna wanhopig uit.

'Dan zie ik je nog des te liever komen,' antwoordt de predikant. 'Tot woensdagavond van de volgende week.'

Hij springt weer over de sloot en terwijl de jongens zich de busen met kopergroen weer op de rug binden om al pompend en spuitend door het aardappelveld te gaan, zwaait de dominee, die wegfietst, met zijn arm breed ten afscheid.

Op woensdagavond van de volgende week staan twee jongens op de stoep van de pastorie. Hun wangen glimmen van de zeep en hun schoenen van de smeer. Ze zijn alle twee om door een ringetje te halen. Trui, de dienstmeid van boer Hoekstra, hebben ze er zelfs toe gekregen een haarscherpe vouw in hun broek te strijken, en toen zij hen plagerig vroeg of ze vanavond op een meisje af moesten, hebben ze dat goedmoedig over hun kant laten gaan.

Mevrouw Van Velden doet de deur wijd open. 'Ha, daar zijn de duikboten,' verwelkomt ze. 'Komt binnen, jongens!'

Evert gaat voor. Jan komt bedremmeld achteraan. Hij heeft opgezien tegen dit bezoek. 't Is me daar veel te deftig,' zei hij zondag tegen Evert, toen die hem de pastorie wees. 'Te deftig?' had Evert toen gevraagd. 'Vond jij die dominee te deftig, toen hij naast ons in de berm zat?' 'Dat niet,' moest Jan erkennen, 'maar... maar...' Hij wist niet hoe hij het zeggen moest. 'Wat maar!' vroeg Evert. En toen kwam het hoge woord er uit: 'Als hij me daar bepreken gaat... ik wil niet op het zondaarsbankje, hoor.' Evert lachte hartelijk. 'Maar kerel, wat heb je zelf gezegd over omgang met mensen van andere richting?' 'Dat waren jongens onder elkaar,' wierp Jan tegen. Een dominee bleef voor hem, niettegenstaande het gesprek daar aan de slootrand, een zwartrok, een wezen uit een andere wereld, en een pastorie leek, meende hij, een beetje op een muizeval: je kwam er heel gemak-

kelijk in, maar hoe kwam je er weer uit? Hij is meegegaan, omdat hij woord wou houden en omdat hij de dominee die middag in het veld aardig vond. Maar zonder schroom was het niet, en nu hij in de hal staat en achter Evert aan de kamer binnenschuift, vraagt hij zich af: 'Wat heb ik uitgehaald?'

Na de eerste sigaret is hij echter al op zijn gemak. Hij had nooit gedacht dat een dominee zulke grappen maken en dat een domineesvrouw zo hartelijk lachen en zo vrolijk wezen kon.

'En waar kom jij ook weer vandaan?' richt dominee zich na een poosje rechtstreeks tegen Jan.

'Uit Rotterdam,' antwoordt hij.

Dominee Van Velden blijkt in Rotterdam bekend te zijn. Hij vraagt verder naar de buurt, waarin Jans ouders wonen, naar de school, waarop hij heeft gegaan, en al pratend komt hij aan de weet dat zijn vader sociaal-democraat was en dat Jan zelf tot de rode jeugdbeweging heeft behoord.

Jans oren worden warm bij dit vorsen. De laatste antwoorden geeft hij met tegenzin. Hij heeft nu waarlijk het gevoel dat hij in een muizeval geraakt is.

Maar de predikant blijft even hartelijk en hij zegt dingen, die Jan met verrassing hoort. 'Daar was in de laatste jaren heel wat aan het veranderen bij jullie,' zegt hij. 'Jullie waren bezig je los te maken van de leer van de klassenstrijd, van je onverschilligheid jegens het vaderland en van de vijandschap tegen het christendom, die er vroeger toch wel bij jullie waren; kortom: de S.D.A.P. was bezig vrij te komen van haar Duits verleden. Nederlands werd ze. Een radicale, democratische, humanistische partij, maar een Nederlandse partij. Het is, geloof ik, verkeerd van ons geweest dat we nog wat kopschuw van haar bleven, en dat we de veranderingen, die er bij haar kwamen, soms bespotten. We hadden haar, toen zij zich naar ons toewendde, hartelijk welkom moeten heten in onze Nederlandse samenleving. Ik hoop, dat dit na de oorlog mag gebeuren, dat wij dan eendrachtig zullen strijden voor de Nederlandse zaak. Allemaal één moeten we niet worden. We zijn verschillend, en wat er van wordt als we alles gelijkschakelen dat zien we tegenwoordig. Neutraal moeten we ook niet wezen. Neutraliteit is slap en week en heeft geen pit en fundament, daar zit geen geestdrift achter. Elk moet zijn eigen overtuiging houden, zijn eigen beginselen. Daardoor staat hij stevig. Daaraan ontleent hij kracht en geestdrift en bezieling. Maar de onderscheiden richtingen moeten in elkander

niet hun grootste vijanden zien en elkaar bestoken en bevechten. Zij moeten samenwerken voor het vaderland, dat ze allemaal lief hebben. En één moeten ze zich tonen daarin, waar ze – hoe onderscheiden ook van aard en overtuiging – allen één zijn: in hun liefde voor de Koningin!

Jan luistert met open mond. Spreekt een dominee zó? Maar dat is precies wat zijn vader de laatste jaren vaak gezegd heeft en zoals hij het onlangs tegen Evert heeft proberen te zeggen. Alleen hij kon het lang niet zo goed en zo juist zeggen als dominee Van Velden het nu doet.

Evert knipoogt naar Jan. Die heeft het begrepen: dit wat de dominee nu zegt is hetzelfde als wat jij onlangs zei: ieder zijn overtuiging, maar als Nederlanders één.

Jan had van zijn leven nooit gedacht dat hij en een dominee, een zwartrok, het samen zó eens hadden kunnen zijn.

'Houden jullie van sjoelen?' vraagt de domineesvrouw als het gesprek een ogenblik verflauwt, en als Jans ogen daarbij glanzen gaan – want in de kantine van het Duitse kamp deed hij het spel graag en hij kon er goed mee overweg – haalt de dominee de bak te voorschijn en gaan ze om de beurt de schijven in de gaatjes mikken. Jan gaat op in het spel en hij glundert als hij het hoogste aantal punten haalt. De avond vliegt om en Jan schrikt op als de domineesvrouw waarschuwt dat het tijd wordt, omdat ze anders niet voor elfen binnen zouden zijn. Is het al zo laat? Nog hartelijker dan Evert bedankt hij voor de gezellige avond en als de dominee hem noodt om nog eens weer te komen dan zegt hij gretig: 'Graag!'

Onderweg naar huis is Jan vol van de ontvangst, die zij genoten hebben. 'En weet je wat me zo is meegevallen,' zegt hij, 'ze hebben me niet bepreekt.'

Daar lacht Evert om. 'Dacht je dat een dominee altijd preekte?' vraagt hij.

'Ik ga zondag weer met je mee naar de kerk,' zegt Jan.

'Pas op, hoor,' waarschuwt Evert lachend, terwijl hij met zijn vinger schudt, 'dàn preekt hij wel.'

'Kan me niet schelen,' antwoordt Jan. 'Ik vind die dominee een fijne vent!'

Evert lacht stil voor zich heen.

'Waarom lach je?' wil Jan weten.

'O, om niks,' zegt Evert. 'Of... of... ik geloof warempel dat je toch in de muizeval geraakt bent, Jan.'

En dan is het Jan z'n beurt om stil voor zich heen te lachen. 'In zo'n muizeval zit je nog niet zo kwaad,' zegt hij. Evert is het daarmee roerend eens.

HOOFDSTUK XIII

De razzia in de polder

Op een ongezadeld paard rent de lange bouwknecht van boer Hoekstra het veld in. Langs de tarweakkers en langs het vlas draaft hij naar het bietenveld, heel achter in de kavel, vlak bij de grote weg, die achter het land van Hoekstra langs loopt. Hij drijft de zware Belg aan dat de vlokken schuim hem van de schoften spatten, want hij moet de jongens waarschuwen, Evert en Jan. 'Ze komen!' roept hij luid, als hij ze nog amper in het vizier heeft. 'Ze komen! Berg je!'

Wie er komen, hoeft Harmen niet te zeggen. Dat begrijpen Jan en Evert opperbest. De Duitsers! In de Meer werkt het alarm-systeem even feilloos als op Urk. Zodra een auto van de Groenen de polder inrijdt, hetzij bij Medemblik of bij Aartswoud, bij Kolhorn of Den Oever, altijd gaat er een telefoontje naar Middenmeer en een ogenblik daarna rinkelen op alle boerderijen de telefoontoestellen. En dan gaat het overal op de manier, die Harmen toepast.

Het is volstrekt niet moeilijk je in de zomer op het bouwland te verbergen. Op dit bietenveld hoeven Jan en Evert slechts te hurken om schuil te gaan achter het hoge loof. Voorlopig kunnen ze zelfs rustig blijven werken. Wanneer ze een auto horen ronken is er nog altijd tijd om weg te duiken.

In de verte gromt een motor. De jongens kijken uit en als de auto nadert, maken ze zich klein en loeren door het loof of het de Groenen zijn.

Ditmaal is het loos alarm. De dokter uit Middenmeer snort in zijn Fordje langs. Weer ronkt een motor en weer duiken de jongens weg, maar deze keer hoeven ze niet eens te wachten tot de wagen langs komt, want aan het hoesten kunnen ze horen dat er een houtgasgenerator op de wagen staat, en met dat surrogaat voor benzine stookt de Duitse politie haar motoren niet.

Er gaat een uur voorbij zonder dat er iets verdachts verschijnt en Jan en Evert nemen aan dat de vijand een andere weg genomen

rent de lange bouwknacht het veld in.

heeft en zij voorlopig niets te vrezen hebben. Dan echter is er weer luid geknetter van motoren, en als de jongens, weggedoken achter bieteblaren naar de straatweg loeren, zien ze de Duitsers komen. Voorop een motorrijder en daarachter een grote vrachtauto vol met gehelmde soldaten.

In spanning kijken de jongens hen na. Ze rijden nu voorbij, maar zullen ze niet terugkomen?

'Buiten blijven!' heeft Harmen straks gezegd. 'Niet op de boerderij komen. Ik kom je straks je avondeten brengen in het tarwefeld. Dat is wat dichterbij huis dan deze bietenakker en je zit daar ook best verscholen.'

Ze vinden als de werktijd om is de beide andere onderduikers in de tarwe en na korte tijd komt Harmen met overvloed van voedsel. Stapels brood brengt hij, belegd met kaas en vlees, en volle flessen melk. Het is precies een picnic. Na het eten maken de jongens het zich gemakkelijk. Het is geen grote straf om in midzomertijd een avond en desnoods een nacht in het open veld te bivakkeren. Vóór donker zal Harmen nog eens komen om te vertellen hoe de zaken staan.

In de schemer komt hij weer met paard en wagen. Hij brengt stro en dekens. 'Er is nog niets gebeurd,' vertelt hij. 'Ze zitten in een school in het dorp. Maar jullie moeten op je hoede blijven, jongens. Er wordt vannacht een razzia verwacht.'

Een leger van droog stro en een kombaars om je in te rollen.

Wat kan een zwerveling nog meer begeren? Zij spreken af dat, terwijl de anderen slapen, er om de beurt één waken zal om als het nodig wezen mocht te alarmeren.

Evert kiest voor zich de hondewacht. 'Ik ben het waken het best gewend,' zegt hij. 'En het is maar een halve hondewacht, van twaalf tot twee. Op zee loop je vier uur wacht in het holst van de nacht.'

Het is, vindt Evert, terwijl hij op een kort bestek langs het koren heen en weer drementelt, nu net of hij op de botter is, en wacht houdt. De sterren twinkelen boven zijn hoofd. Daar zijn de Kleine en de Grote Beer; de Poolster staat hoog boven hem in het noorden; hij ziet de Wega en de Arend. En je zou kunnen denken dat het koren, vaag zichtbaar in het donker en zacht deinend op de nachtwind, golvend water is.

Het is stil in de polder, veel stiller dan het op zee ooit is. Daar klopt altijd de motor en ruist het water immers om het schip. Hier fluistert het wiegend koren nauwelijks.

Van de Duitsers is geen spoor te ontdekken. Nergens zie je licht en nergens hoor je een motor.

Het loopt naar tweeën ziet Evert op de glinsterende wijzers van zijn radiumhorloge. Nog vijf minuten, dan moet hij Jan, die na hem aan de beurt is om te waken, wekken.

Eer hij hem roept, spitst Evert de oren. Heel in de verte gromt een motor. Dat kan alleen een Duitse wagen zijn, want het is spertijd. Het geluid komt uit de richting van het dorp. Evert tuurt of hij ook lichten ziet. Aanvankelijk ontdekt hij niets, maar het geluid komt dichterbij en dan ziet hij opeens – op de hoge brug aan de grote weg – een licht en vlak daarna twee ogen naast elkaar. De motor en de overvalwagen, begrijpt Evert. Hij wekt Jan zachtjes. De anderen laat hij slapen. Dreigend is het gevaar nog niet. Maar Evert zelf blijft wakker.

De lichten buigen af naar de landweg, waar Hoekstra's hoeve aan ligt. Bij de eerste boerderij aan deze weg staan de wagens stil en worden de motoren afgezet. Daar wordt huiszoeking gedaan, begrijpen Jan en Evert. De Duitsers zullen er niets vinden, weten zij. De onderduikers ginds zijn ook het veld in. Stomme moffen om te denken dat Nederlanders twaalf uren op hen wachten.

Het gaat zoals de jongens denken. Na de eerste boerderij is de tweede aan de beurt. Overal gaan de Groenen de erven op en dringen zij de woningen en de schuren binnen. Nu zijn ze aan

Hoekstra toe. Het wordt tijd om ook de anderen te wekken.

Op hun roepen ontwaken die verschrikt. Is er onraad?

'Ja en nee,' zegt Evert. 'Je bent hier veilig als in Abrahams schoot. Maar ginds, daar gaan ze.'

De auto's draaien het erf van Hoekstra's boerderij op. Het vier-tal in het koren hoort de ijzer-beslagen hakken van de Duitsers klikken op het klinkerstraatje, dat naar de voordeur leidt. De bel klingelt, en daarna horen ze Hoekstra met de Duitsers spreken in de stille nacht. Dan wordt het stil. De Groenen zijn naar binnen. Ze zoeken blijkbaar in het huis en in de schuur.

De jongens verkneukelen zich omdat hun vijanden bot vangen, maar tegelijk is er toch spanning. De Groenen mochten eens het veld ingaan!

Na een kwartier zijn de politielui weer buiten. Bars en ontevreden zijn hun stemmen. Zij mopperen en schelden. De jongens in het koren hebben leedvermaak. Hoor die kerels aangaan. Ja, ja, een hele nacht op jacht en nog geen haas gevangen, dat valt niet mee.

Vóór zessen is Harmen reeds weer bij de onderduikers. 'Komen jullie maar thuis voor het morgeneten,' zegt hij monter. 'De kust

is veilig. De Groenen zijn weer in het dorp terug. Ze hebben nergens iets gevonden.'

Er heerst grote vreugde onder het ontbijt. Ieder heeft schik omdat de Duitsers zo kostelijk bij de neus genomen zijn en iedereen gelooft dat na deze mislukte razzia het gevaar volledig is geweken.

Tegen dat ze zullen opstaan om aan het werk te gaan, wordt de boer aan de telefoon geroepen.

Bij zijn terugkeer is zijn gezicht krijtwit.

'Wat is er aan de hand?' vraagt de boerin ontsteld.

'Ze hebben dominee Van Velden meegenomen,' antwoordt Hoekstra klankloos.

Het wekt ontsteltenis. De dominee gegrepen! In de grote keuken is het een ogenblik dodelijk stil.

Dan springt Jan Koekman op. 'Kerels, kom mee!' roept hij uit. 'Wij halen hem uit hun klauwen weg!'

De boer treedt tussenbeide. 'Niet doen, Jan; ze schieten je dood als je het probeert.'

Jan luistert niet. 't Kan me niet bommen wat ze met me doen. De dominee moet vrij!'

'Jô, gebruik je verstand nou,' tracht Evert zijn makker ook te remmen. 'Wij staan met blote handen.'

'We nemen hooivorken en spaden mee!' roept Jan uit.

'Daar kon je vroeger wat mee doen, in de Geuzentijd,' zegt de boer. 'Nu lig je op je rug vóór je een klap gegeven hebt.'

'Maar de dominee is gepakt om ons,' roept Jan wanhopig uit. 'Omdat hij ons en anderen geholpen heeft... En nu zit hij gevangen en wij zijn vrij. Dat wil ik niet, dat wil ik niet...'

Hij huilt bijna van woede en spijt en loopt de keuken uit, het erf af. Hij wil naar het dorp om zich gevangen te geven met de dominee, als hij hem niet bevrijden kan.

Boer Hoekstra loopt hem na en legt zijn grote hand zwaar op zijn schouder. 'Jan,' zegt hij, 'houd je kop nou koel en doe zoals de dominee zou willen dat je doen zou.'

Verwilderd kijkt Jan op. 'De dominee... die wil natuurlijk dat ik hem help, dat wij allemaal hem helpen!'

'De dominee wil dat jij je rustig houdt,' zegt Hoekstra met gezag, 'en dat jij jezelf en anderen niet in het verderf stort. De dominee wil dat je hier blijft en aan je werk gaat.'

Jan is verwonderd. 'Hoe weet u dat?' vraagt hij.

'Dat weet ik omdat ik de dominee ken,' antwoordt de boer, 'en

ik zeg het omdat ik van hem houd. Als jullie herrie maken is dat niet alleen voor jullie erg, maar ook voor hem.'

Dit helpt. Jan probeert niet meer zich los te rukken. Hij loopt gewillig met de boer terug, en als Hoekstra zijn orders geeft aan het volk en Jan en Evert naar het bietenveld stuurt met de strikte boodschap weg te duiken tussen het loof, zodra er onraad dreigt, dan gaat hij.

De jongens werken weer op de akker bij de grote weg. Als ze een motor horen, kijken ze uit. Het kon eens zijn dat het de Duitsers waren. Maar wegduiken doen ze niet meer. De Groenen zullen wel al weg zijn met hun prooi. Na uren, als er reeds vele auto's langs de weg gereden zijn, zien ze ternauwernood meer op.

Doch dan is er een doordringend regelmatig grommen. Dat is niet het gerammel en gehoeest van een houtgasgenerator. Dat zijn motoren op benzine. 'De Groenen!' waarschuwt Jan, en hij laat zich in een greppel vallen.

Het zijn de Duitsers, dezelfde ploeg van gisteren. Voorop de motor; daarachter de grote vrachtauto. Op die wagen, tussen de soldaten, moet de dominee zitten. Van uit hun schuilhoek gluren zij.

De wagen nadert. Hij passeert vlakbij. Van achteren kan men naar binnen zien. Daar zit...

Jan denkt niet langer aan gevaar. Hij springt omhoog en zwaait zijn lange armen. 'Dag dominee!' schreeuwt hij. 'Dag dominee!' Een ogenblik flitst het door Evert heen dat Jan alleronvoorzichtigst handelt. Daar zijn de mannen, die op hen jagen, die deze hele nacht naar hen hebben gezocht en voor wie zij zich tot dusver angstvallig schuil gehouden hebben. Nu laat Jan zich zomaar zien; nu geeft hij zich haast over. Deze overweging duurt slechts een moment. Hij ziet hoe het gelaat van dominee Van Velden daar tussen de soldaten opfleurt bij de afscheidsgroet van Jan en hoe hij met de hand terug wuift. En nu vergeet Evert ook alle gevaar. Hij springt rechtop en staat uit alle macht naast Jan te zwaaien. Ze wuiven naar elkander, de dominee en de jongens. Dit is roekeloos, bedenkt Evert weer. Dwaas en dom is dit. De Groenen grijpen ons. Maar hij blijft toch wuiven, en roept zo luid hij kan: 'Dag dominee!'

En de Groenen rijden door. Zij talen er niet naar die jongens aan te houden en hun persoonsbewijs te vorderen. Zij kunnen ook niet denken dat jongens, die hun om zo te zeggen in hun armen lopen, behoren tot de soort, waarop zij aan het jagen zijn.

'De brutalen hebben de halve wereld,' zegt boer Hoekstra, als de jongens hem vertellen hoe ze de dominee gegroet hebben toen hij werd weggevoerd. 'Maar ik raad jullie toch om voorzichtiger te wezen, jongens, want op deze wijze loop je vast de een of andere dag ertussen.'

De voldoening over hun bravour verbreekt slechts voor een moment hun verslagenheid over de gevangenneming van de dominee. 'Ik wou honderdmaal liever dat ze mij hadden gepakt dan hem,' zegt Jan ervan.

'Ik ook,' zegt Evert en hij meent het. Maar hij verbaast zich toch dat Jan, die bij geen kerk behoort, en die de dominee nog maar zo kort kent, zich zijn lot zó aantrekt, en dat hij voor hem in de bres wou springen, sneller en kordater dan hijzelf.

HOOFDSTUK XIV

Jan en Evert gaan op kromme wegen

Jan Koekman is enkele dagen naar huis geweest. Hij heeft het gewaagd bij het korten van de dagen. Bij donker is hij te Rotterdam aangekomen en bij donker is hij met een van de vroegste treinen weer vertrokken. Voor onderduikers, die eens bij hun ouders willen kijken is de verduistering niet kwaad. Maar zijn moeder heeft in angst gezeten alle uren dat haar jongen thuis was. Wel viermaal was de politie aan haar huis geweest, nadat er uit Duitsland bericht gekomen was, dat Jan niet van verlof teruggekeerd was. De eerste maal hadden zij het gehele huis doorzocht; een andere maal stonden in de straat soldaten met het geweer gereed tot schieten voor het geval Jan vluchten zou. Op een zondagavond stond plotseling een Duitser in de kamer, in het vermoeden dat hij Jan overvallen kon. Ook was de politie eens in het holst van de nacht gekomen. Zij vreesde dat er nu weer een inval werd gedaan.

Het was goed gegaan, maar de bezorgdheid van zijn moeder had Jan de vreugde over het thuis zijn min of meer vergald. Toch was hij blij dat hij in Rotterdam geweest was. Hij had daar namelijk een vriend gesproken en die wist, vertelt hij Evert, een weg om naar Engeland te komen.

'Is 't tòch?' vraagt Evert gretig. 'Hoe dan?'

Jan schijnt te aarzelen het te vertellen. 'Het is een gekke manier,'

zegt hij, 'een paardemiddel. Ik weet niet of jij het wel wilt; ik weet niet of ik het zelf wel wil.'

'Ik wil alles als ik maar aan de overkant kan komen. Vertel op!' Evert brandt van nieuwsgierigheid.

'Maar dit wil je toch niet, denk ik.'

'Is het dan zó gevaarlijk?'

'Gevaarlijk?' Jan haalt de schouders op. 'Lelijk is 't, gemeen.'

'Maar kerel, wát is het dan toch?' dringt Evert aan.

'Dienst nemen bij de Duitse marine,' onthult Jan.

Hier wordt Evert stil van. Wát hij verwacht had, dit niet. Duits soldaat worden, hij? De vijand helpen, veel radicaler dan degenen, die in Duitsland werken? Het stuit hem tegen de borst.

Jan pleit verder. 'We moeten bij de kustbewaking zien te komen, zei m'n makker, of bij de konvooidienst. Dan vinden wij vast wel een weg om naar Engeland te ontsnappen.'

'Maar als we die niet vinden en zolang we hem niet vinden, vechten we voor Duitsland.'

'Ja,' erkent Jan, 'dat zit er onvermijdelijk aan vast.'

'Ik dank je stichtelijk,' wimpelt Evert het plan af.

Zij praten er die dag niet verder over. Maar het onderwerp laat Evert toch niet los. Hij droomt er die nacht van en hij moet er de volgende dag onder het werk onophoudelijk aan denken. Als er nu helemaal geen ander middel was om in Engeland te komen en op die manier kon het wel? Maar hij zou moeten doen wat Piet Wels gedaan heeft; in een boevenpakje van de nazi's zou hij moeten lopen. Hij, de vurige Oranjeklant, de warme vaderlander, zou voor landverrader moeten spelen. En geen mens zou mogen weten dat hij in werkelijkheid geen landverrader was. Geen mens. Zelfs zijn vader en moeder niet, zelfs Alie niet. Want als dit geheim niet heel zorgvuldig werd bewaard, als ook maar één op Urk zou horen waarom hij het gedaan had, dan zou onmiddellijk het hele dorp het weten, dan zouden de N.S.B.-ers het ook horen en dan was hij verloren. Voor allen, zelfs voor zijn ouders en zijn meisje, zal hij, als hij doet wat Jan heeft voorgesteld, een landverrader lijken. Dit is een brok dat hij niet kan verzwelgen. Hij laat de idee weer schieten zonder dat hij er met z'n makker over spreekt.

En toch kan Evert het plan maar niet vergeten. Telkens zegt een stem van binnen: Evert, nu kun je weg, nu kun je vechten voor je Koningin en je doet het niet. Dagen achtereen maalt dat hem door het hoofd.

'Zou je gauw kunnen overwippen?' vraagt hij plompverloren aan Jan, wanneer ze naast elkander bezig zijn met aardappel-rooien.

'Wat overwippen?' vraagt Jan, die er geen notie van heeft waar z'n makker op dubt.

'Naar Engeland natuurlijk. Je wou immers dat we bij de Kriegsmarine dienst gingen nemen.'

'O, dat!' Jan heeft in het geheel niet meer gedacht aan het plan, dat Evert toen zo bruusk verwierp.

'Natuurlijk pas na de opleiding, die duurt zowat een half jaar.'

'En komen we dan op zee?' Hij weet dat veel matrozen van de Duitse marine, net als van de Hollandse marine vroeger, nooit het zeegat uitkomen.

'Jij wel, jij vast,' meent Jan. 'Jij bent zecman van je vak en aan zeelui hebben ze een schromelijk gebrek. En ik weet wat van machines af. Allicht heb ik kans om motordrijver te worden op een kleine schuit. In Rotterdam zijn nog drie jongens, die hetzelfde willen als wij. Als we met z'n vijven op één scheepje komen, gaan we er zo vandoor...' Jan krijgt onder het praten zijn oude geestdrift voor het plan terug.

Maar Evert wordt niet meegesleept. 'Als... als...' zegt hij. 'Die Duitsers zijn niet gek dat ze ons, Hollanders, met z'n allen op een bootje stoppen.'

'Het gebeurt meer,' zegt Jan. 'Er zijn meer Duitse scheepjes met haast allemaal Hollanders er op.'

'Dat zijn landverraders...' smaalt Evert.

'Daar spelen wij straks ook voor.'

Evert glimlacht triest. Hij was al weer vergeten welke vuile rol hij spelen moest. 'We moeten er nog maar eens over slapen,' zegt hij, terwijl hij zijn rooiersschopje onder een nieuwe stoel aardappelen steekt. Het plan kan hem toch niet bekoren.

Doch het laat hem ook niet los. In plaats van er over te slapen, ligt hij die nacht wakker. Alles wat in hem is, komt er tegen op een Duitse uniform aan te trekken en voor zijn omgeving als landverrader te boek te staan. Hij wil zich niet door Duitsers laten drillen en voor hen vechten... Maar dat doet hij immers niet, dat laatste niet! Hij doet dit juist om te vechten tegen Hitler.

De volgende morgen is hij besloten. 'We moesten het maar doen,' zegt hij tot Jan.

Evert had gedacht dat zijn vriend nu onmiddellijk 'Top!' zou zeggen. Maar Jan zegt weifelend: 'Zo.'

'Haal je bakzeil?' vraagt Evert teleurgesteld. 'Durf je nu toch niet?'

'Durven wel,' geeft Jan antwoord, 'maar of het mag, zie je?'

'Mogen? Wou je er thuis naar vragen? Dat kan niet, Jan. Geen mens kun je ernaar vragen. Dit is iets wat volstrekt geheim moet blijven. Dat is ook zo'n beroerde kant ervan.'

'Het gaat er niet om wat mensen er van denken,' zegt Jan ernstig, 'maar... God...' Hij breekt af; dit terrein is nog zo vreemd voor hem dat hij er nauwelijks over praten kan.

Evert ziet hem met verbazing aan.

'Die preek, zie je, de eerste keer dat ik in de kerk was. Over Baäl dienen, Evert.'

Daar wordt Evert stil van. Over deze kant van de zaak heeft hij niet nagedacht. Het is merkwaardig dat Jan, die nog haast nooit een voet in een kerk gezet heeft, op zulke dingen scherper let dan hij.

'Ik wou dat ik het aan de dominee kon vragen,' zegt Jan.

Tja, dat wou Evert ook. Maar dat is nu onmogelijk.

'Ik dacht dat jij dit eigenlijk wel wist,' gaat Jan door met een licht verwijt. 'Jij bent je hele leven daarin opgevoed.'

Evert krabt achter de oren. Jan heeft gelijk. Hij is op de christelijke school geweest en op de catechisatie en hij ging elke zondag naar de kerk. Hij moest weten of dit nu goed of kwaad is. Maar hij weet het niet. Helemaal verkeerd lijkt het hem niet, maar helemaal goed ook niet. Hij staat in twijfel en hij komt niet uit die twijfel weg. 'Ik moet er nog eens over denken,' zegt hij tegen Jan.

Die hele morgen onder het rooien houdt het geval hem bezig. Soms leunt hij op zijn schop en vergeet zijn werk. Arbeidsdienst is Baäldienst, heeft de dominee gezegd. Werken in Duitsland is het ook. Vrijwillig dienen in de Duitse weermacht is de meest openlijke en ergerlijke Baäldienst, die een Nederlander kan bedrijven. Het mag dus niet... Maar zij willen Duitsland toch niet helpen bij zijn oorlog. Zij willen vlak het omgekeerde. Tegen Duitsland willen zij vechten. Zij gaan daarbij een kromme weg, maar hij loopt naar een goed doel. Het is een krijgslist, en is een krijgslist zonde?

Hij zegt het tegen Jan. 'Dit is een krijgslist, net als die van het turfschip van Breda. Wij dienen Hitler niet als we zijn uniform dragen alleen om hem een kool te stoven. In de Geuzentijd trokken de hageprekers ook wel in monnikspijen door het land.'

En dan valt het besluit. Zij zullen zich aanmelden bij het Duitse werfbureau.

Dam 4 stond in de advertentie. Daar kon je je aanmelden als vrijwilliger bij de Duitse Kriegsmarine.

Jan en Evert lopen samen over het grote plein. Vóór hen is het paleis. Als kleine jongen is Evert eens in Amsterdam geweest bij een bezoek van de Koningin. Toen stond de Dam opgepropt met mensen. Van zijn vaders schouder af heeft hij gezien, dat er ruiters reden met grote berenmutsen op en lange sabels, en dat er voor het paleis een erewacht stond van matrozen. De Koningin, Prins Hendrik en Prinses Juliana kwamen op het balkon. Hij heeft geroepen en gejuicht en met een vlaggetje gezwaaid. Nooit had hij iets zo moois gezien.

Nu is het paleis dicht en dood en het grote plein is leeg. Er staan alleen een paar mannen te schreeuwen bij het rad van avontuur van Winterhulp, met een aantal leeglopers er omheen. En zij zijn op weg naar het Duitse werfkantoor.

De muren en de ramen van Dam 4 blijken beplakt te zijn met overdadig propaganda-materiaal. Er zijn prenten van soldaten en matrozen op mars, in het bivak en aan boord. Het hakenkruis en de runentekens grijzen je aan alle kanten tegen. Het stuit Evert tegen de borst naar binnen te gaan. Jan aarzelt ook.

Ze staan lang voor het gebouw. Enkele keren drementelen ze over de Dam heen en weer. Evert wil zien of er ook anderen naar binnen gaan. Maar niemand doet het. Hard loopt het met de aangifte voor de S.S. en de Kriegsmarine stellig niet.

Jan hakt tenslotte de knoop door. 'Nou doorzetten, jô. We krabbelen niet op het laatste ogenblik terug.' Ze gaan de drempel over. Een man in de uniform van de S.S. spreekt hen in het Hollands aan, en hij wordt uitermate vriendelijk als ze zeggen dat ze bij de Duitse marine willen dienen. Het doet hem goed dat de ogen van de jonge Nederlanders meer en meer open gaan voor de nieuwe, grote tijd.

Op dit relaas zeggen de jongens niets.

De S.S.-man haalt formulieren voor de dag om hen in te schrijven. Zijn eerste vraag geldt hun persoonsbewijs.

Dit doet Evert schrikken. Uit zijn persoonsbewijs zal blijken dat hij in Duitsland moest zijn. Ze zijn in een tijgerhol gekropen.

Jan haalt echter onvervaard zijn identiteitskaart voor de dag en legt hem over.

De S.S.-man ziet direct dat er wat aan hapert. 'Hè,' zegt hij, 'hè, moest jij niet in Duitsland werken?'

Evert verbleekt. Daar dansen de poppen al. Maar Jan zegt prompt: 'Een dienstverband bij de Duitse weermacht stelt immers daarvan vrij.'

De man knikt. Hij denkt er niet aan dit aan te brengen, veel te blij dat hij een paar man kan inschrijven. En zijn gelaat wordt zonnig als hij Jans beroep leest op het persoonsbewijs. Monteur! Zo'n man kan men bij de marine best gebruiken.

Gerustgesteld reikt Evert zijn persoonsbewijs ook over, en als hij dat ziet, raakt de S.S.-man danig in zijn nopjes. Een Urker visser, een zeeman dus. Op Nederlandse zeelui zijn de Duitse marine-officieren wild.

Op het invulformulier komt ook een kolom voor, waarin vermeld moet worden, waarom men dienst neemt.

De S.S.-man stelt die vraag en de jongens halen de schouders op. 'Zal ik maar schrijven: uit overtuiging, omdat jullie voelt dat de strijd van de Führer voor het nieuwe Europa de strijd is voor een nieuw groot Nederland, omdat een Duitse overwinning een Europese en een Nederlandse overwinning is?' Als de man dit stokpaardje rijdt, kent zijn lyriek schijnbaar geen grenzen.

De jongens zwijgen. Het is hun al te gortig dáárop 'ja' te zeggen. Als de S.S.-man met een 'Zo dan maar, hè,' wil gaan schrijven, houdt Jan hem tegen. 'Nee, nee, dat is de reden niet!' 'Wat dan?' vraagt de ander ongeduldig. 'Er moet een reden worden opgegeven.'

Jan staat met de mond vol tanden.

'Ik wil op zee,' zegt Evert. 'Een beetje klossen op het IJselmeer, da's niks. Ik wil het zeegat uit. Dan kan alleen maar zo.'

Jan knikt ijverig. Dit is de zuivere waarheid, ook voor hem, al is het dan ook niet de *volle* waarheid.

De S.S.-man is al lang tevreden. Bereidheid om zich in te zetten voor het nieuwe Europa heeft hij bij het jonge volk nog nooit ontmoet, hoezeer hij ook zijn best gedaan heeft het erin te pompen. Deze jongens, die naar zee willen, onverschillig in wiens dienst, zijn het beste materiaal, dat hij verwachten kan. En dan een zeeman en een monteur. Hij slaat vandaag een mooie slag.

'En wanneer zouden jullie in dienst willen komen? Over veertien dagen soms?'

'Kan het niet direct?' vraagt Evert. Zo gauw als het kan wil hij nu door de zure appel heen, en terug wil hij in geen geval meer.

Ze hebben afscheid genomen van de Meer. Op Urk weet niemand er iets van. Ze moeten er thuis ook niets van weten vóór hij er aan vast zit. Daarom: 'Kan het niet direct?'

'Dat kan, zeker dat kan!' De werver is in alle tuigen mak. Feitelijk moet er wel toestemming door de ouders gegeven worden bij de dienstname van minderjarigen, maar daar weet hij best raad op. Een handtekening is gauw gezet. Als de jongens willen, kunnen zij vandaag nog naar de marine-kazerne in Amsterdam. Morgen of overmorgen gaan ze dan wel naar de opleiding.

Een Duits matroos geleidt hen naar de kazerne. Op de werf heeft Evert indertijd, als hij met de botter het IJ opvoer, Hollandse matrozen zien exerceren. De driekleur woei aan de vlaggemast en onze oorlogsschepen lagen voor de wal. Nu wappert er het hakenkruis, liggen er snelboten gemeerd en is het alles Duits wat ze rondom zich horen. Het is wèl een zure appel, waar zij doorheen moeten bijten.

Als het schafttijd is, kunnen zij mee aan de bak. De kost is goed. Ze lijkt op Nederlandse scheepskost en men kan er niet aan merken dat het oorlog is. Spek en spekvet krijgen zij bij de grauwe erwten. De Duitsers weten zich in Holland alles te verschaffen, terwijl bij de Nederlandse burgerij schraalhaus al lang keukemeester is en het hongerlijden zou zijn als de mensen niet zorgden dat ze het een en ander uit de handen van de vijand hielden. Die avond zitten zij met een paar Duitsers in een holle soldatenkamer. Er heerst argwaan aan beide kanten. Jan en Evert kijken met scheve ogen naar de Duitsers en die wantrouwen hen blijkbaar. Maar als de een de ander aan een sigaret geholpen heeft, dooit het ijs en worden allen wat toeschietelijker. Ze kunnen gemakkelijk samen praten. De Duitsers zijn al lang in Holland. Ze verstaan het Nederlands heel goed. Als ze horen dat Jan en Evert vrijwillig dienst genomen hebben, staan ze verstomd. 'Ben jullie stapel?' vragen ze. 'Ben jullie stapelgek?'

'Jullie dient toch ook,' werpt Evert tegen.

'Omdat we moeten,' antwoorden de matrozen. 'Was de oorlog maar over, liever vandaag dan morgen.'

'Ook als jullie het verloren?' vraagt Jan.

'Wij... wij? Wat moeten wij verliezen? Dit is een oorlog van de Führer en zijn bende.'

'Ei!' verbaast Jan zich. 'Mogen jullie dit zo maar zeggen?'

De ogen van de Duitser vlammen eensklaps. 'Ben jij een verrader?' Hij slaat zijn hand aan de bajonet, die aan zijn heup hangt.

'Zeg tegen ons maar wat je wilt,' zegt Evert. 'Wij zijn geen Nazi's.'

'Hoe krijgen jullie het dan in je hersens om te tekenen?' wil de Duitser weten.

Jan schrikt, maar Evert haalt de schouders op. 'Wij zijn zeelui, hè. Als zeeman wil je varen. En je kunt in deze tijd alleen maar het zeegat uit met jullie schepen. Als ik in Engeland zat, voer ik daar.'

Jan kijkt zijn makker bewonderend aan. Het smoesje, dat hij in het werfkantoor bedacht heeft, is uitstekend bruikbaar. Je kunt *bijna* de volle waarheid zeggen zonder dat het kwaad kan.

De Duitser tikt met zijn vinger tegen het voorhoofd. 'Bij ons varen, zeg je? Verzuipen kun je.'

'Nou, erger niet,' sust Jan.

'Verzuipen kun je als je het zeegat uitgaat,' houdt de Duitser vol. 'Die arme kerels van de duikboten. Als ratten gaan ze naar de kelder...'

Jan staat verstomd dat hij dit van een Duitser hoort. 'En in de kranten staat...'

'In de kranten!' valt de matroos hem spottend in de rede. 'Daar staat om de haverklap in dat er zoveel geallieerde schepen zijn getorpedeerd. Een miljoen ton in een maand is niks. En wij hebben nooit verloren. Geen duikboot is er nog vermist gemeld! Papier is geduldig, hè. Vooral als de inktkoelies alles schrijven wat Goebbels hun voorkauwt.'

'Hoe weten jullie dan dat die duikboten naar de kelder gaan?' vraagt Jan.

'We weten dat onze makkers uitvaren en nooit terugkomen,' antwoordt de Duitser ernstig.

Evert huivert. Ze zitten nog niet in Engeland. Ze moeten nog vele klippen omzeilen, en over wilde zeeën heen. Als zij op een U-boot worden geplaatst! 'Wij hebben niet voor de onderzee-dienst getekend,' zegt hij. 'Wij willen bij de kustbewaking en de konvooidienst.'

'Hm, daar is 't ook zo lekker niet.'

Later op de avond zijn de beide Nederlanders samen. Evert is terneergeslagen door het gesprek met de matrozen. 'Wat zijn we begonnen?' klaagt hij. 'Eer we naar Engeland kunnen oversteken liggen we op de bodem van de zee.'

Jan is juist opgemonterd door het praten met de Duitsers. Dat er bij de Kriegsmarine zo'n geest zou heersen, had hij nooit gedacht.

'Met zulk volk om je heen knijp je er zo maar uit. Als 't wat wil, helpen zij ons nog om weg te komen.'

HOOFDSTUK XV

Op de drillschool

De volgende dag gaan Jan en Evert op transport naar een kleine havenstad. Daar moeten ze naar een kledingmagazijn om in uniform te worden gestoken.

'Wij hebben voor de marine getekend,' protesteert Evert als hem een grijs-groene jas wordt aangepast. Hij dacht dat hij een blauw matrozenpak kreeg.

De fourier wijst op een ankertje op de jas. Dat is het teken dat ze bij de zeedienst zijn.

Een raar gevoel bekruipt Evert als hij het soldatenpak aan heeft. Piet Wels droeg bijna net zo'n uniform. Voor geen geld ter wereld zou hij in deze kleren op Urk willen verschijnen.

Een vijftig jonge Nederlanders hebben zich voor deze opleiding gemeld. De Rotterdamse vrienden van Jan Koekman zijn er ook bij. Met een knipoogje van 'wij kennen elkander' hebben ze elkaar begroet. Bij de anderen zijn enkele vurige N.S.B.-ers. Het merendeel is ruw en onverschillig volk, jongens die waarlijk tekenden om de reden, die Jan en Evert voorgegeven hebben. Zij willen varen en vechten, 't kan hun niet bommen vóór of tegen wie. Zij vloeken grof en ze zijn gek op drank. Na een avond passagieren komen ze smoordronken thuis. Vaak kotsen ze hun krib en dekens vuil. De chambree is dan vergeven van de stank. De eerste dagen hebben ze geprobeerd Jan en Evert mee in hun zog te trekken, maar toen die 'neen' zeiden, gaven ze het op. Eerst lieten ze hen links liggen omdat ze meenden dat ze verwaande knullen waren. Maar ze ontdekken spoedig dat zij geschikte kameraden zijn en voor een geintje wel te vinden.

En Jan en Evert kunnen het met hen ook heel gauw vinden. Hun makkers drinken wat te veel, maar in de grond zijn zij geen kwade kerels. Er groeit snel kameraadschap in de troep.

Evert heeft naar z'n ouders en naar Alie geschreven, wat hij heeft gedaan. Ik kan u niet zeggen, om welke reden ik het heb gedaan, schreef hij zijn vader, dat zal ik later, hoop ik, wel eens zeggen. Maar ik ben en blijf Nederlander en ik ben er zeker van dat u,

wanneer u alles weet, het goed zult vinden. Hij krijgt een brief van zijn vader terug, geschreven met grote, hoekige letters en felle spatten achter de dikke streep onder de naam ...Wat ik ooit gedacht had, nooit dat jij me dit aan zoudt doen. Ik ben er niet nieuwsgierig naar om te weten waarom je het gedaan hebt. Ik wil het niet eens weten. Slecht is slecht. Nooit heb ik gedoente willen hebben met de moffen, nu wil ik het ook niet. Zolang jij dat pakje aan hebt, hoef je me niet onder de ogen te komen en ook niet te schrijven. Je doet me schande aan...

Everts ogen branden bij het lezen van de brief. Hij is verstoten... En wat zal Alie doen? Van haar heeft hij nog geen bericht. Zou zij hem ook verstoten? Stuurt zij niet eens een antwoord?

De volgende dag is er een brief van Alie. Met bevende handen breekt hij de enveloppe open.

...Ik begrijp er niets van Evert, hoe jij de uniform van de vijand aan kunt trekken, hoe jij bij de Duitse weermacht gaan kunt. Ik begrijp helemaal niet dat het ooit goed kan wezen wat je doet. Dit is toch helemaal verkeerd! O, jongen, hoe heb je dit kunnen doen? Het is een vreselijk raadsel voor me. Maar toch geloof ik je, Evert, ofschoon ik er niets van begrijp. Toch houd ik van je. Alleen vrees ik dat jij je hebt vergist. En ik ben zo bang voor jou. Ik ben zo ongerust over de gevaren, waarin je je begeven hebt. Voor de gevaren van bommen en kogels. Maar andere gevaren ook. Die zijn misschien nog erger. Ik bid voor je, Evert, elke avond en elke morgen. Bid jij ook? Blijf je bidden? Dat moet je doen, Evert!...

Deze brief doet Evert goed. Alie gelooft in hem, al begrijpt ze hem niet. En bij het laatste knipperen zijn ogen. Ze bidt voor hem en ze vraagt of hij blijft bidden. Dat zal hij doen. En hij zal naar de kerk gaan ook.

'Wij wilden morgen naar de kerk,' zegt Evert op de eerste zaterdag tot de sergeant van de week.

'Naar de kerk?' De onderofficier kijkt hem aan of hij het in Keulen hoort donderen. 'Wat moeten leden van de Duitse weermacht daar?'

'Bij onze marine kon ieder naar de kerk gaan als hij wilde,' antwoordt Evert.

'Jullie marine!' Onverholen minachting klinkt in zijn stem. 'Daar hadden de zwartrokken alles te zeggen. Vandaar dat jullie zo best gevochten hebben.'

Het bloed vliegt Evert naar het hoofd. Maar hij bedwingt zich.

'Wilt u ons verzoek overbrengen aan de kapitein?'

De man haalt de schouders op. 'Er is hier geen Duitse kerk,' zegt hij.

'Ik wil naar de Hollandse.'

'Wel ja, meneer heeft maar te willen,' spot de Duitser. Maar hij schrijft het verzoek op.

Op zondagmorgen bij het ochtendappèl brengt hij het bescheid. 'Abgelehnt.' 'De commandant wil zijn mannen niet naar een Hollandse kerk hebben,' voegt hij er aan toe. 'Hij zegt dat ze nergens erger worden opgeruid dan daar.'

Evert hoort het zwijgend aan, maar in zijn hart moet hij erkennen dat er een korrel waarheid in die redenering zit. Hij kent geen plaats, waar steviger verweer geboden wordt tegen het Derde Rijk dan in de kerk.

De hele zondag moeten Jan en Evert in het bivak blijven. Op een kamer, waar kornuiten aan het kaarten zijn; in een kantine, waar de grammofoon onafgebroken Hitler-liederen drenst; op een binnenplaats, waar 's middags luidsprekers een opzweepende rede van Goebbels uitbazuinen.

Evert heeft een bijbeltje. Waar hij anders nooit toe komt, dat doet hij nu. Hij gaat op zijn krib zitten om er in te lezen. En Jan leest met hem mee.

De dienst bij de opleiding is zwaar. Bij de gymnastiek is het telkens liggen, staan en rennen. Ze moeten in hoge, gladde palen klimmen en in het topje van een mast aan zeilen werken. Lange marsen moeten ze maken met zware bepakking. Bij velddienst worden ze door sloten heengejaagd, en daarna gedwongen met hun natte plunje in het gras te liggen. Bezweet van rennen moeten ze vaak lang liggen wachten op een winderig duin. Bij het roeien worden ze geducht gedrild. In landingsboten moeten ze dwars door de branding. Vaak slaat zo'n boot om en dan moeten de jongens maar zien hoe ze zich redden. Twee rekruten komen om het leven bij zo'n oefening. Krieg ist Krieg, zeggen de instructeurs onverschillig.

Er wordt zwaar gekankerd over deze drillmethoden. Op een avond keren twee jongens van passagieren niet terug. Ze zijn gedrost. De volgende middag worden ze geboeid teruggebracht. Naast de gewone oefeningen krijgen zij nog zware strafexercities en zodra die afgelopen zijn, gaan ze in het cachot tot de andere morgen aanvang van de dienst. De straf duurt vele weken, en ze

mogen nog van geluk spreken dat ze niet de kogel krijgen voor desertie in oorlogstijd.

Evert moppert met de anderen mee over de gruwelijk zware dienst. Maar Jan wil daarover geen klachten horen. 'Hoe harder we gedrild worden, hoe beter we straks voor ons werk geschikt zijn,' zegt hij tegen Evert. 'Aan de overkant pakken ze ons ook niet met fluwelen handschoentjes aan.'

Doch er zijn andere dingen, die moeilijker te verdragen zijn dan harde dienst. Dat is de hondse behandeling, die de Pruisische drilmeesters hen aandoen.

Als iemand niet onberispelijk in de houding staat of niet straalrecht in het gelid, dan geeft de Feldwebel hem een klap in het gezicht. Men zegt dat dit in het Duitse leger regel is, maar het brengt Hollands bloed aan het koken. Hier bruisen alle vijftig jongens tegen op. Ze worden allen razend als een van hen zo afgepoecerd wordt. Er hoeft niet veel meer bij te komen of de maat loopt over.

Op een morgen staat de troep voor exercities aangetreden. De Feldwebel heeft een pesterige bui. Hij scheldt en vloekt en geeft niet zuinig af op het Hollandse kaasvolk. Op een gegeven ogenblik gooit hij zijn handschoen op de grond. 'Zoek op,' gelast hij Evert.

Evert blijft stokstijf staan.

'Hoor je me niet, Urkertje,' spot de onderofficier. 'Zoek op, op handen en voeten, en breng hem bij me als een hondje.'

'Ik ben jouw hond niet,' antwoordt Evert.

Het is doodstil in de troep. Zo is nog nooit een van hen tegen een meerdere opgetreden. De Feldwebel wordt rood van drift. 'Op je knieën zul je die handschoen bij me brengen.'

'Doe het zelf,' zegt Evert koppig.

Het gelaat van de Feldwebel kleurt purperrood. Met zijn rijzweep loopt hij op Evert toe. Hij haalt uit voor een slag.

Doch dan springt Jan toe. Zijn hand klemt als een schroef om de pols van de Duitser. 'Raak hem niet aan,' snerpt hij.

De Feldwebel rukt zich los. 'Insubordinatie!' brult hij. Hij wil er op slaan.

Maar opeens zijn alle jongens uit het gelid gesprongen en hebben hun geweren omgekeerd. Vijftig kolven bedreigen de Duitser, die in doodsangst gilt. Jan bedwingt hen. 'Hou op, jongens. Nou is het genoeg!' Ze laten hun geweren zakken en treden weer in het gelid terug, naast Evert, die nog altijd roerloos staat.

'Inrukken,' commandeert de Feldwebel slapjes.

Achter de rug van de rekruten zoekt hij zijn handschoen op.

In het rustuur gonst het op de chambree. Er zal wat zwaaien, geloven allen. Toch hebben ze geen spijt. Wat drommel, een Nederlander is geen koeliet! Ze prijzen Evert, omdat hij weigerde; ze bewonderen Jan, omdat hij ingreep, en ze zijn blij dat ze met elkaar zijn opgetreden. De straf, die ze er voor krijgen, zullen ze samen dragen.

Doch er volgt geen straf. Des middags staat de Feldwebel weer voor de troep en doet alsof er niets gebeurd is. Hij is alleen wat menselijker geworden. Oorvegen en kinnebakslagen geeft hij niet meer.

De jongens zijn er nog niet gerust op. Dit is de stilte voor de storm vrezend zij. Hij heeft het geval natuurlijk aangebracht. Morgen moeten ze op het matje komen bij de commandant. Misschien wordt het wel een krijgsraadzaak. Ze worden evenwel niet op rapport geroepen, de volgende dag niet en de dag daarop ook niet. De nieuwe week gaat in zonder dat ze iets naders van het geval hebben gehoord. Dan heerst er vreugde in de Hollandse barak. De Feldwebel heeft de zaak verzwegen. Hij heeft be-

'Zoek op', gelast hij Evert.

grepen dat hij op Hollanders niet die kadaver-discipline kan toepassen, die hij bij Duitsers handhaaft. Zij hebben het gewonnen van hun drillmajoor.

Behalve in roeien en zeilen, velddienst en exerceren, krijgen de rekruten ook les in de levensleer van het nationaal-socialisme. In het begin drijven haast alle jongens met die lessen lustig de spot. Alleen de N.S.B.-ers letten op: de anderen zitten wat te ginnegappen tijdens het lesuur en vertellen elkaar fluisterend de nieuwste moppen over Hitler en Mussolini. En als de leraar boos wordt en achter in het lokaal een paar korporaals zet om te belletten dat de jongens geintjes maken, houden zij zich muisstil en gaan slapen.

Op de volgende les weten de slapers natuurlijk niet wat op de vorige behandeld is. De hele klas krijgt daarom straf. Na een dag van zware oefeningen moeten zij strafexerceren met veel looppas en hanepas en zonder dat een ogenblik verpozing wordt gegund. Moe als honden vallen zij die avond op hun strozak neer. De volgende avond krijgen zij weer zo'n portie en daarna nog eens. Dan zijn ze murw. Als er weer les gegeven wordt in de Nazi-leer zijn alle ogen open en bij het overhoren in het daarop volgende lesuur krijgt de leraar een redelijk bescheid.

'Je leert de rommel omdat je moet,' zeggen de jongens, wanneer ze onder elkander op de kamer zijn, 'maar we moeten niks van het zaakje hebben. Denken ze dat ze hun Nazi-leer er bij ons kunnen inslaan?'

Zo gaat het in de eerste weken. De jongens zijn feller tegen de Nazi's dan toen zij kwamen.

Maar gif, dat langzaam en gestadig ingedruppeld wordt, faalt zelden in zijn werking. Na een paar maanden staan de N.S.B.-ers, wanneer er over politiek geboemd wordt op de kamer, niet meer zo helemaal alleen. Er zijn er meer, die fel afgeven op de oude tijd. Het waren toen allemaal aftandse heren, die de lakens uitdeelden. Er werd een boel gekletst, maar heel weinig gedaan. En er waren veel te veel hokjes en schotjes. Eén volk, één leider is veel beter. En van Hitler mag je zeggen wat je wilt, maar hij heeft van Duitsland wat gemaakt.

'De Jodenvervolging!' brengt Jan er tegen in.

De Jodenvervolging, ja die was heel grof. Met alles waren ze het niet eens, hoor. Maar waren de Joden niet altijd grote sjacheraars geweest? Probeerden ze niet altijd een ander een loer te

draaien? Speelden ze niet deksels graag en veel te veel de baas? Dood moesten de Joden niet. Dat was te erg. Maar weggewerkt mochten zij best worden. En dat ze naar Polen gingen: wel uit Polen waren ze indertijd immers ook vandaan gekomen, platzak. In Holland hadden ze zich vet gemest. Platzak terug naar Polen. Zo kwamen ze weer op hun oude plaats. En dat alle Europeanen tezamen tegen de Bolsjewieken vochten, was heel goed. Veel meer Hollanders moesten dat doen. Zij hebben, nu de behandeling wat minder grof en de dienst afwisselender geworden is, geen spijt meer dat ze getekend hebben, en als ze straks tegen de Bolsjewieken moeten vechten, op de Witte Zee, de Zwarte Zee of ergens in het hoge noorden, vinden ze dat best.

In het begin van de opleiding hebben de instructeurs gezegd dat de rekruten de Hitlergroet moesten brengen, maar verontwaardigd hebben allen dat geweigerd. Zelfs de N.S.B.-ers geneerden zich ervoor. Maar allengs komen er, die de arm strekken en 'Heil Hitler!' roepen, in plaats van de hand aan de rand van hun veldmuts te brengen.

Evert is razend als hij Hollanders de Nazi-groet ziet brengen, maar Jan haalt er zijn schouders over op. 'Je zoudt er bijna ook toe komen,' zegt hij.

Evert kijkt zijn makker met grote ogen aan. 'Jij?' vraagt hij. 'Jij? Ik dacht als één een Nederlander was dan jij.'

'Och,' zegt Jan mat. 'Als je hier een paar maanden bent, leer je een boel dingen anders zien.'

Daar schrikt Evert van. 'Maar kerel!' roept hij uit. 'Jij wilt toch niet die kant op?'

'Ik weet niet,' antwoordt Jan. 'Er zit toch wel wat moois in die eenheid en kordaatheid. En als Duitsland nu toch de oorlog wint...'

Evert staat verstomd. 'Ben jij bezeten?' barst hij los. 'Laat jij je in de luren leggen door die kerels hier, die Gocbbels nabauwen? Weet je niet meer wat die Duitse matroos in Amsterdam zei? Weet je niet meer wat de dominee gezegd heeft? Duitsland kan en mag het niet winnen. En al zou het zo zijn, dan mogen wij nog nooit aan die kant gaan staan. Daar hóren wij niet!'

Jan glimlacht triest. Evert spreekt over de dominee. Het is zo lang geleden dat hij die ontmoette. De goeie dagen in de Meer zijn ver voorbij. Hier hoor je zulke andere taal. De instructeurs bij de opleiding zijn allemaal vurige Nazi's en er onwrikbaar van verzekerd dat Hitler een genie is en dat Duitsland de oorlog

winnen zal. Als je dat alle dagen opnieuw hoort, is het niet gemakkelijk je er aan te onttrekken. Hij geeft niet rechtstreeks antwoord op Everts woorden. 'We komen toch nooit in Engeland,' verzucht hij. 'Ik weet niet eens of ik nog wel naar Engeland wil.' Evert staat verslagen. Hoe is Jan nu zo? Het plan om langs deze weg naar Engeland te vluchten is van hem uitgegaan. Hij was er zó geestdriftig voor en stellig overtuigd dat het gelukken zou. Is Jan een weerhaan? Toen in de Meer was hij zo gauw ervoor te vinden om met hem naar de kerk te gaan en vloog hij voor de dominee door het vuur. Nu draait hij helemaal de andere kant op. 't Is alles leugen en bedrog wat die kerels ons hier wijsmaken,' zegt hij met overtuiging. 'De Nazi's zijn niet flink en goed, maar gemeen en wreed. Hitler is een vreselijke tiran. Duitsland staat voor de ondergang. En wij, wij zijn voor Nederland en voor Oranje.'

Jan bijt op zijn lippen, met zichzelf verlegen. 'Ik wou dat ik zo was als jij,' barst hij eensklaps radeloos uit. 'Ik wou dat ik zo was opgevoed als jij. Jij kent maar één weg. Die de dominees je wijzen. En je weet vast dat dat de goeie weg is. Maar ik... Mijn vader was socialist. Daar zat wat moois in. Hij was voor ontwapening. Ik meende dat daar ook wat moois in stak. In de Meer kwam ik in de kerk. Die dominee vond ik een fijne, dappere vent en een echte Nederlander. 't Was prachtig wat hij zei. Nu ben ik hier, en als je deze leraars hoort zit er ook een boel goeds in wat Hitler wil. Maar het gaat allemaal dwars tegen elkander in. Dat van thuis vroeger, en dat van de kerk ginds, en nou dit hier weer. Ik weet het niet langer... ik weet het niet...' Hij steunt zijn hoofd met zijn handen en snikt.

Evert staat er verlegen bij. Deze bekentenis overrompelt hem. Hij is er zich nooit van bewust geweest dat zijn opvoeding hem meer stevigheid gegeven heeft dan een ander. Het Christendom, dat is het. Dit staat voor iedere Urker vast. En wat tegen het Christendom ingaat, daar ben je tegen. Vanzelf ben je daar tegen. Daar hoef je helemaal niet flink of dapper voor te zijn. Is dat bij Jan anders? Zoekt hij het hier en zoekt hij het daar? En heeft hij nergens stevigheid? Maar hoe moet hij, Evert, dat verhelpen? Als dominee Van Velden uit de Meer hier was dan... Maar die is hier niet. En hij, domme jongen, kan over deze dingen niet praten. Hij kan helemaal zijn vriend niet helpen. Hij kan alleen maar zeggen wat elke jongen tegen zijn makker zeggen zou: 'Kop op, jô, en trek je van dat gezwam van die moffen

nou alsjeblijft geen steek aan. Wij zijn toch vrienden, hè. En mij vertrouw je immers wel. Heus, Holland wordt weer vrij en wij komen in Engeland. Wij komen daar op tijd om mee te helpen aan de bevrijding.'

Evert spreekt stellig. Er is geen zweem van twijfel in zijn stem. Vragend kijkt Jan naar hem op, met ogen vochtig van ontroering. 'Hoe weet jij dat zo vast?' vraagt hij.

'Zomaar,' antwoordt Evert. 'Zomaar. Het komt vast en zeker goed, daar is geen mis op... En jaag jij nou asjeblijft die muizenissen uit je kop vandaan en laten we een eind gaan lopen.'

Ze hebben een paar uur vrij voor passagieren. Ze gaan het bivak uit en wandelen de stad in. De mensen draaien het hoofd af als zij langs komen. Dat is iets wat Evert slecht verdragen kan. Je bent uitgestoten uit de Nederlandse samenleving als je een Duitse uniform draagt. Maar nog meer ergert hij zich als een paar meisjes naar hen giechelen. Die sletten geven zich met moffen af! Ze gaan naar de zeekant. Daar mogen geen burgers komen. Dus loop je er het vrijst en Evert is daar ook het liefst. Want je kunt er de Noordzee zien, het wijde water waarnaar hij snakt. En aan de overkant is Engeland. 'Straks zijn we daar, jô,' verzekert Evert Jan.

Die glimlacht triest om Everts stelligheid. Hij is zijn moedeloze bui nog niet te boven.

Er vaart een Duits konvooi onder de kust. Vier zwaar beladen boten, omgeven door bewakingsvaartuigen.

Opeens begint het escorte fel te schieten. Bij de witte wolkjes van de hoog in de lucht ontploffende granaten zien de jongens donkere stippen. De Duitsers verweren zich tegen een Engelse escadrille, die het konvooi aanvalt.

De vliegtuigen zweven er op grote hoogte boven. Ze komen naar de kust. Ook van de wal wordt zwaar op hen geschoten. Nu zwenkt de escadrille om zich in scheervlucht op zijn doel te storten. Hevig gaat de Flak te keer. Maar de vliegtuigen vallen onvervaard aan. Jan en Evert zien de bommen vallen. Witte zuilen van water en schuim rijzen uit zee op. Dof dreunen de explosies. Na het vallen van de waterzuilen zien zij dat op een van de boten de masten naar elkander buigen. Midscheeps gebroken! Een tweede vrachtboot staat in brand en een van de escortevaartuigen gaat schuil in zwarte rook. Van de negen vliegtuigen fladdert er een als een aangeschoten eend omlaag. De andere acht zwenken voor een nieuwe aanval. Na die stoot brandt nóg een boot. Daarna verdwijnt de escadrille.

'Wat zeg je nou?' vraagt Evert na afloop van het gevecht. 'Geloof je nu nog wat onze leraars bazelen? Dat de Engelsen niets waard zijn en dat de R.A.F. alleen maar woonwijken en kerken en ziekenhuizen kan raken? Daar zie je het!'

Inderdaad, één vrachtboot is aanstonds gezonken, twee staan in lichterlaaie. Eén bewakingsvaartuig is door een explosie in de lucht gevlogen. Het konvooi is ontredderd. En de Engelsen verloren één vliegtuig van de negen. Het is geen vraag, wie hier de overwinnaar is.

Jan wordt er monter van. Twee jongens, die de uniform van de Duitse weermacht dragen, verheugen zich in een Engelse overwinning!

Terug van de wandeling vinden Jan en Evert de chambree leeg. De andere jongens zijn allemaal de stad in. Evert haalt zijn bijbeltje voor de dag. De laatste tijd heeft hij wel eens vergeten er in te lezen en Jan kijkt er al lang niet meer naar om. 'Het is zo vreemd,' heeft hij gezegd, nadat hij in het begin af en toe een stukje er in had gelezen. 'Ik begrijp er niet veel van.'

Met het bijbeltje in de hand draait Evert wat verlegen om Jan heen. Tenslotte gaat hij tegenover hem aan de tafel zitten. 'Mag ik... mag ik je wat voorlezen?' vraagt hij aarzelend.

Jan kijkt vreemd op. Voorlezen? Op een Duitse soldatenkamer voorlezen uit de Bijbel?

Evert krijgt een kleur. 'Ik dacht dat je het misschien wat beter zou begrijpen als ik het las. Ik weet misschien beter te vinden wat voor jou past.'

'Wat voor mij past?' vraagt Jan verwonderd.

'Je zat vanmiddag toch een beetje in de put, niet?'

'Als je zo graag wilt,' geeft Jan vlak toe. Van harte gaat het niet.

Evert leest de geschiedenis van de verloren zoon. Als hij begint, kijkt Jan verveeld het raam uit, maar onder het lezen wordt hij aandachtig.

'Verdraaid, dat is mooi,' getuigt hij als de gelijkenis uit is. 'Staat er meer in van dat slag?'

Evert leest van Jezus' wandeling op de zee, en Jan luistert met open oren.

Nu moest ik hier eigenlijk wat van zeggen, denkt Evert, als ook dit gelezen is. Nu moest ik zeggen dat God, net als die vader, wacht op ieder, die van Hem weggelopen is, en dat de Here Je-

zus iedereen overeind houdt, die op Hem vertrouwt, ook al zit hij er nog zo lelijk tussen. Maar hij durft het niet zeggen. Stel je voor, hij preken! Dit is werk voor een dominee. Was dominee Van Velden maar hier. Was hij maar te bereiken! Maar hij zit in de gevangenis. En zij zitten eigenlijk ook in een soort gevangenis. Hij moet Jan helpen en hij kan het niet. Hij wordt rood van verlegenheid. Hij wou dat hij maar niet met de gekheid van dit voorlezen begonnen was.

Jan staart nadenkend voor zich. 'Is dat het nou?' vraagt hij tenslotte, 'is dat het nou wat jullie sterk maakt in deze ellendige tijd en wat jou zo stevig doet staan, zelfs in deze beroerde omgeving? Dat je, net als die Petrus, naar Jezus kijkt en dat je je aan Hem vasthoudt?'

Evert is verrast. Daar zegt Jan wat hij zeggen wou en zeggen moest, maar wat hij niet durfde en niet kon zeggen. 'Ja,' antwoordt hij blij, 'dat is het. Zo moet het tenminste wezen. Maar ik kijk ook wel eens een andere kant uit, hoor. En dan gaat het met mij net zo mis als het met Petrus ging.'

'Die kwam anders nog best terecht,' glimlacht Jan.

'Het komt altijd terecht,' zegt Evert, die nu plotseling durft. 'Het komt altijd terecht als je je maar door God grijpen laat. En je hoeft nooit bang te wezen dat je het te erg verkorven hebt. Die verloren zoon had het schandalig aangelegd. Maar zijn vader bleef aldoor op hem wachten en hij was dolblij toen zijn zoon weer thuiskwam. Zo staat God altijd met open armen klaar voor ieder, die naar Hem toekomt.'

Jan staart weer zwijgend voor zich en Evert weet opeens niets meer te zeggen. Hij schaamt zich over zijn prekerij. Jan vindt mij een grote kwezel, denkt hij.

Doch Jan komt anders uit de hoek. 'Er staan fijne verhalen in dat boek,' zegt hij. 'Dat van Elia, waar die dominee het toen over had, en deze... Staan er meer zo in?'

'Veel meer,' antwoordt Evert.

'Dan moest je me morgen weer voorlezen, wil je?'

'Met plezier,' belooft Evert.

Zo beurt Evert zijn makker op. Maar zelf kent hij ook zijn medeloze uren. Het drukt hem zwaar dat er een breuk is met zijn ouders. Hij is nu eigenlijk de verloren zoon uit de gelijkenis, die hij aan Jan heeft voorgelezen. Maar hij kan niet opstaan en tot zijn vader gaan en tot hem zeggen: Vader, ik heb gezondigd...

Of kan hij dat toch wel? Hij kan verlof krijgen. Hij kan naar Urk gaan en om vergeving vragen. Zou zijn vader hem weggagen als hij kwam? Zou hij anders zijn dan de Vader, van wie Jezus heeft gesproken? Als hij kwam, zoals die zoon, in berouw... Maar dan zou hij zijn uniform moeten uitdoen. In deze uniform zou hij niet kunnen komen; dat was geen teken van berouw. Hij zou moeten deserteren. Met Jan praat hij daarover.

Die komt er vierkant tegen op. 'Hebben we daarvoor zoveel maanden dit verdragen?' vraagt hij, 'dat je het nu op zou geven, nu wij vlak bij ons doel gekomen zijn?'

'Vlak bij ons doel?' Evert schudt moedeloos het hoofd. 'Ik moet nog zien dat we ooit in Engeland komen.'

'Hoe heb ik het nou met jou?' vraagt Jan. 'Wie heeft mij onlangs uit de put gehaald? Moet jij nu je hoofd laten hangen? Kop op, kerel! Het is tot hiertoe allemaal zo best gegaan. Het loopt ook verder los!'

Ieder op zijn beurt helpen de jongens elkander over hun moeilijkheden heen.

Maar zwaar blijft het voor beiden om te lopen op de kromme wegen, die zijzelf gekozen hebben.

De brieven van Alie, die, toen Evert in de Wieringermeer was, telkens weer een blijdschap voor hem waren, en waarnaar hij thans nog gretiger grijpt, als de facteur ze brengt, jagen hem vaak het bloed naar de wangen. Ze doen zijn haarwortels prikken, en soms zijn ogen branden. Zij is trouw. Aandoenlijk is haar trouw. Zij blijft in hem geloven, ook al begrijpt ze niets van zijn gedrag. Maar zij heeft het zo moeilijk.

Dat de anderen me links laten liggen kan me niet schelen, schrijft ze. Maar jouw vader. Hij kijkt me niet meer aan. Met een zwart gezicht loopt hij me voorbij, en in de kerk zie ik dat hij altijd zit te staren naar de witte muur, recht tegenover zijn plaats. Je moeder vertelt me, dat hij thuis ook dikwijls zo star staart, zonder een woord te zeggen, en dat hij nooit meer lacht. Dit is niet van boosheid, zegt je moeder, maar van verdriet...

Van verdriet om mij, weet Evert. Vader heeft verdriet om hem. En moeder, die zelf niet schrijven mag – vader heeft haar dat verboden – maar elke keer door Alie haar groeten aan hem laat overbrengen, heeft ook verdriet. En Alie, die in elke brief schrijft dat ze in hem gelooft, maar die ook vraagt waarom hij aan haar, alleen aan haar, niet kan vertellen waarom hij dit gedaan heeft, Alie's verdriet is misschien het allergrootst.

Maar zelfs aan Alie kan hij het niet zeggen. Ze zou er niet van kunnen zwijgen tegen zijn moeder. En moeder zou het aan vader zeggen, en die zou, als de mensen hem, zwiĳgend misschien, maar met onmiskenbare verachting, verweten dat zijn zoon verrader was, het uitschreeuwen: Neen, neen, neen! Evert is een vaderlander!...

Hij moet dit zwaar geheim bewaren totdat hij straks uit Engeland zal kunnen schrijven: Nu ben ik hier, in dienst van de Koningin, en daarom heb ik het gedaan...

Thans kan hij alleen aan Alie schrijven: Beste meid, ik maak je vertrouwen niet beschaamd en één keer zullen jullie allen mij begriĳpen.

Doch intussen torst Evert de last, dat thans niemand hem begriĳpt en dat zet een stempel op hem. Zijn oog verliest het bliĳe, tintelende van voorheen, en van zijn lippen is de lach, die er altijd om speelde, weg. Stroef wordt zijn mond en ernstig zijn blik. Hij wordt in deze maanden jaren ouder.

HOOFDSTUK XVI

Op zee . . . maar onder 's vijands vlag

De opleiding van de Hollandse rekruten is voltooid. Jan en Evert staan in het bureau van de commandant van het depot. Zij hebben een verzoek ingediend om op een bewakingsvaartuig in Nederland geplaatst te mogen worden en in verband daarmee zijn zij geroepen.

De marine-officier kijkt hen over zijn lorgnet heen aan. 'Waarom wilden jullie zo graag op zo'n vaartuig?'

'We vinden het een mooie dienst,' geeft Evert antwoord.

'Een zware en gevaarlijke dienst is het,' zegt de commandant.

'De meeste jongens blijven liever aan de wal of gaan naar de Oostzee.'

'Wij willen graag op zee en blijven tegelijk het liefst een beetje dicht bij huis,' luidt Everts antwoord.

Die reden schijnt de commandant niet onaannemelijk. 'Hoe waren deze knapen, Seidler?' vraagt hij aan een officier, die aan een lessenaar zit te schrijven. Seidler hield dagelijks toezicht op de klas van Jan en Evert.

'Vlugge leerlingen, goed van gedrag,' getuigt de officier.

'Hoe staan jullie tegenover de nieuwe orde in Europa?' vraagt de commandant aan de beide jongens.

Nu draaien Jan en Evert met hun mutsen. Deze vraag is een heet hangijzer.

'Ze hebben bezwaar om zich bij de partij aan te sluiten,' antwoordt Seidler voor hen.

Dit maakt de commandant argwanend. Hollanders, niet van de partij, en dan er op gebrand om de Noordzee op te gaan, — daar kan wat achter steken. 'Jullie kunt bij de konvooidienst komen,' besluit hij, 'maar niet hier. In de Oostzee en in de Zwarte Zee hebben we ook van die schepen. Daar ga je heen.' Hij maakt een gebaar dat de jongens kunnen heengaan.

Maar Evert laat zich niet aanstonds afpoeieren. 'Daar hebt u niet veel aan me,' zegt hij. 'Hier wel. Hier ken ik de gaten.'

'Ken jij de gaten?' vraagt de commandant ongelovig.

'Met mijn twaalfde jaar voer ik op de Noordzee,' antwoordt Evert. 'Op mijn veertiende liet mijn vader mij aan het roer. Van Rottum tot aan Hoek van Holland visten wij. We zaten dikwijls in het Vlie en in het Marsdiep.'

Dit verrast de commandant. Zo'n gast kan men gebruiken bij de konvooidienst langs de Nederlandse kust. Het komt daar alles op de officieren aan en die zijn niet ruim beschikbaar. Op één van de kleinere scheepjes zou hij de schipper kunnen assisteren. En één Hollander op een hele Duitse ploeg kan toch geen kwaad, al luiden de instructies tegenwoordig ook: geen Nederlanders bij de konvooidienst in de Nederlandse wateren. De hogere leiding is doodsbenauwd dat de Hollanders de boel aan de Engelsen zouden verraden. 'Hoe denk je over de Engelsen?' vraagt hij om Evert aan de tand te voelen.

'Ik wou dat ik met De Ruyter naar Chatham had mogen varen,' antwoordt die.

De commandant glimlacht om dat bescheid. 'Da's al zo lang geleden,' zegt hij. 'Hoe vind je ze nu?'

'Tegen de Boeren in Transvaal hebben ze gemeen gevochten.'

'Je weet tenminste goed dat Hollanders en Engelsen elkaar vaak dwars gezeten hebben,' lacht de commandant.

Het een met het ander schijnt hem voldoende zekerheid te geven dat Evert niet pro-Engels is. 'Jij gaat naar de konvooidienst,' beslist hij.

Dan komt Jan aan de beurt. 'Was jij ook visser?' vraagt de commandant hem.

Daar kan Jan geen ja op zeggen. 'Ik ben in het machinevak geweest.'

De commandant schudt het hoofd. Voor de machinekamer zijn er onder de Duitsers mannetjes genoeg te vinden. Daarvoor hoeft hij geen Hollander te zetten op een plaats, waar de marineliding ze niet graag ziet. 'Jij gaat met de anderen naar Roemenië,' zegt hij. 'Naar ons Zwarte Zee-eskader.'

Jan wordt bleek. 'Mag ik niet bij mijn vriend blijven?' smeekt hij.

De commandant kijkt niet eens van het formulier op, waarop hij Jans bestemming invult. Van hetgeen een rekrut wil of niet wil, kan een depot-commandant zich niet veel aantrekken. 'Naar Roemenië,' herhaalt hij schrijvend.

Doch nu springt Evert voor zijn vriend in het krijt. 'Wij hebben samen dienst genomen, commandant. Ik deed het omdat hij het deed. Wij hebben altijd met elkander omgegaan; wij willen erg graag bij elkander blijven. Als hij hier niet dienen mag, dan wil ik ook niet. Dan gaan we samen naar het oosten.'

Dit antwoord bevalt de commandant. Deze jonge Urker hangt niet aan een plaats op een schip, dat de Noordzee opgaat. Als z'n vriend niet mee mag, wil hij er niet eens op; dan gaat hij liever naar het oosten. Maar dan steekt er ook niets achter zijn verlangen om bij de konvooidienst te komen. Dan kan hij deze jonge kerels, omdat hij er die Urker toch graag bij wil hebben, best samen laten gaan. 'Vooruit,' zegt hij, 'je hebt je zin. Morgen krijgen jullie een pas voor IJmuiden. Daar kun je je vervoegen bij de commandant van de konvooidienst.'

Een ordonnans van de IJmuidense commandant geleidt de beide jonge Nederlanders naar het schip, waarop zij zijn geplaatst. Evert kijkt nieuwsgierig om zich heen als hij na jaren weer aan de IJmuider haven komt. Het is er uitgestorven. De grote vishallen liggen voor de helft in puin, en er zijn maar weinig schepen. Geen trawlers, slechts een enkele botter ligt achter in de haven te wachten op zijn beurt van vissen. In de verte ziet hij een paar karpotsen en wijde broeken. Urkers, schrikt hij. Als die hem eens herkenden? Maar hoe zullen zij acht slaan op hem in uniform?

Aan de andere kant van de haven heeft de Duitse marine ligplaats. In een enorme bunker zijn onder een zwaar betonnen dak een paar duikboten geborgen. Een snelboot ligt er voor. Voorts

hulpschepen, die bij het konvooiëren dienst doen. Sleepboten, trawlers, ook verbouwde botters.

'Hier is het,' zegt de ordonnans, terwijl hij stilhoudt voor een kleine schuit.

'Hier?' vraagt Evert met verbazing.

'Ja,' zegt de ordonnans, 'niet naar je zin?'

'Maar dat...' valt Evert uit, 'dat is onze eigen schuit! Dat is de oude U.K. 194!' Hij herkent het schip onmiddellijk ondanks dat de stompe mast is verdwenen en de stuurkast en het achterstuk van de verschansing zijn weggenomen. Ondanks dat de plecht verlengd is tot een volslagen dek, er midscheeps een soort brug op de botter is gebouwd, en vóór en achter mitrailleurs geplaatst zijn. Toch ziet hij het in één oogopslag; dit is hun eigen schip. Het kan niet fijner treffen. Met dit schip kan hij lezen en schrijven!

De botter is van binnen ook helemaal verbouwd. Het vroegere vooronder is nu volkslogies. Midscheeps, waar vroeger het bun was, heeft de schipper zijn verblijf; achteruit is een hele machinekamer gebouwd en daar staat nu een nieuwe kar in van liefst 200 P.K., een motor, zo sterk als de hele Urker vloot er nog nooit een heeft gehad.

Als Jan en Evert zich bij de schipper hebben gemeld, een praatje met het volk gemaakt, en alles duchtig opgenomen, wrijven ze zich de handen. Beter hadden ze het van z'n leven niet kunnen treffen. Ze zijn met z'n achten aan boord. Behalve de schipper twee dekmatrozen, waarvan Evert er één is, Jan Koekman als motordrijver, en vier soldaten voor het bedienen van de lucht-doelmitrailleurs. Een schuit, waar Jan alleen over de motor gaat, en Evert, als het niet al te ongelukkig loopt, het roer eerstdaags in handen krijgt – want wanneer de schipper rust zullen de matrozen mee moeten navigeren. – Als het hun ooit gelukken zou naar Engeland te komen, dan is het met dit scheepje! Het volk lijkt hun niet al te gek. De andere dekmatroos is een onverschillige snuiter; de schipper een eigenwijs pot nat; drie van de vier soldaten geloven het wel; alleen de korporaal, hun commandant, schijnt nogal fel te wezen. Zij zullen kalm aan doen, spreken ze af. Proberen bij de schipper in het gevlug te komen en tegelijk zich goede maatjes zien te maken met de anderen.

Nadat ze een paar dagen voor de wal gelegen hebben, in welke tijd Jan zich met de motor vertrouwd heeft gemaakt en Evert dekwabberen en poetsen moest en zij het zich verder gemakke-

lijk mochten maken, krijgt hun schipper opdracht om het zeegat uit te gaan en met drie andere konvooiers een grote vrachtboot, die uit het zuiden komt, naar Bremen te brengen.

Als zij naar buiten varen regent het uit grauwe wolken dat 't giet. In vreedstijd vond een schipper zulk weer geen weer, maar bij de Duitse konvooidienst is men er mee in zijn nopjes. Bij regen en zo'n dikke lucht vaar je veilig, omdat de Tommies je niet kunnen vinden.

Evert vindt dit konvooieren maar lauwoene. Hun schuit zit achter de vrachtboot aan stuurboord. De man aan het roer heeft niet anders te doen dan naar het hek van de boot te kijken en een afstand van honderd vadem te bewaren. De commandant van het konvooi, die voorop vaart, voert de navigatie.

Zo stomen ze kalm aan naar het noorden op. Ofschoon ze vlak onder de kust zitten, kunnen ze de duinen maar zelden zien. Alleen in ogenblikken waarin het even oplicht, zie je een paar gele topjes en een enkele maal een vuurtoren. Wijk aan Zee, Egmond, Bergen... Evert hoeft slechts een schim te zien en hij herkent de kust, waarlangs hij voor de oorlog zo dikwijls heeft gevist.

Als ze dwars van Texel zijn, gaat de draadloze telefoon op het schuitje rinkelen. Order van de konvooi-commandant aan het Bewakingsvaartuig 567 om Terschelling aan te lopen, daar enkele instrumenten aan boord te nemen, en vervolgens zich weer bij het konvooi te voegen. De 567 zijn zij.

De schipper moppert over de order. Het Vlie in bij dit weer, door het Stortemelk en straks langs de Noordergronden weer naar buiten, terwijl er geen mijl zicht is; hij vindt het een hondebanaan.

Evert kijkt hem met verbazing na als hij al mopperend naar de brug gaat. 'Hé,' denkt hij, 'Hé, ben jij zo'n zeeman dat je er tegen op ziet om alleen de gaten in te gaan? Dat is alweer een tref!' Hij zal, hoewel hij geen wacht heeft, een beetje aan dek blijven; misschien komt het te pas.

'Loden, schipper?' vraagt Evert, nadat ze een half uurtje in de wal gestuurd hebben.

De schipper, die voortdurend van zijn kaart naar het kompas en verder in de grijze grauwte heeft staan turen, waarin geen walmerk te ontdekken is, kijkt op. Weet die nieuweling, die hij een dag of vijf geleden kersvers van de opleiding gekregen heeft, dat het hier gevaarlijk varen is? 'Ja,' zegt hij, 'loden!'

Evert werpt het lood uit. Zes vadem! Ze zijn nog op diep water;

als hij weer peilt zijn er vijf en dan vier vademen. Zó blijft het een poos, tot Evert opeens van vier twee vademen meet. Dan gooit hij het lood opzij en grijpt de peilstok. Nu wordt het oppassen. 'Twaalf voet... tien voet... tien...' roept hij eentonig, terwijl hij telkens de stok duikelen laat. Hier lopen ze een rug aan, weet Evert. 'Stuurboord, schipper!' waarschuwt hij.

De schipper meent dat hij zijn plaats nu kent. Hij heeft de kaart voor zich en stuurt recht vooruit.

'Stuurboord, schipper!' waarschuwt Evert nog eens. 'Vijf voet!' laat hij er onmiddellijk op volgen.

Geschrokken wil de schipper het roer omhalen, maar op hetzelfde ogenblik krijgt de schuit een opstopper, die haar in alle spannen trillen doet, en alle hens aan dek jaagt. 'Een ongeluk?' vraagt de korporaal.

'Op een haar na,' antwoordt Evert. Want de schipper heeft eindelijk naar Everts raad geluisterd en het roer omgeworpen. Het blijft bij die ene stoot.

Evert gooit zijn peilstok neer, en loopt naar de plecht.

Dit zint de schipper niet. 'Peilen!' commandeert hij.

'Niet nodig,' antwoordt Evert. 'Wij zijn er al. Zo dadelijk zien we de Brandaris.'

De schipper wordt rood als een kreeft. Bij de Duitse marine moet gehoorzaamd worden. Maar na de opstopper, die zijn schuit daareven kreeg, doordat hij de raad van die nieuwbakken matroos in de wind geslagen heeft, durft de schipper niet te veel zeggen. Hij berust en tuurt vooruit. En dan komt waarlijk de hoge vuurtoren van West-Terschelling door de dikke regenwolken.

'Ken jij het vaarwater hier?' vraagt de schipper Evert als ze voor de wal liggen.

'Zo'n beetje,' antwoordt hij.

'Op de zeevaartschool geweest?' polst de schipper met zeker respect.

Evert schudt het hoofd. 'Met twaalf jaar was ik van school af.'

'Maar hoe ken je dan die lelijke gaten hier zo goed?'

'Och, ik ben een Urker, hè,' antwoordt Evert op een toon alsof dat alles zegt.

Na een paar uur varen ze weer uit. De regen heeft opgehouden, maar het zicht is nog bar slecht en de wind haalt aan. In het Noordgat, waar wind en eb tegen elkaar inwerken, is de zee erg hol. De schuit danst als een dronken kalf. De schipper staat op

de brug te mopperen op de commandant van het konvooi, die hem bij dit hondeweer naar zulk ellendig vaarwater heeft gestuurd. Ginds zijn de Noordergronden en hij is ieder walmerk al weer kwijt.

Evert staat op de voorplecht. Hij kijkt nu eens naar zee en dan weer naar de wimpel. Zal hij zeggen dat het verkeerd gaat, dat ze zo straalrecht op de Noordergronden lopen, en dat de schuit daar wis en zeker strandt bij dit laag water? Niet te vroeg, zegt Evert tot zichzelf. Niet te vroeg. De schipper moet eerst maar eens proberen of hij zijn eigen mast af zeilen kan. Ze zijn nog een mijl van de banken af.

'Peilen!' brult de schipper van de brug.

Plichtmatig neemt Evert het lood ter hand. Even plichtmatig roept hij de diepte af en intussen kijkt hij onder zijn arm door naar de schipper, die zenuwachtig op zijn kaarten en dan weer naar zee tuurt.

Maar nu wordt het toch tijd, denkt Evert. Ze moeten naar bakboord uitwijken, anders loopt het mis. Zal hij waarschuwen?...

'Hallo, matroos!' roept de schipper van de brug.

Evert ziet op. Het is om hem te doen. 'Kom ereis hier! Laat Walter peilen.'

Evert moet op de brug komen. Als hij daar verschijnt, geeft de schipper hem het roer in handen. 'Hou jij eens vast, terwijl ik op de kaarten kijk.'

Evert houdt zijn gezicht in de plooi, maar hij heeft binnenpret. Een roerganger op zo'n snertschuitje. Dat is nog nooit vertoond. Doch als hij het stuurrad in zijn handen heeft en het kompas vlak voor zijn neus, is hij toch in zijn sas. Nu heeft hij de schuit in handen en hij kan ze brengen waar hij wil. De kaarten, waar de schipper op staat te turen, mogen van hem gestolen worden. 'Welke koers?' vraagt hij de schipper, zoals een roerganger behoort te vragen aan de navigator.

'Noord ten oosten,' geeft de schipper antwoord.

Evert glimlacht spottend. Noord ten oosten, dat is recht op de Noordergronden aan. 'Zal ik maar niet een beetje bakboord geven?' vraagt hij.

De schipper kijkt hem van terzijde aan. Weet die vent nu weer waar ze zitten, terwijl hij in het duister tast?

Everts gelaat is in een strakke plooi, doch hij geeft stevig bakboord, nog voor de schipper iets gezegd heeft.

Die ligt weer met zijn neus op de kaart, en tuurt dan door zijn

kijker. 'Twee streken westelijker,' gebiedt hij Evert. 'Is al gebeurd, schipper,' antwoordt die. Hij is al vier streken westelijker gegaan en buigt nog een beetje meer af. 'Zoveel?' vraagt de schipper, onzeker van zichzelf. 't Was nodig, schipper,' antwoordt Evert. 'Kijk eens!' Over stuurboord tekent zich een witte schuimrand in de grauwte van de golven af. 'De Noordergronden,' wijst Evert aan. 'Ik dacht dat u daar liever niet op verdagen wou.' 'Jij weet waar Abraham de mosterd haalt,' bewondert de schipper zijn matroos nu onbewimpeld. 'Daar hadden we op gezeten als jij niet afgehouden had.' 'Ik denk het ook, schipper.' 'Ik ga koffiedrinken,' zegt de schipper. 'Jij redt het hier wel, hè?' 'Jawel, schipper,' antwoordt Evert.

Evert staat alleen op de brug. Nu heeft hij de navigatie van de schuit. Als hij wou dan koerste hij naar het westen, waar Engeland ligt. De schipper, die beneden zijn koffie drinkt, en aanstonds wel een dutje doen zal, zou er niets van merken.

Geen stomme dingen doen, Evert, waarschuwt hij zichzelf. Niet aanstonds verknoeien wat je pas gewonnen hebt. Je moet het vertrouwen van de schipper winnen. Je moet ook weten wat je aan de anderen hebt: aan je collega-dekmatroos, aan de kerels van de mitrailleurs. Je moet geduld hebben. Ja, ja, maar talmen moet je toch ook niet. Op 't ogenblik, in regen en lage wolken vaar je veilig, maar als aanstonds het luchtje helder wordt, komen de Tommies, en dan kan het wezen dat ze je met je schuit naar de bodem van de Noordzee sturen, in plaats dat je in Engeland komt. En als ze je beschieten, hebben ze nog gelijk ook. Zo gauw als het kan moet je dus zien er uit te knippen.

Nu moet hij echter het konvooi achterna. Hoe lang lopen ze west? Een half uur. En ze maken acht knopen. Een kwartiertje dus nog, dan zijn ze op de ruimte en kan oost ten noorden worden voorgelegd.

Als het kwartier om is laat Evert het stuurrad door zijn handen tolleren. De schuit zwenkt en ligt nu dwars op de golven, hevig slingerend op de aanschietende zee.

De schipper komt op de brug. 'Zijn we boven de gronden?' vraagt hij met een blik op het kompas.

'Ja schipper,' antwoordt Evert.

'Hoe wou je varen?'

'Deze koers tot boven Bremen toe.' Hij wil het roer weer aan de schipper overgeven, maar deze laat het hem. 't Is jou toevertrouwd, merk ik. Ik ga te kooi. Om twaalf uur vannacht kun je me laten wekken.'

Laten wekken, hoort Evert dat de schipper zegt. Hij heeft hem daarmee zomaar tot zijn plaatsvervanger aangesteld, boven de andere matroos van de dekdienst, die al jaren bij de Duitse marine vaart. Dat is aardig, heel aardig, maar ik moet oppassen, denkt Evert. Ik moet niet, doordat ik bij de schipper in de gratie kom, er uit liggen bij mijn makkers.

De andere dekmatroos komt uit het vooronder.

Evert fluit hem. 'Hallo, kom ereis hier.'

Walter doet of hij het niet hoort.

Daar heb je het al, denkt Evert. Hij heeft de dood in, omdat de schipper mij op de brug gehaald heeft. 'Hé, makker, heb je lucifers?'

Nu komt Walter toch. 'Wou jij hier roken?' vraagt hij. 'Je kunt je saffiaantje net zo goed direct in zee gooien.'

'Nee, makker, ik bewaar mijn sigaretjes totdat ik te kooi lig of tot we dobberen in de maneschijs. Ik wou jou een sigaretje in je vingers stoppen, dan kun jij er beneden op zuigen.'

'Hou een ander voor de gek,' bitst Walter.

Maar Evert houdt hem werkelijk een pakje sigaretten voor en dan kan de Duitser de verleiding niet weerstaan.

'Twee,' zegt Evert.

'Twee?' Dat durft Walter niet te doen; het wekelijks tabaksrantsoentje is zo klein.

'Twee!' commandeert Evert.

En dan neemt Walter ze.

'Ik kan het ook niet helpen, hoor,' zegt Evert verder, 'dat die ouwe mij het roer in m'n handen heeft gedrukt.'

Even kijkt Walter hem aan. Onder de indruk van de sigaretten is zijn wrok geluwd. Maar nu komt ze toch weer boven. 'Je hebt er anders aardig naar gehengeld straks.'

Evert begrijpt waar hij op doelt. 'Had jij dan trek om op de gronden te verdagen?' vraagt hij.

Walter antwoordt er niet op. 'Wat ben jij er voor eentje,' vraagt hij plompverloren. 'Van de Hollandse marine soms?'

'Ik wou dat 't waar was; dan zat ik aan de overkant,' laat Evert zich ontvallen. Als hij het gezegd heeft, schrikt hij. Dit was

stom. Maar Walter vat er geen vlam op; hij schenkt er nauwelijks aandacht aan.

'Hoe ken jij het vaarwater hier zo krek?' vraagt hij.

'Dat komt nou enkel omdat ik een Hollander ben,' zegt Evert. 'De Hollanders kunnen varen en de Duitsers leren het nooit. Die kunnen alleen maar 'kriegen'. Lamme vechtjassen zijn jullie.'

De ander lacht wat verlegen. 'Wij zijn niet allemaal zo vechtjasserig, hoor.'

'Hebben jullie al een boel Tommies neergehaald?' vraagt Evert, wijzend op de mitrailleurs.

't Mocht wat,' antwoordt Walter smalend. 'Nog nooit hebben ze één neergehaald met al hun gepaf. Beroerd werk, dit konvooieren. Bij dit werk gaat het, tenminste als je in konvooi vaart en op de ruimte zit. Maar als het helder is, heb je ieder ogenblik de Tommies boven je en berg je dan. Het is vast pandoer dat er bij een aanval één schip uit een konvooi naar de kelder gaat, vaak meer. Een groot wonder dat deze schuit nog drijft. Ik hou het er voor dat ze 'r te klein vinden om er een bom aan te verknoeien. Anders waren we er al lang geweest. Nu hebben ze alleen een paar maal met hun mitrailleurs over ons dek geveegd. De eerste keer twee doden, de tweede keer een soldaat kapot en ik een kogel in de rug.'

'Ei,' zegt Evert.

'Acht weken in het hospitaal, twee weken met verlof. Toen moest ik weer naar boord. En nou varen we weer, net zo lang tot ze me beter raken,' besluit hij cynisch.

'Kom, kom, niet zo somber,' wil Evert hem troosten.

Walter reageert daar niet op. 'Zeg,' vraagt hij opeens, 'hoe kom jij hier als Hollander? Ik heb nog nooit een Hollander bij deze dienst gezien.'

'Ik heb er om gevraagd,' antwoordt Evert, terwijl hij het roer wat naar bakboord trekt, want de schuit heeft neiging af te vallen.

Walter wijst naar zijn voorhoofd. 'Je bent gek! Gek ben je!'

'Dat hebben ze me al meer gezegd,' antwoordt Evert.

'Of... of... ben jij soms een Nazi?' en hij schuift naar het hoekje van de brug, alsof hij uit zijn buurt vandaan wil.

Evert heeft schik. Walter is géén Nazi dus. Dat is al weer een bof. 'Stel je gerust,' zegt hij, 'daar moet ik niets van hebben.'

'Maar hoe krijg je het dan in je hersens om hierbij te gaan?'

'Ik wou naar zee,' zegt Evert. 'Met alle geweld wou ik naar zee.'

Dat komt omdat ik een Urker ben, weet je. Wij worden voor de zee geboren. Wij worden ziek als we niet op zee zijn; we gaan dood als we niet varen. En daarom ben ik nou hier.'

'Jij bent een rare,' getuigt Walter.

'En jij bent een fidele vent,' antwoordt Evert, terwijl hij hem ferm op de schouder klopt. 'Rook ze, hoor. Straks vaar ik je naar Engeland.'

'Je doet maar,' zegt Walter, terwijl hij de sigaretten onder zijn zuidwester bergt, en dan de brug afklautert naar het dek, waar af en toe een golf overheen gulpt. Zo'n golf treft hem net als hij van achter de brug naar de koekoek op de voorplecht schieten zal. Ze overstelpt hem en smijt hem tegen de verschansing.

'Leef je nog?' schreeuwt Evert van de brug als Walter, nadat het water weggespoeld is, weer overeind krabbelt.

'Ik denk een rib kapot,' antwoordt Walter, z'n zij schurkend, 'maar de sigaretten zijn nog droog!'

Dan duikt hij het trapje af naar het logies.

Evert trekt de schuit weer wat naar bakboord. De wind haalt nog meer aan. De stijve bries wordt haast een storm. Hij moet wat hoger koersen om niet naar de banken gedreven te worden. Meteen fluit hij een deuntje. Hij is in zijn sas. Deze Walter lijkt hem een kerel, waarmee te lezen en te schrijven valt. Als hij de schipper nog wat meer aan het lijntje heeft en Walter een paar sigaretten toestopt, wat let hem dan om op een dag van heilig weer naar Engeland te koersen!

Op het achterdek steekt Jan zijn kop uit de koekoek van de machinekamer. 'Hei, Jan, kom es hier!' schreeuwt Evert door de storm heen. Hij wil hem vertellen hoe fijn hun kansen staan, en wat een beste zet Jan indertijd gedaan heeft door hem dit te raden.

Maar Jan komt niet en als Evert goed kijkt, ontdekt hij waarom. Zijn wangen zijn vaal als een vaatdoek. Jan is zeeziek. En als je zeeziek bent is het niet alles om bij vet en smeer en in de gaslucht van de motorkamer te verkeren. Arme kerel. Hij zal er voorlopig nog niet af zijn ook, want er komt nog veel meer wind. De schuit zal straks nog anders dansen dan op het ogenblik... Maar ze komen in Engeland. Deze schuit, de ouwe U.K. 194, zal hen er brengen. Dat is zo wis als tweemaal twee is vier!

Op de terugweg van Bremen hangt de 567 weer achter een konvooi. Met z'n vieren moeten de bewakingsvaartuigen ditmaal twee vrachtboten geleiden.

Het weer is prachtig. De storm is volledig uitgeraasd; er blaast een lekker koeltje uit het noordoosten; de zee deint rustig; het water is heldergroen met hier en daar een dunne ader van wit schuim. De schepen hebben kleine snorrebaarden vóór de boeg en achter het hek een smalle voor, die snel vervliet. Zwermen meeuwen klieuwen met blinkende vleugels om het konvooi.

'Je weertje, hé,' zegt Evert, samen met Walter op het achterdek aan het splitsen, tot Jan Koekman, die zijn hoofd uit de machiniekamer steekt.

'Nou,' stemt Jan in. 'Beter dan die storm op de uitreis.' Hij rilt nog bij de herinnering aan zijn zeeziekte.

Walter meesmilt. 'Mooi weer? Vliegweer! Straks komen de Tommies. Je kunt beter zeeziek zijn dan dat je de eitjes van die vogels te verorberen krijgt.'

Evert kijkt omhoog. 'Geen kauwtje aan de lucht,' zegt hij.

'Op het ogenblik, nee. Maar ze komen vast. Vanmorgen, bij het opgaan van de zon, vloog een verkenner over. Vóór we bij Vlieland zijn, hebben we ze op ons dak.' Walter is onrustig. Telkens spitst hij de oren of hij nog geen geronk verneemt. De beide Hollanders weten nog niet wat het is bij helder weer in een Duits konvooi te varen. Ze zullen het gauw genoeg gewaar worden.

Walter is niet de enige, die onrustig is. De schipper op de brug is evenmin op zijn gemak. Telkens zoekt hij met zijn kijker de westelijke hemel af. En de korporaal loopt op de plecht te ijsberen, terwijl de beide mitrailleurs schietklaar zijn en bij elk stuk een soldaat staat. Op de andere konvooiers is het net zo gesteld, kan Evert zien, en op de beide vrachtboten loopt men ook al naar de lucht te turen. Het gehele konvooi is in alarmtoestand.

Terschelling en Vlieland worden gepasseerd zonder dat er onraad in de lucht geweest is. Ook Texel varen zij voorbij. Ze zijn reeds onder de kust van Noord-Holland en nog heeft zich geen Tommie laten zien. En bij IJmuiden wordt dit escorte afgelost en zullen andere schepen de boten verder konvooieren. Evert weet niet of hij blij moet wezen dan wel spijtig over dit verloop.

Hij is dankbaar dat hij ongedeerd blijft, maar zijn Hollands hart zou het zonde en jammer vinden als de beide boten, afgeladen vol met oorlogsmateriaal, niet getorpedeerd werden. Als wij naar binnen draaien, peinst hij egoïstisch, vlak voor de pieren van IJmuiden, dan hoop ik dat de Tommies het konvooi aanvalen, die beide boten naar de kelder jagen en van de nieuwe escorteschepen liefst ook een stuk of wat.

Zó precies naar de gedroomde wensen gebeuren de dingen echter zelden. Dwars van Petten gaan de poppen aan het dansen.

Het begint met zwak geronk heel in de verte. Het sein 'Alarm!' vliegt van schip naar schip. De schutters zitten dadelijk aan de mitrailleurs, en alle lopen draaien naar één richting: het zuidwesten, waar een aantal stippen zichtbaar worden.

Evert staat op de brug van de 567. Sinds enkele uren heeft hij wacht. Hij kijkt uit naar de schipper, want het voorschrift luidt dat die het bevel moet voeren tijdens een aanval. Doch de schipper blijft achter de brug en wenkt Evert dat hij wel zijn gang kan gaan.

Evert is niet bijster ingenomen met die eer. De brug is hoog en open. Als de Tommies hun mitrailleurs over de schuit laten spelen, loop je hier de eerste kans geraakt te worden. De schipper staat beneden redelijk gedekt. Enfin, hij is hier nu. Misschien is het nog ergens goed voor.

De aanval komt snel. Gierend rennen de Engelsen op hen af. Hevig blaft de luchtafweer op alle schepen. Evert ziet de bommen vallen. Machtige waterzuilen rijzen vóór de 567 omhoog. De kleine schuit springt op de hoge deining; en een ogenblik ziet Evert niets dan schuim en water voor zich. Dan boren zich daar vlammen door. Een van de beide boten staat in brand.

Er is geen tijd er naar te kijken. De escadrille is gezwenkt en onderneemt een tweede aanval. Evert ziet een vliegtuig recht op hun schuit aanrazen. De mannen aan de beide mitrailleurs richten hun wapens om te schieten. Moet hij nu aan zijn eigen huid denken, of moet hij zorgen dat die vlieger, een Hollander misschien, niet wordt geraakt? Hij geeft een ruk aan het roer. De lichtspoor kogels uit de mitrailleurs vliegen ver bezijden het vliegtuig.

'Potztausend!' scheldt de korporaal. 'Daar had ik hem net zo fijn in het vizier en nu draait me die schuit af.'

Evert lacht in zijn vuistje. De korporaal moest eens weten dat hij mis schoot door zijn ruk aan het roer.

Op hetzelfde oogenblik laat hij zich plat op de brug vallen. Een tweede vliegtuig stormt op hen af. De kogels ricketikken tegen de verschansing en vliegen rakelings over Everts hoofd. Hij blijft ongedeerd, maar er klinkt luid gegil.

Het is de schipper, die onder de brug, waar hij zo veilig dacht te kunnen schuilen, een schot in het dijbeen heeft gekregen. Hij ligt op het dek te jammeren van pijn.

Doch niemand heeft tijd om naar hem om te kijken. Slag op slag razen de vliegtuigen over het konvooi en bij elke scheervlucht donderen hun bommen en ratelen hun mitrailleurs. De vrachtboot, die het eerste werd getroffen, kapseist en zinkt onder luid gesis en dikke rook in de diepte. Uit de tweede boot schieten steekvlammen omhoog en er knallen zware explosies. De ruimen staan klaarblijkelijk in brand. Een der bewakingsvaartuigen ligt stil met zware slagzij. Bij de gezonken boot spartelen schipbreukelingen in het water. Het konvooi is volledig uit elkaar geslagen. De Engelsens trekken af. Zij hebben hun werk gedaan. Nu is het zaak te redden wie te redden is. Hierbij heeft Evert geen last van tweestrijd als daarstraks. Ieder, die in nood zit, moet geholpen worden, Duitsers niet minder dan geallieerden. Hij stuurt op de schipbreukelingen af.

'Help, help!' schreeuwen een paar mannen op een vlot.

Evert vaart door. De mannen op het vlot zijn niet in onmiddellijk gevaar. Ginds zwemmen sommigen; zij hebben moeite het hoofd boven water te houden. Die moeten het eerst geholpen worden.

Nadat de zwemmers aan boord genomen zijn, komen de mannen op balken en vlotten aan de beurt. Er zijn er verscheidenen bij met brandwonden aan hoofd en handen. Het is op de boot, die van voor tot achter brandde, heet toegegaan in de laatste oogenblikken. De kleine schuit raakt vol met drenkelingen. In iedere kooi ligt een gewonde. De uitgeputte zwemmers worden neergelegd op de vloer van het volkslogies en van de schippershut.

'Waar blijven de andere schepen toch?' vraagt Evert zich af en hij kijkt uit naar meer hulp.

Die hebben ook de handen vol, ontdekt hij. Eén ligt naast de tweede vrachtboot om te helpen daar de brand te blussen. Het derde probeert het escorteschip, dat slagzij heeft gekregen, voor zinken te vrijwaren. Het redden van de drenkelingen komt dus op de 567 neer. Allright! Evert tuft van vlot naar vlot en neemt alle schipbreukelingen aan boord. Beneden raakt alles vol met

zieken en gewonden. De gezonden moeten in hun natte plunje maar op dek bivakkeren.

Als alles wat nog niet verdrongen was, is opgevist, stuurt Evert zijn schuit naar de commandant van het konvooi, wiens vaartuig de brandende vrachtboot assisteert.

'Helpen!' schreeuwt die.

Maar Evert kan niet helpen. Zijn schuit zit zo vol drenkelingen, dat men aan dek geen voet verzetten kan.

Op de vrachtboot wordt moedig tegen het vuur gevochten, maar men verliest stap voor stap terrein. De machines zijn door de brand onklaar geraakt, zodat de eigen blusmiddelen van de boot niet te gebruiken zijn en de twee onnozele straaltjes, die het escortevaartuig voort kan brengen, richten tegen de vuurzee weinig uit. Hoog laaien de vlammen op; rook balt uit alle ruimen; de huid van het schip is op verscheiden plaatsen gloeiend rood. Ook deze boot gaat naar de kelder.

Eindelijk ziet de escorte-commandant in dat de strijd verloren is. Hij haalt zijn eigen volk terug en laat de bemanning van de vrachtboot op zijn schip overkomen, nadat een bom aan boord gezet is, om het wrak te laten zinken.

Als deze bom ontploft klinkt er een dof gerommel in de boot. De gloeiende huid scheurt midscheeps van boven tot beneden open. Het vóór- en achterschip klappen naar elkander toe. De boot zinkt snel.

Maar nog is alle ellende niet geleden. Het bewakingsvaartuig, dat bij de eerste aanval slagzij heeft gekregen, en door een zusterschip bijgestaan, houdt het hoofd boven water, maar daarmee is alles ook gezegd. De commandant schiet toe om mee te helpen. Evert mag met de drenkelingen en gewonden naar de haven gaan.

Terwijl hij wegvaart, kijkt hij telkens achter zich naar wat er over is van het gehavende konvooi. Het lekke schip wordt ondergord. Hij ziet de drie vaartuigen, aan elkaar gebonden, hem langzaam volgen.

Als hij vlak voor de pieren van IJmuiden is, komen vier andere escorteschepen naar buiten. Het is de aflossing, die de beide vrachtboten verder naar het zuiden brengen moest.

'Waar is het konvooi?' praat hem de commandant van dat escorte. 'Er is geen konvooi,' geeft Evert antwoord.

De commandant, wiens schip nu vlak naast de 567 is, fronsst de wenkbrauwen. 'Wat voor gapjes zijn dat?'

'De Tommies hebben de beide boten voor hun rekening genomen; nu bent u er vrij van,' licht Evert hem in. 'Misschien kunt u nog helpen om een escorteschip, dat ook een pil gekregen heeft en daardoor op één oor ligt, binnen te brengen.'

'Waar is dat?' vraagt de commandant.

'Daar!' wil Evert wijzen, maar de sleep van twee rechte masten met een scheve mast er tussen, die zoëven nog achter hem voer, ziet hij niet meer. Twee losse schepen zijn er, die vlug inlopen. 'Verdraaid,' zegt hij, 'die schuit is óók al naar de kelder. Da's drie in één klap!'

'Je schijnt er schik in te hebben!' gromt de officier.

Evert trekt zijn gezicht in een strakke plooi. Hij hééft er schik in, niet zo'n beetje. Maar dat hoeft die Duitser niet te weten.

HOOFDSTUK XVIII

Kink in de kabel

Na de aanval bij Petten zijn Evert en Jan het met Walter hartroerend eens: het ergste hondeweer in de gemeenste gaten van de Wadden is nog verre te verkiezen boven een ontmoeting met de Tommies.

Als het even kan dat nooit weer, zeggen de jongens tegen elkaar. Als er maar de kleinste kans is, gaan ze dadelijk naar de overkant.

Everts hoop dat dit gauw kan gebeuren is hoog gestegen. Tezamen met de zieken en gewonden van de vergane boten, wordt ook de schipper van de 567 van boord gedragen en naar het hospitaal gebracht. Walter en hij zijn nu de enigen aan boord, die wat van varen weten. Feitelijk is hij de schipper. Als hij nu naar zee gestuurd wordt, is het een klein kunstje om in de duisternis een andere koers te varen en naar Engeland over te steken. Ongeduldig wacht hij op een order om het zeegat uit te gaan.

Zijn hoog gespannen hoop blijkt echter ijdel. Na twee dagen komt er een andere schipper aan boord om de plaats van de gewonde in te nemen. Het was ook al te dwaas van Evert om te denken dat de Duitsers het bevel over de schuit aan een paar matrozen zouden toevertrouwen. En in de allerlaatste plaats zouden zij het aan een Nederlander doen.

De nieuwe schipper maakt de kansen voor de jongens om te ont-

snappen er niet beter op. Hij is een flinke vent; een zeeman, die zijn vak verstaat; een Duitser, die met hart en ziel vecht voor zijn vaderland. Met hem valt niet te spotten of te spelen. Zolang hij aan boord is, kunnen Jan en Evert hun plannen wel opzouten.

Onder zo'n ferme schipper is het overigens niet onprettig dienen. Evert kan van hem leren, en hij, de schipper, die spoedig ziet wat voor vlees hij in de kuip heeft, en dadelijk in Evert de zeeman heeft ontdekt, waardeert hem in zijn werk. Als deze schipper een Nederlander was en dit schip een Hollands schip, zou Evert er wel met hem op willen blijven varen. Maar de schipper is een Duitser en de U.K. 194 vaart in dienst van Hitler, en elke dag dat Evert en Jan aan boord zijn, vechten zij tegen hun eigen Koningin. En daarom hopen zij dat deze schipper gauw de plaat poetst en hun halfbakken commandant weer aan boord komt.

Hij komt spoedig terug. Het was slechts een vleeswond. Veertien dagen nadat hij in het hospitaal is opgenomen, verschijnt hij aan boord om eens te kijken hoe de zaken staan. Hij heeft een week verlof om verder op te knappen; dan moet hij weer in dienst.

'Dat doet me plezier,' zegt Evert uit de grond van zijn hart, en de schipper toont zich daardoor geveleid. Hij was tot dusver niet gewend dat zijn ondergeschikten hem graag zagen komen.

Nu zij weten dat de oude schipper weerkomt, smeden Evert en Jan hun plannen. De eerste maal dat zij met hem het zeegat uit gaan, zal het wezen. Evert zal hem bewegen om die eerste nacht, als hij maar pas hersteld is, er zijn gemak van te nemen en hem aanbieden dat hij zijn wacht waarneemt. Zodra kappie te kooi is, zal Evert naar het westen koersen. De korporaal en zijn soldaten zullen bij donker nergens erg in hebben.

Ook Jan heeft voorzorgen genomen. Op elke reis heeft hij uit de tank een paar blikken met olie gevuld en deze onder de laningen verborgen. Daar staat het nu vol gevulde olieblikken, een reserve-voorraad, die hen – met de inhoud van de tank – gemakkelijk in Engeland zal brengen, ook als het met de navigatie of met het weer eens lelijk tegenlopen mocht.

De plannen zijn fijn voor elkaar en als 's daags nadat de oude schipper weer aan boord gekomen is, er een bevel komt: klaar-maken om uit te varen! kloppen de harten van de jongens hoog. Nu zal het wezen! Vannacht gaan ze de vrijheid tegemoet!

Eer ze evenwel de pieren van IJmuiden uit zijn, krijgt Evert al

een koude douche. Op zijn vraag waar de andere escorteschepen blijven, antwoordt de schipper dat ze geen konvooi geleiden gaan. Zijn order luidt naar Scheveningen te varen en daar te wachten op bevelen.

Dit is een tegenvaller. Op een reisje van een uur of wat bij daglicht hebben ze geen schijn van kans hun plannen te volvoeren. Eer de avond valt liggen ze in Scheveningen in de haven. En dag in dag uit blijft de 567 voor de wal liggen. Het lijkt er op of de schuit vergeten is. Walter en de soldaten zijn daar niet rouwig om. Ze liggen hier veilig voor de Tommies en leiden een gemakkelijk leventje. Het zwabberen en poetsen vergt maar weinig tijd, en voor het overige liggen ze veel op hun rug en gaan graag passagieren. De schipper en de korporaal zitten de hele lieve dag te kaarten en te drinken in de herberg aan de haven. Jan en Evert verchagrijnen en piekeren zich suf hoe zij in Engeland moeten komen.

'Laten we op een donkere avond de schuit losmaken en er vandoor gaan,' oppert Jan. Maar Evert schudt het hoofd. Dat zou faliekant uitlopen. De schipper, de korporaal, de soldaten, zelfs Walter zouden er tegen op komen als zij de schuit aan het varen brachten, en zelfs als zij het zo konden uitkienen, dat er geen Duitser aan boord was, en de schipper en de korporaal in de herberg aan de overkant niet merkten wat er gaande was, dan zou het nog niet lukken. Want geen schip mag de haven uit, ook geen vaartuig van de Duitse marine, of de havencommandant moet verlof gegeven hebben.

Op ieder schip dat zonder zijn consent de haven uitvaart, wordt geschoten. 'Nog eer we de pieren uit waren,' zegt Evert tegen Jan, 'hadden we een schot voor de boeg. En als we daarop niet gauw bijdraaiden, kregen we een tweede schot midscheeps.' Neen, zij zullen moeten wachten tot er opdracht komt naar zee te gaan.

'Maar dit wordt wachten tot Sint Juttemis,' roept Jan uit.

Waarlijk, het lijkt er op of zij tot in het oneindige moeten wachten. Het schijnt zelfs dat zij voor de zeedienst worden uitgeschaakeld. Het personeel van de 567 wordt opgeroepen voor wachtkloppen aan wal: de ene dag de soldaten, de andere dag Evert, Jan en Walter.

Evert en Jan mopperen geducht. Wachtkloppen aan de wal? Daarvoor zijn zij niet bij de konvooidienst ingedeeld. Zij protesteren.

Maar de korporaal, die de wachtdienst uitmaakt, lacht wat om

het protest van twee matrozen en de Ortskommandant van Scheveningen trekt er zich niets van aan. Hij heeft mannetjes nodig voor de vele wachten, die betrokken moeten worden, en als er schepen werkeloos in de haven liggen, waarvan het volk maar loopt te lanterfant, gebruikt hij dat.

De order blijft gehandhaafd. Jan en Evert moeten op wacht en wel bij de strafgevangenis.

Van twee tot vier uur 's nachts staat Evert op post bij de achterpoort, in het donker drentelend langs de hoge muren. Vervelend is dit schilderen in de nacht. Het maakt hem nog mismoeziger dan hij al was. Heeft hij hiervoor nu alles van het laatste jaar verdragen: de schande van de gehate uniform, de ellende van een omgeving, waarin de vervloekte Nazi-leer hem dag aan dag met lepel vol werd ingegeven, de breuk met zijn ouders, de vertwijfeling van Alie? Ze schrijft hem nog. Ze houdt aan hem vast. Maar het wordt zo moeilijk, schrijft ze in haar brieven. De mensen op Urk oordelen zo hard over jou, nog harder dan over Piet Wels. En ze kijken mij er soms op aan. O, Evert, waarom doe je deze vreemde en boze dingen? Waarom wil je dat nu aan mij, aan mij, niet zeggen?... Zo vurig had hij gehoopt dat hij het eindelijk, eindelijk zeggen kon. Dat hij aan Alie en zijn vader uit Engeland een Rode Kruisbrief sturen kon, die alles ophelderde. Alie zou gelukkig zijn. Zijn vader zou hem dadelijk vergeven. Op Urk, waar hij nu veracht wordt, zou zijn naam hersteld zijn. Hij had gedacht dat de ellende haast voorbij was, toen hij bij de konvooidienst kwam. Hij had toen vast verwacht dat hij nu al lang vrij zou zijn in Engeland. Ach, in plaats dat hij kan oversteken staat hij op wacht bij een gevangenis. Landgenoten, Nederlanders, goede, dappere Nederlanders, die door de Nazi's in de gevangenis gesmeten zijn, moet hij achter de tralies houden. Evert stampvoet van woede en vertwijfeling. Hij walgt van zichzelf. Zou het maar niet het beste zijn te deserteren en weer onder te duiken in de Meer? Hij zal er met Jan over spreken, zodra zij samen zijn.

De volgende morgen zit Evert in het wachtlokaal. Jan is er niet. Hij moet toezicht houden op de binnenplaats bij het luchten van de gevangenen. Mismoedig eet Evert z'n brood.

De wacht komt na het luchten van de binnenplaats terug. Jan is de voorste. Opgewonden loopt hij op Evert toe.

'Kom es mee,' fluistert hij hem in het oor. 'Kom es mee! Ik heb je wat te zeggen.'

Evert zit aan zijn boterham met koffie en hij is triest. Hij maakt geen haast om op te staan. 'Kun je me dat hier niet vertellen?' vraagt hij.

'Nee,' zegt Jan. 'Nee, kom mee!'

Hij is zo opgewonden en doet zo geheimzinnig, dat Evert zijn koffie laat staan en met zijn makker de lange gevangenisgang inloopt.

'Ik heb de dominee gezien,' vertelt Jan daar.

'De dominee? Welke dominee?' Evert snapt niet, waarover Jan het heeft.

'Wel, onze dominee! Die uit de Wieringermeer!'

Nu slaat Evert de handen in elkander van verbazing. 'Dominee Van Velden?! Waarzo?' vraagt hij.

'Hier,' antwoordt Jan. 'In de gevangenis, op de binnenplaats. Hij is vlak bij mij langs gelopen.'

'Heb je hem gesproken?'

'Dat mag immers niet. De wacht mag niet met de gevangenen spreken.'

'Heb je geen enkel woord gewisseld, geen blik zelfs?'

'Ik durfde niet,' bekennt Jan. 'Ik schaamde me dat hij me zien zou als Duits soldaat.'

'Weet je waar hij zit?' vraagt Evert.

Jan weet het niet. Zijn dienst was enkel op de binnenplaats. Bewakers hebben de gevangenen naar hun cellen teruggebracht.

Evert wil toch weten waar de dominee zit. Op de celdeuren zijn naambriefjes geplakt. 'Kom mee,' zegt hij, 'dan gaan we zoeken.' Ze lopen lange rijen deuren langs en lezen talloze namen, drie, vier, soms vijf namen op één celdeur. De gevangenis is overvol. Als ze vergeefs de cellen gelijkvloers zijn langs gegaan, beklimmen ze de trap om op de eerste ijzeren rondgang de deuren na te gaan. Slenterend doen ze het. Ze willen niet verraden dat ze naar iemand zoeken. Alsof ze om de tijd te doden eens wat namen lezen, zo dreuntelen ze schijnbaar onverschillig rond.

Ook op deze omgang vinden ze de naam, die ze zoeken, niet.

Ze gaan de tweede omloop langs. Het duizelt hen van zoveel namen. Het vruchteloos zoeken maakt hen moedeloos. Beneden loopt de wachtcommandant argwanend naar hen te kijken.

'Zullen we maar niet ophouden?' vraagt Evert.

Jan wil doorgaan. Ze zijn nu gauw aan het eind. En de commandant gaat weer in het wachtlokaal.

Ze zoeken verder. 'Kijk,' zegt Jan stilstaande.

'Kijk', zegt Jan stilstaande.

Tussen drie andere namen staat op een deur: P. van Velden, predikant.

Nu zijn zij vlak bij de dominee. Een deur is alles wat hen scheidt.

'Luister!' zegt Jan.

Zij houden de adem in. Dat is zijn stem. Rustig, krachtig. Precies dezelfde stem, die zij gehoord hebben in zijn huis en op het land, toen hij bij hen zat aan de slootrand. Zoals hij hen toen heeft bemoeidigd, doet hij het nu zijn makkers in de cel.

Een deur is alles wat hen scheidt. Maar die deur is dicht en de wachtcommandant heeft de sleutel. Zij kunnen de dominee niet bereiken.

Het uur, waarop Evert weer op post moet, nadert. Zij gaan naar het wachtlokaal.

'Wat deden jullie zo lang daar op de ommegangen?' vraagt de wachtcommandant als de jongens binnenkomen.

'Eens kijken of er ook kennissen bij waren.'

'Die waren er zeker bij de vleet,' spot de commandant, 'Holland zit vol met geboefte, dat achter de tralies hoort.'

Evert trekt zijn overjas aan en zet zijn helm op. Hij geeft geen antwoord. En eer de commandant meer gal kan spuwen, heeft de korporaal de aflossing in het gelid geroepen.

Geen van beide jongens krijgt die dag meer kans de predikant te zien. De gevangenen worden maar eens per dag gelucht.

Zo'n hekel Jan en Evert eerst hadden aan de wacht in de gevangenis, zo vurig zijn zij er nu op gebrand, en Evert is zijn plan om te gaan deserteren glad vergeten. Hij vraagt de schipper wanneer het weer wezen zal die wacht, en als blijkt dat Walter, Jan en hij voor wacht op zaterdag zijn aangewezen, is Walter de enige, die daarover moppert. Evert en Jan vinden het helemaal niet erg dat ze een dag, waarop ze anders mogen passagieren, op wacht in de gevangenis verknoeien moeten. Ze gaan er welgemoed op af.

Zodra de wachtcommandant zijn wachtlijst klaar heeft, gaat Jan kijken op welke uren en waar hij schilderen moet.

Strop! Van zeven tot negen uur moet hij bij de hoofdboort staan, en om negen uur begint het luchten. Daarbij hebben anderen toezicht. Maar hij wil de dominee weerzien; hij wil hem spreken.

De commandant gaat hij niet vragen om een andere indeling. Die zou misschien lont ruiken. 'Kan ik dat uurtje van jou over-

nemen?' vraagt hij aan een van de soldaten, die voor het toezicht bij het luchten aangewezen zijn.

Die heeft daar weinig oren naar. 'Dank je wel,' zegt hij. 'Ik wandel liever een uurtje op de binnenplaats dan dat ik twee uur sta te blauwbekken bij de poort.'

'Ik neem jouw wacht *erbij*,' verduidelijkt Jan.

Nu kijkt de Duitser hem met grote ogen aan. Wil die Hollander na twee uur schilderen nog een uur op de binnenplaats?

'Heb je bezwaar?'

'Nee, zó natuurlijk niet. Als je dàt wilt!'

Zo staat Jan, het geweer geschouderd, op de binnenplaats als de gevangenen buiten komen. Oplettend kijkt hij naar de mannen. Zou hij de dominee, bleek en vermagerd, zonder boord en ongeschoren, weer herkennen? De vorige keer stond hij opeens vlak bij hem. Hij hoorde zijn stem en herkende hem daarop onmiddellijk. Maar nu. Het zijn allemaal bleke, magere en ongeschoren mannen, die naar buiten komen. En er zijn zoveel...

Opeens krijgt Jan een schok. Daar is de dominee weer! In de deuropening ziet hij hem reeds. Bleek is hij, nog bleker door de wild gegroeide baard. Maar even helder als verleden jaar kijken zijn ogen de wereld in en even verend als toen is zijn gang.

De gevangenen spelen voetbal en de dominee speelt mee. Hij rent over het veld. Jan hoort hem roepen naar de andere spelers. Verdraaid, hij is niet eens een slechte back! Later wandelt hij met enkele medegevangenen het veld rond. En nu komt hij zijn kant uit, alleen, dat treft!

Jan drementelt mee als de dominee, de ogen naar de grond, in gedachten langs hem loopt.

'Dag dominee,' zegt hij zachtjes zonder hem aan te zien.

Dominee Van Velden schokt op. Dat een Duits soldaat hem, en nog wel in het Hollands en als predikant, groet, bevreemdt hem zeer.

'Vóór u kijken, dominee,' zegt Jan even zacht als straks en zonder hem aan te zien. 'Geen mens moet merken dat ik met u praat.' 'Wie ben jij?' vraagt de predikant, nu ook gedempt en voor zich kijkend.

'Jan Koekman,' antwoordt hij, 'de onderduiker uit de Meer.'

'Hé,' zegt de dominee en Jan begrijpt waarom hij zich verwondert.

'In Duits uniform, dominee,' zegt hij, 'maar met een Hollands hart.'

Dominee Van Velden vraagt niet verder. Veel dingen, die in normale tijden onbegrijpelijk schijnen, zijn in de oorlog mogelijk. 'Hoe lang moet u hier nog zitten, dominee,' vraagt Jan langzaam voortdrentelend.

'Ik weet het niet,' antwoordt de gevangene. 'Ik denk tot het einde van de oorlog.'

Jan kijkt strak voor zich. Het doet hem zeer van binnen, dat deze predikant, die enkel goed deed en gehoorzaam was in de vervulling van zijn christelijke en vaderlandse plichten, dit moet lijden. 'Kan ik wat voor u doen?' vraagt hij.

'Wil je mijn vrouw berichten?' aanvaardt de gevangene het aanbod gretig. 'Ik mag niet schrijven. Zeg haar dat ik het goed maak; dat ik opgewekt ben; ik voetbal in het uur van luchten. Zeg haar ook dat ik vast vertrouw dat wij weer spoedig bij elkander zullen wezen, en dat ik overtuigd ben dat God dit leed over ons brengt, om ons geloof erdoor te sterken. Soms kan ik dankbaar zijn voor mijn gevangenschap.'

Bij die laatste woorden heeft Jan moeite om zich goed te houden. 'Ik beloof het u, dominee,' zegt hij met gesmoorde stem.

Nu moet hij gaan. Dit drentelen naast een gevangene valt te veel op. Maar hij heeft nog een boodschap. 'Ginds op de hoek, dominee,' zegt hij, 'loopt u daar even door over die streep, waar de gevangenen niet mogen komen. Dan duw ik u terug.'

De dominee vraagt niet naar het waarom van deze vreemde raad. Hij drentelt weg en komt daarna terug en loopt te ver. Jan houdt hem tegen en duwt hem schijnbaar ruw achteruit. Maar onderwijl hij dat doet stopt hij hem een pakje in de handen. 'Gauw onder uw jas,' raadt hij aan. 'Een beetje boter kunt u wel gebruiken.'

Evert en hij hebben op hun eigen rantsoen uitgezuinigd, opdat zij de dominee een pond boter konden geven.

HOOFDSTUK XIX

Grote plannen, maar ...

Als de jongens van wacht af komen, vertelt de schipper hun dat zij gauw zullen varen. 'Ha!' roept Jan uit en zij kijken allebei zo glunderend dat de schipper hen met vreemde ogen aankijkt. Hierop trekken ze hun gezichten haastig in een strakke plooi.

De schipper bromt wat en de jongens houden zich timide zolang hij in de buurt is, maar als hij zijn rug heeft omgedraaid, zijn ze opgetogen en vergeten ze naar kooi te gaan, ofschoon ze er een wacht van vierentwintig uur op hebben zitten. En als ze eindelijk onder de dekens kruipen, Evert in het volkslogies en Jan in zijn kooi in de machinekamer, dan kan Jan nog de slaap niet vatten, zo blij is hij dat het er nu van komen zal. Doch tussen zijn blijde gedachten door ziet hij dominee Van Velden voor zich. Die zit nu in de cel, in een eng hok met vier kale muren en een getralied raam. Hij moet daar een vol etmaal zitten, voordat hij op de binnenplaats opnieuw wat frisse lucht mag happen. En hoeveel etmalen daarna? De dominee zit gevangen. En hij, hij gaat de gouden vrijheid tegemoet, naar Engeland.

Opeens stokt Jan z'n denken. Zou het mogelijk zijn de dominee uit de gevangenis te bevrijden en hem mee te nemen naar de vrijheid? Zijn zij misschien daarom in Scheveningen beland, opdat zij dominee Van Velden verlossen zouden, en moesten zij daarom op wacht in de gevangenis? Ach, deze idee is dwaas. De dominee zit achter hoge muren en dikke tralies. Zijn cel is op de tweede verdieping. Je krijgt daar nooit zo'n hoge ladder. En als je er een ladder kreeg, dan zou je heel lang moeten zagen om de tralies stuk te krijgen, en daarna zou je het gewapend glas daarachter met een moker moeten breken. Voordat je zover was, was alles al ontdekt. En als dit wonder lukte, dan stond je nog maar op de binnenplaats. Dan was er nog een hoge muur, waar je overheen moest en daar omheen een gracht, en er waren zeker twee of drie schildwachten, die je passeren moest. Neen, al stond Evert op de binnenplaats op post en al kon hij ook Walter in het komplot betrekken, dan was het toch nog glad onmogelijk om de dominee uit zijn gevangenis te halen. Vroeger, in de Spaanse tijd, kon je gevangenen bevrijden. In de Duitse tijd is dit onmogelijk. Het is een hersenschim, waaraan hij denkt.

En toch laat de gedachte aan de bevrijding van de dominee hem niet los. Hij piekert er voortdurend over. Tenslotte valt hij er mee in slaap.

Op een hoge ladder staat hij; drie tralies heeft hij doorgezaagd. De dominee klimt naar buiten. Hij neemt hem op zijn schouders en daalt de ladder af. 'Werda!' Een schot! Een stekende pijn in zijn rug. Hij wankelt, valt! 'Help, help!' Hij zweeft lang in een lege ruimte. Dan ploft hij neer op de stenen van de binnenplaats...

'Héla,' roept Walter, die de dekwacht heeft en in het stille van de nacht een zware bons in de machinekamer hoorde. Hij draait het licht op en ziet Jan languit op de vloer liggen. 'Wat haal jij uit, kerel?'

Jan kijkt verwilderd rond, terwijl hij pijnlijk langs zijn rug wrijft. 'Ik... ik leef nog!' stamelt hij.

Walter lacht schaterend. 'Dacht je dat je dood was?'

Jan is nog niet bij zijn positieven. 'Ja... ja... Droomde ik dan?'

'Vast,' zegt Walter, 'en raar ook. Kruip in je kooi en ga slapen.'

De volgende morgen vertelt Jan aan Evert, waarover hij de gehele nacht gepiekerd en gedroomd heeft. 'Wat denk je? vraagt hij aan zijn makker. 'Zou het tòch niet mogelijk wezen?'

'Nee,' antwoordt Evert stellig. 'Het is niet mogelijk. De dominee zit achter zoveel muren en tralies en achter zoveel schildwachten. Er is geen kijk op dat je hem daar ooit uit kunt halen.'

'Ik geloof het ook,' moet Jan erkennen. 'Maar als het kon...'

Ja, als het kon, dan wou Evert met plezier wat wagen. 'Maar het kan niet, jô.'

Het kan niet. En toch laat de gedachte Jan niet los. De hele dag loopt hij er aan te denken en die avond zegt hij tegen Evert: 'Jô, ik geloof dat het tòch gaat.'

'Wat?' vraagt Evert.

'Dat we toch de dominee uit de gevangenis kunnen halen.'

Everts lippen trekken in een plooi. 'Ben je nog altijd aan die luchtkastelen bezig?' spot hij. 't Kan immers toch niet.'

't Kan wel,' houdt Jan koppig vol. 'Als we nog maar één keer daar op wacht komen.'

'Zo,' zegt Evert onverschillig. Hij is heel niet nieuwsgierig naar de plannen, want hij is stellig overtuigd dat het niet gaat. Maar als Jan vertelt wat hij bedacht heeft, krijgt hij belangstelling en als zijn makker klaar is, erkent hij: 'Verdraaid, zo kan het toch... als we het zeetje mee hebben.'

'Dat spreekt,' beaamt Jan. 'We moeten geluk hebben.'

Nu komt het er maar op aan dat zij nog één keer voor wacht in de gevangenis worden aangewezen. De soldaten hebben er dinsdag wacht. Als de gewone rooster wordt gevolgd zijn zij vrijdag weer aan de beurt. Maar er is nog geen order voor gekomen. En elke dag kunnen ze ook moeten varen.

Maandag en dinsdag komt er geen wachtorder. Woensdagmorgen is ze er nog niet. De jongens zijn in grote spanning.

Woensdagmiddag roept de schipper Evert bij zich. Hij heeft een briefje van de Ortskommandant. 'Er moeten vrijdag twee man op wacht.'

'Jawel, schipper.' Evert zegt het kalm, maar hij heeft moeite zijn popelend hart in toom te houden.

'Ik wou Jan en Walter er voor aanwijzen.'

Dit doet Evert schrikken. Walter niet, *hij* moet op wacht! Maar de schipper mag niet merken dat hij er op gebrand is.

'Als we varen komt het meeste werk voor jou op, zie je,' gaat de schipper door. 'Dit kan Walter evengoed doen. Ik wou jou een plezier doen.'

Evert haalt de schouders op. 'Jan en ik zijn vrienden, schipper. Als hij op wacht is, is er voor mij niet veel aan het passagieren. Walter heeft andere makkers. Gun hem nu eens een pretje en laat mij een wachtje kloppen.'

De schipper kijkt hem vreemd aan. 'Jij bent een rare Urker. Nou wil ik je een plezier doen en het is nog niet goed.'

'U doet me een plezier, schipper. Ik ben graag bij mijn vriend.'

'Nou, als je dan wilt...'

'Graag, schipper!' antwoordt Evert.

In de machinekamer valt hij Jan haast om de hals. 't Is voor mekaar! Vrijdag gaan wij samen op wacht. Vrijdagnacht halen we de dominee uit de gevangenis!' Hij doet een rondedans in het nauwe hokje, zo wild dat Jan hem remmen moet. 'Er uit!' roept hij. 'Je maakt hier brokken!'

Donderdagmiddag heeft de schipper nieuwe orders. Zaterdag tegen de middag moeten ze de haven uit. Konvooiëren naar het kanaal.

'Prachtig!' zegt Evert ervan.

'Prachtig?' De schipper gromt. Hij heeft het land over de opdracht. 'Heb jij zo'n trek de Tommies weer te zien?'

'Ja,' had Evert haast gezegd. Maar hij bedwingt zich. 'Ik ben een Urker, hè. We hebben al veel te lang voor de wal gelegen. Ik moet nodig weer naar zee.'

'Je bent niet wijs,' oordeelt de schipper. 'Ik wou dat ik de zee nooit meer zag, zolang de oorlog duurt... Enfin, van die wacht ben je nu met ere vrij. Ik zal de Ortskommandant berichten dat ik varen moet en dus geen volk kan missen.'

Dit is een klap voor Evert. Hij was juist zo dolblij dat wacht en varen samenvielen, want daardoor kregen Jan en hij de gelegenheid hun plan nog veel mooier te volvoeren dan zij aanvankelijk

hadden kunnen denken. En nu zou het misgaan? Hij *wil* op wacht; hij *moet!*

'Och, laat dat wachtje lopen,' raadt hij de schipper. 'Wij zijn er immers zaterdagmorgen weer van thuis.'

Met grote ogen kijkt de schipper Evert aan. 'Ben jij nou stapel?' vraagt hij. 'Ga jij voor je lol op wacht?'

'Ja,' antwoordt Evert eerlijk. 'Dit doe ik voor mijn lol.'

Maar de schipper wil er niet van weten. 'Geen kwestie van,' zegt hij. 'Ik wil fris volk aan boord hebben als wij de haven uitgaan. Van zaterdag- op zondagnacht moet jij op de brug, en dus slaap je morgennacht in plaats van achter die gevangenis te schilderen.' Evert zet zijn tanden op elkaar. Dit is heet bekvechten. Hij *moet* op wacht. Maar de schipper mag er geen erg in krijgen dat hij zo fel op de gevangeniswacht gebrand is. 'U kent de Urkers niet,' lacht hij met een onverschillig gezicht, ofschoon van binnen popelend. 'Die worden des te waakser naarmate ze minder slapen. Van zondagnacht tot vrijdag zij we altijd in de weer, en we zijn nooit zo fris als zaterdagavond bij moeder en bij het meisje. Laat ons nou dat wachtje kloppen, Jan en mij, en u zult zien dat we op zee zo fris als hoentjes zijn. Hebt u ooit te klagen gehad dat wij slapen als we waken moesten?'

'Dat niet,' erkent de schipper, 'dat niet...'

'U zult nu ook geen klagen hebben, schipper,' voorspelt Evert, maar zijn ogen knipperen als hij denkt aan wat er op deze reis, als alles goed gaat, zal gebeuren.

'Nou vooruit dan,' geeft de schipper eindelijk toe. 'Als je met alle geweld wilt... Ik snap jou tóch niet.'

'Misschien leert u me nog wel eens begrijpen,' voorspelt Evert roekeloos.

Jan en Evert zijn tot het uiterste gespannen als ze des vrijdagmorgens naar hun wacht gaan. Nu komen alle grote dingen tegelijk. Vannacht de dominee uit zijn gevangenis, morgen de haven uit en overmorgen, maandag uiterlijk, in Engeland. Als 't lukt!... Wanneer het niet gelukt wacht hun de kogel. Zij spelen zeer hoog spel.

De gevangeniswacht is vrij groot. Ze bestaat uit vierentwintig manschappen plus een korporaal en een Feldwebel als commandant. Evert en Jan treden in het gelid zonder op de anderen te letten. Die Duitsers kennen zij toch niet en ze interesseren hen ook niet.

Jan behoort tot de eersten, die op schildwacht moeten. Evert

gaat na de parade het wachtlokaal binnen en kijkt de commandant op zijn vingers als die de wachtlijst opmaakt. Hij is zeer nieuwsgierig naar de uren en de plaatsen, waar Jan en hij op post moeten staan en of een van hen beiden voor de sleutelwacht in het gebouw wordt aangewezen. Het komt prachtig uit, ziet Evert. Hij heeft de sleutelwacht vanavond van tien tot twaalf, en, waarlijk!, Jan moet om twaalf uur op post staan bij de poort! Als hij zelf de rooster had mogen opstellen, had hij het niet beter kunnen maken. Zij hebben het zee'tje mee! Of... of... leidt God de dingen zo?... Mijmerend staart hij op de wachtlijst. 'Wel heb ik van mijn leven! Evert Gnodde, jij hier?!' In onvervalst Urker dialect klinkt het achter Everts rug door het wachtlokaal.

Verschrikt ziet hij om, en dan is het of hij door de grond gaat. Daar voor hem staat, in de uniform van de S.S., Piet Wels.

Piet is even verrast als Evert. 'Hoe in de wereld ben jij hier gekomen, zeg? Hoe kom jij in de Duitse Weermacht, Evert Gnodde, de grootste Nazi-vreter van Urk!'

Elk woord treft Evert als een dolk. Hij schaamt zich door de grond dat een Urker, dat Piet Wels nog wel, hem hier in de vervloekte uniform van de Duitsers ziet. Maar nog erger is dat hij hem nù ziet. Het prachtige plan kan nu in duigen vallen. Het valt in duigen als Piet op deze wacht zijn gangen nagaat!

'Ik wou het zee'gat uit,' zegt Evert, zoals hij al zo dikwijls heeft gezegd de laatste maanden. 'k Wou varen. Het verveelde mij op dat dooie IJselmeer. Nou vaar ik. Op onze eigen oude botter nog wel, die in '40 opgevorderd is; er is een bewakingsvaartuig van gemaakt. Morgen gaan we d'r weer uit. Op het water lééft een Urker, hé.'

Doch deze redenatie, die de Duitsers, zij het soms hoofdschuddend, namen, heeft op Piet geen vat. Hij weet te veel. 'Hé?' zegt hij, 'hé? Mijn vader schreef me dat je er vandoor was omdat je niet naar Duitsland wou.'

'Wou ik ook niet,' erkent Evert. 'Ik wou varen. En nou vaar ik.' Maar Piet is nog niet overtuigd. 'Als jij, grote hater van de Duitsers, zo graag varen wou, dan behoefde je toch niet matroos te worden bij de Duitse marine. Dan kon je er toch uitknijpen naar Engeland!'

Evert zit in het nauw. Hij weet niet hoe hij zich hier uit moet redden. 'Engeland...,' zoekt hij een uitvlucht, 'Engeland is een verloren zaakje, hè.'

'Zo...' zegt Piet met opgetrokken neus. 'Zo... bekijk jij deze dingen zo. Ja... dan verandert het.' Meteen draait hij zich om.

Evert heeft gruwelijk het land. Stom was wat hij daar zei, verkeerd en stom. Want er is immers niets van waar dat het met Engeland een verloren zaakje is. De zaak van Engeland... van de geallieerden... van Nederland! is niet verloren. Ze is dat nu minder dan ooit tevoren. De Duitse duikboten zijn vrijwel van de zeeën weggevaagd. Ze hebben het laatste halfjaar bijna niets gedaan. In de lucht zijn de rollen al lang volledig omgekeerd en wordt Duitsland nacht op nacht gebeukt in plaats van Londen. In Rusland trekken de Duitse legers bijna net zo hard terug als zij in '41 voorwaarts rukten. Voor de invasie van West- en Zuid-Europa staan grote Amerikaanse en Britse legers klaar. Hij loog toen hij zei dat het met Engeland een verloren zaakje was... en Piet heeft dat doorzien. Zelfs een S.S.-man weet dat de overwinning der geallieerden en de nederlaag van Duitsland voor de deur staan.

Nu wantrouwt Piet hem. Hij zal zijn gangen stellig nagaan. Wellicht vertelt hij aan de commandant dat hij in de gaten gehouden moet worden. Er komt niets van zijn plannen. Want daarvoor heeft hij nodig dat hij vanavond ongemerkt een half uur uit het wachtlokaal vandaan kan, dat hij onbespied over de corridors kan lopen; dat hij zelfs het gebouw uit kan. En dat is allemaal onmogelijk, nu er argwaan tegen hem gerezen is. Van zelfverwijt wringt hij zijn handen. Dat hij juist nu die vent ontmoeten moest, en dat hij met zijn leugen zo'n flater heeft gemaakt! Hij is totaal uit het veld geslagen. In het wachtlokaal terug ziet hij hoe Piet hem achterdochtig nakijkt; straks heeft hij hem al om de hoek zien loeren. Dit hele etmaal zal hij hem bespieden. Evert is diep ongelukkig nu zijn plan op 't laatste ogenblik in duigen valt.

Als Jan na twee uur van zijn post komt, vertelt Evert hem hoe deerlijk hij in de knoei is geraakt.

'Het valt wat mee,' meent Jan. 'We hebben nog de hele dag de tijd. Als hij vandaag niets aan ons merkt, is hij vanavond zijn achterdocht vergeten.'

Maar dit is Evert niet met Jan eens. 'Ik ken hem,' zegt hij. 'Een vos. Hij rijdt ons na.'

Jan fluit tussen de tanden. 'Kunnen we onze slag niet slaan als hij op post staat? Dan hebben we geen last van hem.'

Evert schudt het hoofd. 'Nee, van tien tot twaalf heb ik de sleu-

telwacht. Dan moet het dus gebeuren. Jij moet om twaalf uur bij de poort op post. Dat klopt allemaal zo mooi als het kan. Maar die loeder komt tien uur van post. Als wij het wachtlokaal uitgaan zit hij ons achter de vossen... Daar heb je hem alweer.'

Piet komt de gang ingeslenterd, al te gewild onverschillig. Men kan duidelijk merken dat hij wil zien waar Evert uithangt.

'Heil Hitler!' groet hij Jan met opgeheven arm. 'Ook Hollander?' Jan draait zijn hoofd om, en Piet, bezeerd omdat hij kennelijk genegeerd wordt, loopt terug.

'Nou hebben we het helemaal verkorven,' klaagt Evert verdrietig. 'Nu kunnen we geen stap doen, of hij rijdt ons na.'

Bij Jan verdwijnt nu ook de opgewekte trek van het gelaat. Waarlijk, als deze snuiter hen narijdt en als hij de wachtcommandant tegen hen waarschuwt, zal er van hun kunstig opgezette plan niet veel kunnen komen. 'Een strop,' zegt hij, 'dat die vent nu net op dit ogenblik ons tegen het lijf moest lopen. Het scheen twee keer mis te lopen met onze plannen en het is beide keren toch nog goed gegaan, maar deze derde keer... ik zie er nu geen gat in.'

De morgen verloopt zo langzaam en eentonig als op elke wacht, maar voor de jongens nog veel trager, omdat zij geen uitweg vinden uit het slop, waarin zij zijn gereden. Piets loerende ogen volgen hen overal. Evert wanhoopt of zij de dominee kunnen redden. Hij kan de gedachte niet verdragen dat ze hem achter de tralies zouden laten zitten, terwijl zij naar de vrijheid gaan.

HOOFDSTUK XX

Een gevangene bevrijd

Des middags komt Jan van twee uur schilderen in het wachtlokaal terug met een geweldig opgeklaard gezicht. Eerst kijkt hij even speurend om zich heen om zich te vergewissen wie er wel en wie er niet in het lokaal zijn, en dan loopt hij op Evert toe. 'Jó, we zullen vanavond geen kind aan hem hebben!'

'Aan wie niet?' vraagt Evert.

'Aan die landsman van je niet, die vuile landverrader.'

Evert blijft triest. 'We zullen het wel anders ondervinden.'

'Nee, vast niet,' verzekert Jan met grote stelligheid. 'We maken hem onschadelijk.'

Nu wordt Evert toch nieuwsgierig. 'Hoe wil je dat aanleggen?' vraagt hij. 'Toch niet...?' Hij maakt de zin niet af. Een Urker onschadelijk maken in de zin zoals de Duitsers dat bedoelen, stuit Evert tegen de borst, al geldt het dan een landverrader.

Jan begrijpt hem. 'Neen, neen,' stelt hij zijn vriend gerust. 'Dat niet... Voor ons zou dat ook te gevaarlijk wezen. Ik heb een ander middel, onschadelijk en probaat.'

'Wat dan?'

Jan zegt het niet. 'Dat is mijn geheim. Wij halen vanavond dominee Van Velden uit zijn hok en er zal geen haan naar kraaien.'

Des avonds krijgt de wacht warm eten uit de gevangeniskeuken. Als het tijd van etenhalen is, is Jan er als de kippen bij om met zijn eetketel naar de keuken te gaan. Hij wil ook wel voor de anderen halen. Beladen met keteltjes gaat hij weg; nog meer beladen komt hij straks terug. Ook Piet Wels brengt hij zijn eten. De hele schaar zit om de grote tafel in het wachtlokaal te bikkelen.

'Een hartige kok, hier,' zegt Piet onder het maal.

'O ja?' Zijn buurman heeft er heel geen erg in dat het eten zout is.

Maar Jan beaamt het. 'Nou, hartig hoor!'

'Breinzout!' zegt Piet. Hij gruwet er bijna van, maar eet toch door, want hij heeft honger, en hij heeft haast ook. Zo dadelijk moet hij op post.

Nauwelijks zijn ze klaar of de korporaal roept de aflossing op. Piet trekt zijn jas aan, zet zijn helm op, grijpt zijn geweer.

'Ik zou mijn veldfles meenemen, jô,' raadt Jan hem aan. 'Na hartig eten krijg je dorst.' Zelf drinkt hij een kroes water.

'Je hebt gelijk!' Piet steekt zijn veldfles in zijn knapzak.

'Ziezo,' zegt Jan tot Evert, zodra Piet zijn hielen heeft gelicht, 'dat is in orde.'

'Wat is in orde?' vraagt Evert.

'Van hem hebben we vanavond vast geen last. Hij zal maffen als een os.'

Om tien uur komt Piet met lodderige ogen van zijn post. 'Hè, hè,' gaapt hij, 'ik moet even op de brits.'

'Het is je gegund, man,' zegt Jan, terwijl zijn ogen tintelen van genoeg.

Piet strekt zich op de harde planken uit. 'Een kussentje?' biedt

Jan aan. Hij rolt Piets overjas, die deze slaapdrongen op de grond gegooid heeft, op, en schuift hem onder zijn hoofd. De S.S.-man merkt het nauwelijks. Zodra hij ligt, slaapt hij snorkend.

'De korporaal zal een toer hebben hem wakker te krijgen als hij straks weer op post moet,' spot Jan, 'en in elk geval is hij de eerste uren uitgeteld.'

'Als de wachtcommandant nu ook een oogje toe wou doen,' hoopt Evert.

'Dat doet ie wel,' verzekert Jan. 'Kijk maar.'

De Feldwebel zit met een boek in de hand te knikkebollen. Hij wil wakker blijven, kan men zien. Af en toe wrijft hij zijn ogen. Maar telkens zakt het hoofd hem op de borst en het boek glijdt uit zijn handen.

'Ik heb de dosis in zijn koffie een beetje minder sterk gemaakt dan die van Piet,' fluistert Jan Evert in. 'Als de officier van piket komt moet hij wakker wezen. Maar hij zal in elk geval te dommelig zijn om ons na te rijden.'

'Je bent een uitgeslapen rot,' prijst Evert hem.

'Helemaal niet uitgeslapen,' wijst Jan de lof af. 'Dat slaap-poeiertje werkt zo patent.'

De sleutelwacht in de gevangenis betekent dat de soldaat, die deze dienst heeft, naar een cel moet, als er door één daar binnen wordt gebeld. Druk is deze wacht 's nachts niet. Maar op een bevolking van zoveel honderden is er toch altijd een enkele, die ongemak heeft en om hulp roept. Twee-, driemaal gromt de brombel en moet Evert naar de cel wier nummer op het nummerbord is aangegloeid. Om bij half twaalf gaat hij echter het wachtlokaal uit, zonder dat de bel gegromd heeft. Hij gaat twee trappen op en loopt de ijzeren omgang langs. Zijn zaklantaarn schijnt op een deur. Het is de goede. P. van Velden, predikant, staat op het kaartje. Zijn sleutel knarst in het slot; de deur draait piepend open.

De slapers schrikken op wanneer hij binnenstapt en angstige ogen kijken in het licht van zijn lantaarn. Een Duits soldaat, die 's nachts de cel inkomt. Dat kan het vreselijkste beduiden.

'Wees maar niet bang,' stelt Evert hen in het Nederlands gerust. 'Goed volk, hoor. Dominee Van Velden, gaat u mee?'

De predikant, pas uit zijn slaap, herkent hem niet. 'Moet ik mee?' De schrik, die ieder heeft, wanneer hij plotseling vlak voor de dood geplaatst wordt, klinkt in zijn stem.

...en trekken hem een soldatenjas aan.

Evert heeft de celdeur achter zich dichtgetrokken. 'Met mij mee, dominee, met Evert Gnodde, naar de vrijheid.'

'Ben ik dan vrij?!' Nu schalt verbaasde vreugde in zijn stem.

'We zullen het proberen, dominee. Als u een ogenblik een Duitse helm en een Duitse jas durft dragen, en als u één keer een geweer kunt presenteren.'

'Dat kan ik niet,' antwoordt de predikant. 'Ik ben nooit soldaat geweest.'

'We zullen het u leren, dominee. Doet u maar vlug uw broek en schoenen aan.'

De predikant kleedt zich.

'Volg mij nu, dominee.'

'Heb ik nog drie minuten?' vraagt dominee Van Velden.

Evert schenkt ze en hij neemt zijn veldmuts af als de dominee voor zijn strozak neerknielt en met en voor zijn vrienden in de cel bidt. Bij het amen wrijft Evert zich in de ogen.

De celgenoten kunnen moeilijk van elkander scheiden. 'Nu is het tijd, dominee,' moet Evert manen.

Over de schemerige corridors van de gevangenis gaat Evert de dominee voor. Hij brengt hem naar de kolenbergplaats, waar Jan wacht. Hier zetten zij de predikant een helm op, en trekken hem een soldatenjas aan. 'Nu opletten, dominee. Goed luisteren en goed toezien.'

Op een gedempt bevel van Jan presenteert en schouderd Evert het geweer en zegt hij de consignes van de post bij de hoofdpoort.

'Nu u, dominee?' Jan commandeert de dominee, zoals hij het zoëven Evert gedaan heeft en die probeert het geweer vóór zich te houden en te schouderen. Het gaat wat stuntelig. Maar het is buiten donker en de korporaal zal slaperig zijn. Het aflossen van de posten zal wel niet model gebeuren. Zij wagen het er op.

'Soldaat Koekman!' roept een stem uit het wachtlokaal. 'Soldaat Koekman, waar zit je?'

'Present, korporaal!' roept Jan.

Meteen duwt hij de predikant-soldaat de bergplaats uit. 'Vooruit, u bent soldaat Koekman. U moet op wacht voor de hoofdpoort, de eerste post, waar de aflossing komt.'

De dominee gaat. Hij voegt zich bij de vijf soldaten, die reeds staan aangetreden in de schemerige gang. De korporaal kijkt nauwelijks naar de mannen. Hij commandeert niet van 'Geeft acht!', noch 'Links uit de flank, mars!' Hij loopt vooruit en de soldaten volgen. De portier van de hoofdpoort doet voor de aflossing de deur wijd open.

Glurend uit de kolenbergplaats zien de jongens de dominee met de wacht in de duisternis verdwijnen. Niemand heeft er erg in dat een ander dan Jan Koekman in dat gelid marcheert.

Maar als de korporaal met de afgeloste manschappen terugkeert, klopt Everts hart toch fel. Zou alles goed zijn afgelopen? Zou er niets zijn ontdekt bij het presenteren van het geweer en het overgeven van de consignes? Blijkbaar niet. De korporaal zakt op een stoel in slaap; de soldaten gaan languit op de britsen liggen. Piet Wels snurkt nog altijd als een os. De wachtcommandant, die

even opkeek, toen de aflossing binnenkwam, knikkebolt weer boven zijn boek. De kans is schoon om voort te varen.

Evert loopt naar de kapstok, waar de overjassen hangen en neemt er een af. Het is niet zijn eigen jas; die heeft de dominee aan. Het is een onderofficiersjas met zilveren randen en een ster op de schouderbedekkingen, de jas van de wachtcommandant. Ook diens koppel met revolver neemt hij mee. Dan gaat hij het lokaal uit naar het kolenhok, waar Jan wacht, hakkenklappend saluerend voor zijn meerdere.

Ze gaan naar de achterpoort. De portier, die daar de deur bewaakt, kijkt even vreemd. Dat de wachtcommandant de ronde doet is regel, maar waarom heeft hij een soldaat bij zich? Zijn zaklantaarn schijnt Jan in het gezicht. Meteen is hij teleurgesteld. Dit is een der soldaten van de wacht. De wachtcommandant zal voor de veiligheid een mannetje meenemen. Niet stom toch. In dit vervloekte Holland kan een Duits militair bij het donker geen stap veilig doen.

'Zie je wel,' zegt Evert tegen Jan, wanneer ze buiten zijn. 'Zie je wel, dat het goed geweest is de dominee met de wacht naar buiten te laten gaan? Hier waren we er in gelopen als ik hem bij me had gehad.'

Ze gaan buitenom naar de hoofdpoort. De schildwacht loopt onrustig heen en weer. Ondanks de duisternis kan men zien dat het geweer scheef aan zijn schouder hangt.

'Wij zijn het dominee,' fluistert Evert. 'Jan en ik. U wordt afgelost.'

'Gelukkig!' verzucht dominee Van Velden. 'Ik heb angsten uitgestaan.'

'Nu bent u vrij. Wat wilt u, naar uw vrienden of met ons mee naar Engeland?'

'Naar Engeland?' vraagt dominee Van Velden. 'Gaan jullie naar Engeland?'

'Vóór het middag is zijn we de haven uit, en als alles goed gaat morgen aan de overkant.'

'En kan ik mee?'

'Als u wilt, ja. Maar wij willen u ook naar uw vrienden brengen. U hebt toch vrienden in Scheveningen of Den Haag?'

Die heeft de predikant in overvloed. Maar als hij naar Engeland kon komen dan tienmaal liever dat.

'Er zit gevaar aan, dominee,' waarschuwt Evert.

'Voor jullie niet?' vraagt hij.

'Ja, natuurlijk, voor ons ook...'

'Dan deel ik dat gevaar met jullie,' besluit de predikant.

'Naar boord dan, dominee.' Evert gaat met hem mee, terwijl Jan op post blijft bij de hoofdboort.

Bij de haven worden dominee Van Velden en Evert aangehouden door een soldaat, die opdracht heeft om toe te zien dat er geen burgers komen in het spergebied, maar als hij helmen ziet, gaat hij terstond op zij. Dit is Weermacht, die kan ongehinderd doorgaan.

Op de schuit is niemand aan dek. De soldaat, die wacht moet houden, heeft het zich beneden bij het potkacheltje gemakkelijk gemaakt, doch op het gestommel van Evert en de dominee steekt hij zijn hoofd uit het vooronder. 'Werda?'

'Wij,' antwoordt Evert. 'Ik breng Jan aan boord. Hij is niet goed geworden.'

'Helpen?' biedt de man aan.

'Niet nodig,' wijst Evert af. 'Ik stop hem wel in zijn kooi. Hij is misselijk. Je moet hem stil laten liggen en hem vooral niet storen als hij slaapt. Dan is hij denk ik, morgenochtend wel weer klaar.' Het hoofd van de soldaat verdwijnt in het vooronder en Evert loodst de dominee voorzichtig het steile ijzeren trapje van de machinekamer af. Daar, tussen buizen, kranen en kleppen, is Jan z'n kooi.

Evert knipt licht aan en helpt de dominee uit zijn uniform. Helm en jas bergt hij in zijn ransel; het geweer neemt hij zelf op de schouder. 'Welterusten, dominee,' wenst hij de predikant. 'Sluit u de koekoek met dat haakje, dan kan geen mens hier komen. En mocht er iemand zijn, die het probeerde omdat hij medelijden heeft met zieke Jan, dan broemt u maar. Dat zijn ze van hem wel gewend.'

Na die instructies klimt hij de machinekamer uit en wipt snel de wal op. Het is zaak zo gauw als 't kan weer in het wachtlokaal te zijn. Want als de Feldwebel wakker is geworden uit zijn dut en zijn overjas, zijn koppel en revolver heeft gemist...

'Geen onraad geweest?' vraagt Evert aan Jan Koekman als hij weer bij de hoofdboort komt.

'Ik heb niets gemerkt,' stelt die gerust. 'Geen piket, geen ronde. Ik wed dat de wachtcommandant nog heerlijk maft.'

De portier van de hoofdboort vat niet de minste argwaan als

Evert binnenstapt. Dit is de wachtcommandant, terugkerend van zijn ronde.

Bij het binnengaan van het wachtlokaal stekt Everts adem. De Feldwebel rekt zich geeuwend uit. Hij is wakker! Hij zal zijn overjas, z'n koppel en revolver missen! Maar de man laat zijn slaperig hoofd weer op zijn handen vallen en merkt er niets van, dat Evert zijn jas weer aan de kapstok hangt en zijn koppel en pistool achter zijn stoel legt.

Evert legt zich naast de Duitsers en Piet Wels op de brits om wat te slapen, want straks wordt het een drukke dag. Maar er komt niets van slapen. Hij is zo wakker als hij ooit geweest is. Dit deel van het plan is geslaagd. Wonderlijk goed geslaagd. De dominee zit op de schuit en niemand heeft van de ontvluchting iets gemerkt. Piet Wels niet en de Feldwebel niet. Vóór de morgen zal de ontsnapping van de gevangene niet worden opgemerkt. Misschien zijn zij al op zee, eer er alarm wordt geslagen... Maar het kan ook anders. Het kan ook zijn dat bij de reveille de wakers merken dat in cel 34c een man mist. Op dat uur zijn zij reeds van wacht af. Maar dan worden de anderen uit de cel verhoord en zullen die vertellen dat Duitse soldaten de dominee hebben weggehaald, en dan wordt natuurlijk de wacht onmiddellijk verdacht. Dan moeten allen, die op wacht geweest zijn, op rapport komen. Jan en hij worden van boord gehaald en als hun schuit de haven uit zou zijn, worden ze achterna gezeten met een snelboot. Dan moeten zij van boord en wordt de dominee natuurlijk ook gevonden. Het is stom geweest dat ze dit met dominee Van Velden hebben uitgehaald. Zij nemen veel te veel hooi op hun vork. En dat zij hem niet alleen willen bevrijden, maar ook mee willen nemen, is helemaal gekkenwerk en zal oorzaak zijn dat alles in het water valt. Het zweet breekt Evert uit als hij bedenkt in welke nesten hij zich heeft gestoken.

In het donker van de nacht van twee tot vier op post staande, wordt Evert er niet kalmer op. Als hoge bergen rijzen de bezwaren voor hem op. Straks bij het naar boord gaan zal het beginnen. Daar komen zij met z'n tweeën aan. En Jan Koekman heette immers vannacht al aan boord te zijn gekomen... Evert ziet overal leeuwen en beren. Hun hele plan, dat hij gister nog zo prachtig vond, blijkt nu geknoei te wezen, jongenswerk. Het wordt ontdekt zo wis als twee maal twee is vier, en dan... De Duitsers

kennen geen genade voor soldaten, die gevangenen doen ontsnappen, en voor gevangenen, die proberen naar Engeland te ontkomen. De kogel staat hun te wachten, Jan en hem, en dominee Van Velden ook. Hij rilt van angst.

In de namacht, als hij weer van zijn post terug is en tezamen met Jan in een hoek van het wachtlokaal zit, terwijl alle anderen slapen, vertelt hij aan zijn vriend zijn zorgen. Die lacht er om 'Kerel, hoe kun je toch zo somber wezen! Het is tot nu toe immers fijn gegaan. Het loopt straks ook wel goed, hoor! Dacht je dat ze ons verdenken zouden, als ontdekt werd dat de dominee weg is? Een Feldwebel is immers met een soldaat de achterpoort uitgegaan. En onze commandant gaat verklaren dat hij geen ronde gedaan heeft tussen twaalf en één. Ze zullen denken dat de vreemde Feldwebel die gevangene er uit geloodst heeft. Verklede Hollanders natuurlijk. Het is warempel nog waar ook. De wachtcommandant zal op zijn kop krijgen, omdat hij er niet voor gezorgd heeft dat dit niet kon gebeuren. Wij hebben er niets mee te maken. Man, wij snappen zelf niet hoe leep wij alles hebben ingepikt!'

Jans monterheid lucht Evert een beetje op. Misschien valt het toch wel mee.

Bij de aflossing van de wacht meldt de Feldwebel aan zijn opvolger: geen bijzonderheden. Er is nog niets ontdekt.

In de grauwe ochtendschemer lopen de beide jongens naar de haven. Bij een steegje blijft Jan wachten, terwijl Evert uitkijkt of hij ongemerkt aan boord kan komen. Ook dit loopt prachtig. Het dek is leeg. Blijkbaar zit het volk te schaften. Op een seintje komt Jan snel aan boord. Evert heeft intussen de drie klopjes op de kockoek van de machinekamer gegeven, die hij met de predikant had afgesproken. Als Jan aan boord springt is het haakje los en kan hij zijn domein zo binnen duiken, terwijl Evert naar het vooronder gaat.

'Hoe gaat het met Jan?' vraagt hij daar aan de soldaten.

Die weten het niet. 'Jij hebt immers gezegd dat we hem moesten laten liggen en niet storen.'

'Ach jullie,' moppert Evert dwars tegen zijn eigen raad van 's nachts in. 'Jullie bent kaffers om zo'n zieke jongen aan zijn lot over te laten.'

Hij gaat direct naar zijn vriend kijken. Jan Koekman en de dominee zijn geweldig in hun nopjes, nu alles tot dusver zo op rol-

letjes gelopen is. Evert is ook blij. Hij kan zich zijn angst van 's nachts niet meer begrijpen. Wie zal ooit een gevangene zoeken in de machinekamer van een Duits marinevaartuig?

Maar hij moet niet te lang hier blijven plakken. Er kon eens volk uit het vooronder komen. De machinekamer moet vandaag taboe zijn voor elk, behalve voor Jan... en de dominee.

'Ik kan wel zeggen dat jij weer beter bent, hè,' lacht hij tegen Jan bij het weggaan.

'Gezond als een visje,' antwoordt die. 'Als de ouwe wil dat de kar met vijf minuten draait dan kan dat.' Hij gaat hem achterna om te zien of ze al spoedig kunnen varen.

De ouwe wil echter dat de jongens zullen slapen. 'Direct te kooi,' luidt zijn bevel. 'Ik wil je niet meer zien voordat we het zeegat uitgaan.'

Om die order zijn Jan noch Evert rouwig. Jan sluit, als hij weer naar beneden gaat, de koekoek met 't haakje. De dominee kan nu uit de kooi komen, en Jan er in duiken. 'Ik heb niet veel ruimte voor u, dominee,' moet hij zich verontschuldigen. 'Een krukje tussen de machines is alles.' Maar dominee Van Velden heeft, toen hij met vier man in de cel zat, geleerd zich te behelpen met heel weinig ruimte. Hij is rijk tevreden en hij vindt het helemaal niet erg dat zij samen zich moeten redden met één bed, waarin de een klimt als het nog warm is van de ander.

Evert kruipt in zijn kooi in het volkslogies, waar het deze morgen rustiger is dan anders overdag ooit. De schipper waakt over hem als een bezorgde vader. Hij heeft Walter en de soldaten de wal opgestuurd om victualiën in te slaan en al die boodschappen te doen, die nodig zijn wanneer een schip voor een dag of wat naar buiten gaat. Wie terugkomt van een boodschap weert hij uit het vooronder en zelf loopt hij op muilen, want hij wil dat zijn rechterhand, na de lange waak op wacht, rustig zal slapen, opdat hij bij de pinken zal zijn wanneer ze moeten varen.

Evert ligt te kooi, maar luikt geen oog. Hij is te vol van wat er in de laatste uren is gebeurd en te zeer in spanning over hetgeen nog komen moet. De vrees voor ontdekking komt ook weer bij hem boven. Als hij iemand op het dek hoort springen, spitsen zich zijn oren. Zou het de politie zijn? Naarmate het uur van varen nadert wordt het voor hem steeds ondraaglijker om niets te doen dan wachten. Met een gloeiend hoofd ligt hij te woelen in zijn kooi.

Om half elf roept de schipper hem. Hij springt zijn bed uit en

wast zijn hoofd, zijn schouders, rug en borst met ijskoud water. Dat frist hem op en spoelt de spanning weg. Nu kan hij werken. Het grote werk, waarnaar hij een vol jaar hunkerend heeft verlangd, begint.

Jan laat de motor voordraaien dat de schuit er van gaat schud-den. Evert zet het klokje op de brug met de grote havenklok gelijk en haalt uit de kaartenbak de bladen van de Zuidhollandse, Zeeuwse en Vlaamse kust. Ook zorgt hij dat de bladen van de Engelse oostkust boven liggen, opdat hij ze straks grijpen kan. Hij gaat na of voor en achter de trossen op hun plaats liggen, of er op het vlot, dat dienen moet tot redding, wanneer er met het schip een ongeluk zou gebeuren, aan uitrusting en mondvoorraad alles aanwezig is wat staat voorgeschreven, en loopt dan ongeduldig het dek op en neer, wachtend op het sein om uit te varen, dat de leider van het escorte hun moet geven.

Onderwijl tuurt hij telkens de kade af. Als er op het laatste nippertje eens politie kwam? Ginds komt een motorrijder om de hoek. Is het een ordonnans, die de order brengt, dat de twee mannen, die vannacht op wacht geweest zijn, moeten worden vastgehouden? Hij rent voorbij... Evert ademt op. Maar zijn hart blijft bonzen van de spanning.

HOOFDSTUK XXI

Het zeegat uit!

Elf uur... De treiler van de commandant van het escorte fluit. Evert, die popelend op dit sein gewacht heeft, geeft twee stoten op de sirene ten teken dat de 567 het begrepen heeft en volgen zal. Jan slaat de motor aan. De schipper heeft waarlijk geen klagen, dat de beide Hollanders, die vannacht gewaakt hebben, niet bij de pinken zijn. Als hij op de brug klimt, vaamt Evert reeds de trossen in, die Walter losgegooid heeft, en in de machinekamer volgt Jan prompt de bevelen van de brug: Zacht aan vooruit... halve kracht... full speed!

In het kielzog van de treiler vaart de schuit tussen de pieren, terwijl nog twee escorteschepen volgen. Ze glijden de havenhoofden voorbij; het schip gaat slingeren op de deining. Ze zijn op zee!

'Dat zint je, hé waterrot,' zegt Jan tot Evert, terwijl hij zijn

olijke kop uit de koekoek van de machinekamer steekt en de wind met zijn verwaaide lokken speelt.

Of het Evert zint! Hij haalt ruim adem in de frisse zeelucht. 'Vaarwel Holland!' wuift hij naar de duinen. 'Ik hoop je ànders weer te zien!'

'Waar ben je nu met al je zorgen?' vraagt Jan.

Evert glimlacht. Wonderlijk goed is alles tot dusver gelopen. 'Maar we zijn er nog niet,' twijfelt hij toch weer. En hij kijkt naar de pieren van Scheveningen of daar geen snelboot uit komt, die hen najaagt. 'We zijn er nog niet,' herhaalt hij. 'Het grootste karwei komt nog. Dat moet óók nog lukken.'

'Het zàl gelukken,' zegt Jan met sterke overtuiging in zijn stem. 'God doet het ons gelukken.'

Verrast kijkt Evert zijn makker aan. Zulke woorden heeft hij nog nooit uit die mond gehoord.

Een lichte blos vliegt over Jan z'n wangen. 'Dat komt van de dominee hier beneden,' zegt hij half lachend, half verlegen. 'Wie met pek omgaat wordt er mee besmet. Je moet maar gauw maken dat we aan de overkant komen... Het is een reuze-vent!' voegt hij er warm aan toe.

Evert glimlacht weer. Hij heeft nu geen spijt meer dat zij de dominee uit de gevangenis gehaald en aan boord gebracht hebben. Hij is er dankbaar voor aan alle kanten.

De schepen van het Schevenings escorte hoeven niet lang te wachten op het konvooi, dat zij moeten geleiden. Toen zij de haven uitvoeren, kwam het om de noord al in zicht. Wanneer ze op diep water zijn, komt het snel naderbij. De af te lossen schepen draaien bij, het nieuwe escorte neemt hun plaats in. De 567 heeft zijn gewone positie in een konvooi: aan stuurboord achteraan. Het kon voor Everts plan niet mooier treffen.

Ze varen naar het zuiden. Dit past ook opperbest in Everts plannen. Hoe verder naar het zuiden, hoe smaller de Noordzee wordt. Hij kan nu voorshands rustig in het konvooi blijven. Tot Zeeland, misschien tot Vlaanderen toe. De oversteek wordt daarna des te korter.

Als hij maar ongemerkt uit het konvooi wegslippen kan! Dat zal niet gemakkelijk gaan. Overdag hebben de andere schepen het natuurlijk aanstonds in de gaten als hij afzwenkt. Maar in een heldere nacht ook. Want alle schepen hebben lichten op. Geloken lichten natuurlijk. De lantaarns laten slechts smalle strepen licht schijnen, opdat er uit de lucht niets van zal zijn te zien. Maar

onderling hebben de schepen wel gezichtsverband. Zodra de 567 door anderen niet meer gezien werd, zou er een draadloos telefoontje komen: 567, waar zit je? Hij moet hopen op slecht zicht: mist of regen.

In de achtermiddag wordt het weer hand over hand slechter. Het gaat hard waaien; de regen strient bij vlagen; het uitzicht krimpt.

'Ons weertje, schipper,' zegt Evert vrolijk, terwijl hij op de brug klimt, en de schipper is het met hem eens. Als hij in konvooi vaart, verkiest hij wind en regen boven zonneschijn. Maar het navigeren wordt nu lastig, want het is heel moeilijk gezichtsverband te houden, en op eigen kompas te varen in de buurt van de Zeeuwse banken, daaraan heeft hij een broertje dood. Een onderofficier van de Duitse marine heeft zoiets niet geleerd. 'Ken jij het vaarwater hier?' vraagt hij aan Evert.

'Op m'n duimpje,' luidt het antwoord.

'Hé,' verwondert zich de schipper. 'Ik meende dat je onlangs zei dat jullie bij het vissen nooit verder kwamen dan de Hoek.'

'De Urkers zijn op zee geboren, schipper,' redt Evert zich eruit. 'Uit de ommelebommelesteen komen bij ons de kindertjes vandaan. De ommelebommelesteen ligt in de Val van Urk. Daarvan komt het dat we elk vaarwater kennen, ook al zijn we er nooit geweest. We ruiken, we voelen waar we kunnen varen.'

De schipper gromt. Die Hollander moet hem niet voor de gek houden.

Maar hij geeft hem toch het stuurrad over. 'Alsjeblieft,' zegt hij. Hij blijft echter op de brug. Evert wil hem naar beneden hebben. Geen pottekijkers bij het werk, dat nu te doen komt! 'Jan heeft koffie gezet, schipper, een warm bakje zal u smaken.'

Ja, de schipper is koud geworden bij het kille weer en hij heeft dorst. Hij gaat, maar binnen een kwartier is hij weer boven.

Evert krijgt het benauwd. Wat is de schipper waaks. Hoe kan dat nou? Daar...

'Heb jij geen last van slaap?' vraagt de schipper.

'Ik?' Evert lacht. 'Vanmorgen geslapen en vanmiddag geslapen. Nee hoor. Al moest ik de hele nacht op wacht staan.'

't Is gek,' zegt de schipper. 'Ik heb de hele nacht te kooi gelegen en ik tuimel bijna om van de slaap.'

'Doet u gerust een tukje,' raadt Evert hem.

'Even dan. Met een paar uur ben ik weer boven. Goede wacht!'

'Welterusten, schipper.'

Een lachje van triump speelt om Everts mond als de schipper in het vooronder verdwijnt. Het gaat toch goed. Jan heeft de koffie goed gezet. De schipper tolt van de slaap. Op het ogenblik doen de soldaten zich te goed aan de koffie, en de schipper zal ook nog wel een bakje nemen. Hij is een nathals, die drie grote kommen achter elkander pleegt te drinken. De kerels zullen maffen!

Evert kijkt scherp vooruit. Het zicht is slecht, maar het gezichtsverband met de andere schepen is toch nog niet verloren. In de grauwe schemer van de vallende avond kan hij het heklicht van de achterste vrachtboot over bakboordsboeg behoorlijk onderscheiden. Het bewakingsvaartuig, dat aan stuurboord voor het konvooi ligt, ziet hij af en toe; nu is het licht weg, dan verschijnt het weer.

Jan duikt op uit het vooronder.

'Hoe staat het beneden?' vraagt Evert hem.

'Best,' antwoordt Jan. 'Het stelletje hangt over de tafel te gecuwen. De korporaal wou gymnastiek gaan doen om wakker te blijven, maar hij is op zijn neus gevallen door het slingeren van de schuit. De schipper is bezig naar kooi te gaan. Zal ik de lichten doven?'

'Nog even wachten,' raadt Evert. 'Eerst moet de schipper slapen.'

Jan gaat weer naar beneden. Na een kwartiertje komt hij opnieuw boven. 'Nu snurkt hij als een os!' Zonder Everts order af te wachten blust hij de lantaarns.

Voorlopig blijft Evert nog dezelfde koers varen. En weldra gebeurt wat hij wel verwacht. De draadloze telefoon van de leider van het konvooi roept de 567 op. Evert gaat naar het toestel.

'Ik zie je niet,' zegt de commandant. 'Waar zit je?'

'Op twee honderd meter aan stuurboord achter de Bremen,' antwoordt Evert. 'Het zicht is erg slecht, commandant. Maar ik houd zijn heklicht in het oog.'

'In orde,' zegt de stem aan het andere toestel.

Evert monkelt, terwijl hij de hoorn ophangt. Warempel, het is kostelijk in orde. De commandant heeft zand in de ogen. Nu kan hij afhouden.

Hij geeft twee streken stuurboord. Niet meer voorlopig. De schipper mocht eens wakker worden, wanneer de schuit opeens dwars op de zee lag.

Het heklicht van de 'Bremen' zakt af naar bakboord; het verdwijnt in de grauwe van de winteravond.

De overige wapens gooit hij een voor een in zee.

'Slapen ze allemaal?' vraagt Evert aan Jan, wanneer die weer uit het vooronder boven komt.

'Als ossen,' antwoordt Jan.

'Haal dan nu eerst de wapens op.'

Jan neemt zeven geweren uit het rek in het vooronder en haalt de revolver van de schipper uit diens hut. Drie geweren brengt hij in de machinekamer, een voor hemzelf, een voor de dominee, en een voor Walter. De revolver is voor Evert. De overige wapens gooit hij een voor een in zee. 'Nu ga ik de dominee leren, hoe hij een grendel openen en sluiten en hoe hij schieten moet,' zegt hij.

'Eerst moeten we die vuile vlag nog kwijt, jô.'

Jan strijkt de rode vlag met het hakenkruis, scheurt met bittere vreugde het gehate doek in repen en laat de flarden waaien.

'Moet onze vlag uit?' vraagt hij daarna.

'Natuurlijk,' antwoordt Evert, 't Zou zonde wezen om daarmee één minuut te wachten.'

En dan gaat de drickleur wapperen aan de kleine vlaggemast. De kleuren zijn amper te zien in het donker van de winteravond, maar het klapperen is te horen. Zo roffelt op een straffe wind alleen het rood wit blauw. Een Hollands schip is de U.K. 194 nu weer geworden, een Hollands oorlogsschip! En zij tweeën, Jan en Evert, brengen dit schip naar Engeland!

HOOFDSTUK XXII

De evenaar trilt in het huisje

Vele uren koerst Evert naar het westen. Zijn wacht is al lang om. Hij had de schipper moeten roepen. Hij doet het niet. Hij blijft op de brug tot hij zijn schip in een Engelse haven heeft gebracht. De schuit danst op de holle zee. Ze zet haar kop telkens in een golf, die bruisend over het dek breekt en wier schuim hoog opspat, tot over de brug. Schuim en regen sproeien over Everts oliejas, 't is koud en guur. Evert voelt er niets van, evenmin als hij slaap voelt of vermoeidheid, ofschoon dit nu de tweede nacht is dat hij waakt en zijn zenuwen sinds zesendertig uur voortdurend tot het uiterste gespannen zijn. Zij hebben de dominee bevrijd; zij hebben een schip veroverd voor de Koningin; ze voeren gevangenen mee! Straks zijn ze in Engeland!

Als... als... Maar dit kan niet meer mislukken. Nadat alles zo gezegd is gegaan moet ook het slot van de onderneming slagen. Speurend kijkt hij uit naar lichten. Hij hoopt op Engelse oorlogsschepen. Misschien zou hij al een Engels kustvuur kunnen zien. Maar de lange winternacht verstrijkt zonder dat een licht zich door het duister heeft geboord.

Bij het gloren van de allereerste schemer van de nieuwe morgen, wordt het deurtje van het vooronder opengestoten. Evert grijpt naar zijn revolver. Als dit de schipper of de korporaal is?

Het is Walter, die met verwondering naar Evert kijkt. 'Jij alwéér op wacht?' vraagt hij.

'Nòg op wacht,' geeft Evert lachend antwoord, 'ik ben sinds gisteravond niet van de brug geweest.'

Nu verbaast Walter zich nog meer. 'Waarom heb je mij niet geroepen?'

'Mocht niet van de schipper,' antwoordt Evert eerlijk. 'Er is geen zicht, hé.'

Walter tuurt vooruit in de grauwe schemer van de wintermorgen. Hij kan geen licht van enig schip ontdekken. Maar zó bar slecht is het zicht toch niet. Een heklicht zou je tweehonderd meter ver vast kunnen zien. En het voorschrift is dat bij ongunstig zicht de schepen van het konvooi op honderd meter onderlinge afstand moeten varen. 'Ben je niet wat afgezakt?' vraagt Walter. 'Misschien wel,' antwoordt Evert met een ironisch lachje.

Walter is bij Evert op de brug gekomen. Hij werpt een blik op het kompas. Ze varen west, ziet hij, vlak west. 'Hoe hebben we het nou?' vraagt hij ontsteld.

'We gaan naar Engeland,' onthult Evert onverbloemd.

Walter lacht; hij beschouwt het als een grapje.

'Kijk!' wijst Evert op de vlag boven hun hoofd.

Nu staat Walter helemaal verbijsterd. Daar waait de Nederlandse driekleur. 'Wat gebeurt hier?' vraagt hij ontzet.

'Dat heb ik je al gezegd: We gaan naar Engeland. Ik ben nu schipper op de schuit.'

'Je liegt het!' roept Walter uit.

'Ik zou menen dat dit kompas en dat die vlag het duidelijk zeggen. En jij moogt kiezen: een handje helpen of weer in het vooronder, als gevangene. De anderen zijn onze gevangenen.'

'Onze?...' stamelt Walter. 'Wie doen dit dan?'

'Jan en ik en nog een derde man, een Nederlander, die we gisteren aan boord gesmokkeld hebben. Wij hebben de wapens ook.

Ginds – hij wijst naar het vooronder – is geen spuit meer. Je ziet, we hebben het zaakje redelijk voorbereid. En jij hebt maar te kiezen of te delen. Meedoen of achter slot en grendel.' Hij spreekt zeer beslist.

Walter staat in twijfel. Hij is per slot van rekening Duitser. Engeland is de vijand van zijn vaderland. Maar aan de Nazi's heeft hij gruwelijk het land en de afloop van de oorlog staat voor hem vast. 'Vooruit,' zegt hij. 'Hitler heeft ons belogen en bedrogen. Ik doe met jullie mee.'

'Allright!' zegt Evert.

Nu Walter uit het vooronder weg is, kan dat worden afgesloten. 'Je kunt vóór sluiten, hoor,' roept hij naar Jan in de machinekamer.

Jan draait de deur op slot, maar dat is hem nog niet voldoende. Met stevig ijzerdraad brengt hij een extra zekering aan de deur aan en op dezelfde wijze voorziet hij ook de koekoek. 'Ik heb achter koffie en brood voor je,' boodschapt hij Evert.

'Dan stuur jij wel een poosje, Walter.'

Walter is ingenomen met dit bewijs van vertrouwen, maar Evert neemt de voorzichtigheid in acht. Bij het afgaan van de brug geeft hij tersluiks aan Jan zijn revolver. 'Houd hem een beetje in de gaten,' fluistert hij zijn makker in.

Evert is toch blij dat hij zich een ogenblik kan warmen bij het kachelkje in de machinekamer. Nu voelt hij dat zijn voeten tijdens de eindeloze wacht zo koud als ijs geworden zijn. En honger heeft hij ook. Het brood en de koffie smaken goed.

De dominee oefent zich in het hanteren van zijn geweer. Hij heeft vannacht van Jan instructie gehad en is een vlugge leerling geweest. Handig schuift hij een houder met patronen in het magazijn, opent en sluit de grendel, legt aan en richt als een volleerd soldaat. 'We zullen hopen dat het niet nodig wezen zal, maar als het moet hoop ik jullie te kunnen helpen,' zegt hij.

Terwijl Evert met de dominee praat, gilt het fluitje van de spreekbuis. 'Lawaai voorin,' bericht Jan van de brug. 'Kom jij hier?'

Aha, de soldaten zijn uit hun slaap ontwaakt. Misschien zijn bij de schipper de poeiertjes ook uitgewerkt. 'Gaat u mee, dominee?' vraagt Evert. 'Het geweer meenemen. Misschien hebben we uw schutterskunst al nodig.'

Ze gaan samen naar boven. De dominee blijft op het achterschip met het geweer in de aanslag, Evert neemt het roer, Jan loopt

naar voren. De korporaal beukt van binnen op het deurtje.

'Open! Open!'

'Het kan niet open, korporaal,' roept Jan hem.

De Duitser vloekt. 'Geen fratsen! Open! Direct!' Hij beukt weer op het hout.

'Houdt u wat rustig, korporaal,' vermaant Jan hem. 'Anders mochten de Engelsen u horen.'

Een ogenblik verstomt de Duitser. Zijn er Engelsen in de buurt? Hij brengt zijn ogen voor het smalle raampje van de koekoek. Zo kan hij een stuk van het dek zien. Op de brug staan Evert en Walter. Op het dek ziet hij Jan alleen. De matroos houdt hem blijkbaar voor de gek. 'Het moet uit zijn met je grappen!' schreeuwt hij. 'Open die deur!'

Maar ze blijft stevig dicht.

De korporaal verdwijnt van voor het raampje. Jan hoort hem bonzen op de deur van de schippershut en de schipper roepen. Die te wekken is niet zo eenvoudig, maar eindelijk lukt het.

'Ik gelast je de deur te openen!' roept de schipper nu naar Jan.

'Jullie zijn onze gevangenen,' antwoordt die koel.

Het geeft beneden een explosie.

'Wegens insubordinatie naar de kriegsraad,' schreeuwt de korporaal. Met alle kracht probeert hij het deurtje in te drukken. Het hout kraakt.

Jan begrijpt dat hij fors op moet treden. 'Ophouden met die streken, of ik schiet.'

Een nieuwe ontploffing volgt beneden.

'Hier mijn geweer!' beveelt de korporaal aan zijn mannen.

'Ze zijn weg, korporaal!' antwoordt een der soldaten.

Jan roept de dominee te hulp. 'Schieten, zodra iemand probeert er uit te breken!' beveelt hij zo luid, dat allen in het vooronder het kunnen horen.

Het tumult in het vooronder mindert. Alleen de korporaal gromt nog steeds als een beer. Met de dominee op wacht kan men volstaan. Jan verdwijnt in de machinekamer; Walter heeft zijn werk aan dek; Evert stuurt.

Het geeft Evert een triomfantelijk gevoel dat er vijf gevangenen zijn gemaakt, die niets beginnen kunnen tegen hen. Maar des te gretiger kijkt hij nu uit naar Engelse schepen of de Engelse kust. Naar zijn berekening zouden ze dicht bij Engeland moeten zijn. Doch er doemt niets op. De hele voormiddag verstrijkt, zonder dat ze iets anders zien dan lucht en water.

Dit doet Everts moed weer zakken. Hij twijfelt of hij wel goed gevaren heeft. Hij twijfelt aan zijn kompas. Zou het mis wijzen? En nu zijn moed bezwijkt, voelt hij hoe verschrikkelijk moe en koud hij is. Hij staat te klappertanden op de brug en zijn benen kunnen hem ternauwernood meer dragen. Hij hangt op het roer. 'Ik heb vast verkeerd gekoerst,' klaagt hij tot Jan en Walter. 'Je zult zien, we lopen straks de Duitsers in de armen.'

Walter schrikt als Evert zo spreekt. Als het zó staat, heeft hij geen trek meer in het avontuur. Dan wil hij liever ten halve keren dan helemaal dwalen. 'Zouden we er maar geen eind aan maken?' vraagt hij.

Evert is er bijna toe genegen.

Maar daar komt Jan met felheid tegen op. 'Niet doen,' bezweert hij. 'Wij zouden zo naar de kriegsraad gaan en we kregen vast de kogel.'

Jan heeft gelijk, weet Evert. Zij zijn er met een schip vandoor gegaan; ze hebben geweren overboord gegooid; makkers, meerderen zelfs, opgesloten. Ze hebben muiterij gepleegd. Van Duitse kant hebben zij niets meer te hopen. Volhouden moeten ze dus. Evert houdt vol, maar zonder geestdrift. Somber staart hij over de grijze golven, waarboven het zicht wat ruimer is geworden, maar nog steeds doemt er geen kust op en verschijnt geen Engels schip. Hij is erg moedeloos.

'Wat nou, Evert?' hoort hij op eenmaal achter zich.

Het is de dominee.

'Wat nou, Evert?' herhaalt de predikant. 'Zit je in de put, nu we er bijna zijn?'

'We komen er nooit,' roept hij wanhopig uit.

'Wij zijn er zo,' verzekert de dominee.

Evert haalt de schouders op. 'Hoe zoudt u dat weten? Kent u de zee hier soms?'

'Zoveel weet ik er wel van dat als je naar het westen vaart, je vast en zeker in Engeland moet komen.' Hij klopt hem op de schouder. 'Moed houden, Evert. Je staat niet alleen. Wij staan niet alleen. God heeft ons gisteren door heel veel moeilijkheden heen geholpen. Hij zal ons ook verder helpen.'

'Ach,' zucht Evert. Hij durft niet hopen dat God hen helpen zal.

'Luister!' zegt de predikant. 'Wat hoor ik daar?'

Een dof geronk dringt tot hen door.

'Vliegtuigen?' vraagt dominee Van Velden.

Evert weet het beter. Hij hoort aan het geluid van de moto-

ren dat het snelboten zijn. Het maakt hem blij. Snelboten hier, dat moeten Engelse zijn! Ja waarlijk, God helpt door! Scherp tuurt hij in de richting, waar het geluid vandaan komt. Daar komen ze! In een wolk van schuim rennen de windhonden van de zeeën op hen af.

Evert juicht. Jan staat op de plecht te zwaaien met een Nederlandse vlag. Het voorste schip is al vlakbij...

Plotseling ratelen mitrailleurs. De kogels vliegen over het dek, de mannen om de oren.

'Duitsers!' krijst Jan, terwijl hij de vlag neergooit en zich plat neerwerpt om gedeckt te wezen tegen de hagelbui van kogels.

'Verloren!' gilt Evert.

Alles is verloren op het ogenblik dat het spel gewonnen scheen. Beneden heeft men het tumult gehoord en begrepen wat er gaande is. 'Duitsers!' schreeuwde Jan. 'Verloren!' gilte Evert. Voor de gevangenen betekent het redding en bevrijding. Een mannenrug bonst dreunend tegen het deurtje van het vooronder; het hout kraakt. De deur bezwijkt. In hun verwarring en ontzetting denken Jan noch Evert eraan om in te grijpen. Reeds staat de korporaal op het dek; de schipper en de soldaten springen hem onmiddellijk achterna.

Zij zien de snelboten aanstormen. Duitse oorlogsvlaggen wapperen. Zij juichen over hun bevrijding.

Versteend staat Evert op de brug. Hij denkt aan geen verweer. Alles is immers verloren...

Maar geen van de snelboten draait bij! Op het mitrailleursalvo van de voorste boot volgt niets. Het schijnt dat de andere de kleine schuit met de Nederlandse vlag niet zien. Zij stormen voort... voorbij! De mensen op het dek van de U.K. 194 zien verbijsterd toe.

Doch achter de verdwenen boten duiken uit de grauwte van zee en wolken reeds nieuwe schermen van wit schuim op, groter dan straks. Torpedojagers stormen aan! Geschut davert! Granaten vliegen over de botter heen!

't Is niet op hen gericht, doch op de Duitse boten. Het zijn Engelse destroyers die de snelboten op de hielen zitten. Daarom zijn die in ijlende vaart voorbijgevlogen.

De Britten stormen ook voorbij. Nog minder dan de Duitsers schenken zij aandacht aan de kleine schuit, nu zij edel wild onder schot hebben.

Slechts enkele ogenblikken duurt de ontmoeting. Als schimmen zijn de schepen opgedoemd en zo verdwijnen zij ook. Schuim en een wild bewogen zee, waarop de botter stampet en slingert, is het enige spoor, dat ze achterlaten.

Maar Evert heeft zijn moed en bezinning weer terug. Hij grijpt zijn pistool. "Terug!" gelast hij aan de Duitsers, die, geschokt door de bliksemsnelle wisseling van tonelen, op het voordek de schepen staan na te kijken. 'Onmiddellijk naar beneden!'

Zij weigeren. De schipper bergt zich onder de brug om aan de dreiging van het pistool te ontkomen. De korporaal springt achter het schild van de mitrailleur op het voorschip om zich te dekken; hij richt dit wapen op de brug.

Maar ook hierop heeft Jan straks gerekend. Het sluitstuk is er uitgenomen. Men kan niet schieten met de mitrailleur.

En van het achterschip komen Jan en dominee Van Velden, die hun verwarring eveneens te boven zijn, met geweren in de aanslag naar voren.

'Naar beneden!' beveelt Evert nogmaals. 'Naar beneden, of we schieten!'

Als er nog getalmd wordt schiet Jan een van de soldaten rakelings langs het hoofd.

Dan begrijpen ze dat het ernst is. En ze zijn ongewapend; ze kunnen niets beginnen. De soldaten gaan het trapje af; de schipper vlucht naar het kapotte deurtje; tenslotte komt de korporaal ook achter zijn schild vandaan, wit van woede, maar met de handen omhoog. Jan sluit het vooronder stevig af.

De schuit vaart door naar het westen.

HOOFDSTUK XXIII

Leve de Koningin!

Weer ronkt een motor in de verte. Achter een hoge boeggolf duikt opnieuw een schip op. Het viertal op het dek verkeert andermaal in grote spanning. Is dit een Duitser? Tegen een snelboot, die hen aanvalt, zijn zij weerloos.

De boot mindert vaart. De boeggolf zakt. Jan en Evert speuren naar de kleuren van het schip. De Engelse oorlogsschepen zijn lichter geverfd dan de Duitse. Maar door de grauwtte van de winterdag kunnen ze de kleur niet goed onderscheiden en een

vlag is niet te zien. De boot draait bij met de kanonnen op de kleine schuit gericht. Wat zal het zijn: redding of ondergang? leven of dood?

Op de plecht staat Walter naar het naderende schip te turen. Plotseling springt hij op: 'Een Engelsman! Een Engelsman!' schreeuwt hij, zijn armen zwaaiend. Hij grijpt de Nederlandse vlag, die Jan straks weggeworpen heeft en zwaait er mee. 'Een Engelsman, een Engelsman! Hoera!'

Evert ziet nu van de brug af ook dat het schip een andere kleur heeft dan de Duitse. 'Een Engelsman! Een Engelsman!' jubelt hij met Walter mee en dominee Van Velden, naast hem, jubelt ook. Voor de Engelse boot moet dit een wonderlijke ontmoeting zijn. Op de plecht van de schuit, die zij praaïen staat een matroos als een bezetene met een Nederlandse vlag te zwaaien; maar hij draagt een Duitse uniform, en het schip heeft alle kentekenen van een Duits marineschip. En de man in oliejas en met zuidwester op, die van de brug afdaalt en in de midscheeps over de verschansing hangt, ziet er ondanks die kleding toch helemaal niet als een zeeman uit, en hij heeft ook volstrekt geen zeemansstem, wanneer hij in schools Engels roept: 'We are Dutchmen! We wish to be saved!'

Het is echter helemaal niet nodig dat dominee Van Velden Engels spreekt; het is ook overbodig dat hij verder tekst en uitleg geeft. Het naderende schip laat alle argwaan varen. De schutters komen achter de mitrailleurs vandaan en zwaaien met hun mutsen en over het water jubelt het naar de mannen op de botter: 'Leve de Koningin!'

Eén ogenblik staan Jan en Evert en de dominee verstomd. Maar dan jubelen, brullen zij terug: 'Leve de Koningin! Leve de Koningin!' Hun stem slaat er bij over. En Walter, nog altijd zwaaiend met de Nederlandse vlag, juicht waarlijk mee: 'Es lebe die Königin!'

Het oorlogsschip, een Nederlands korvet in Engelse dienst, maakt aan de botter vast en de matrozen springen over. Jan Koekman doet met een matroos een rondedans op het dek. Over de verschansing schudden dominee Van Velden en de commandant van het korvet elkaar de hand. Het is een blijde ontmoeting. 'Volg ons!' roept de commandant naar de brug van de botter, als de grootste geestdrift is geluwd.

* 'Wij zijn Nederlanders. Wij willen gered worden.'

Hij krijgt geen antwoord. Er is niemand op de brug.

Dominee Van Velden kijkt verwonderd om zich heen. Hij ziet Evert niet, noch op het eigen dek noch op het korvet. Jan en Walter zoeken tevergeefs naar hun makker. In de vreugde van de ontmoeting hebben ze Evert niet gemist... nu begrijpen zij niet waar hij is gebleven.

Dominee Van Velden gaat het trapje op naar de brug. Daar vindt hij Evert, op de vloer, bleek en slap, bewusteloos.

'Het is geen wonder,' zegt hij tot de commandant van het oorlogsschip. 'Twee dagen en twee nachten aan één stuk is hij in touw geweest. Samen met zijn makker heeft hij mij uit de gevangenis gered en deze schuit naar Engeland gevaren. Hebt u een bed, waarop hij rusten kan?'

'Een bed en een warme kruik en wijn... alles wat een zieke nodig heeft,' antwoordt de commandant. 'Mannen!' roept hij naar twee matrozen. 'Draag hem naar de ziekenboeg.'

Als Evert de ogen opslaat zit dominee Van Velden naast hem in de ziekenboeg van het korvet.

'Waar ben ik?' vraagt hij.

'Op weg naar Engeland,' antwoordt de predikant.

Evert meent dat de dominee schertst, maar die zegt: 'Heus, we zijn op weg naar Engeland, aan boord van een Nederlands oorlogsschip.'

En dan herinnert Evert zich langzaam wat er gebeurd is. 'Alles begon opeens te draaien voor mijn ogen,' zegt hij, 'en toen werd alles rood en daarna zwart. Ben ik gevallen?'

'Ja,' zegt dominee Van Velden.

Evert verbijt zich. 'Gevallen... en nu te kooi. En ik wou de schuit in Engeland brengen... Wat een prutskereltje ben ik toch. Wat moeten de mensen hier aan boord wel van me denken... de matrozen... de commandant?'

'Zij vinden jou een kérel... een vént!' verzekert de predikant.

Evert glimlacht ongelovig. 'Een vent... die aan boord gedragen en te kooi gelegd moet worden...'

'Die een schip uit de handen van de Duitsers heeft gehaald, die vijf gevangenen gemaakt heeft, mij gered, en ons in Engeland gebracht! Je verdient een lintje, Evert.'

Evert maakt een afwerende beweging met zijn hand. 'U overdrijft verschrikkelijk, dominee!' Maar de glimlach op zijn gelaat wordt zonniger. Stil staart hij naar de zoldering van de roef.

Het stampen van de boot vermindert. Blijkbaar komen ze in stiller water. Dominee Van Velden tuurt door de patrijspoort naar buiten.

'Zijn we er?' vraagt Evert.

'We varen juist de haven binnen,' antwoordt de predikant. 'Het ligt hier vol met oorlogsschepen. Aan wal zie ik vlaggen, ook Nederlandse vlaggen. En achter ons aan komt de botter, jouw botter. We zijn in Engeland, jij en je vrienden en je schip, en wij zijn vrij. Kranig heb je dit geleverd, Evert, ik dank je wel!'

Hij stapte op hem toe om hem de hand te geven.

Evert drukt die hand. Iets zeggen kan hij niet. Het brandt achter zijn ogen. Hij knippert om zich groot te houden, maar er rolt iets langs zijn wangen en als hij dat weg wil vegen met zijn tong proeft het zilt.

De postbode van Urk bezorgt een brief bij Romkes: een kleine, bruine envelop met een rood kruisje erop. Aan Mejuffrouw Alie Romkes is de brief geadresseerd.

Alie wordt wit als krijt als ze de brief ziet. Van het Rode Kruis! Het Rode Kruis brengt doodsberichten en zij heeft in weken niets van Evert gehoord. Met bevende handen neemt ze de envelop aan; ze durft haar nauwelijks openen.

'Toe nou,' moet haar moeder dringen.

Trillend scheurt ze het couvert, angstig vouwt ze de brief open. En dan vliegt het bloed naar de wangen en haar hals. 'O!' roept ze en ze lacht en huilt.

'Wat is het?' vraagt haar moeder.

Alie kan geen woord uitbrengen. Ze huilt hartstochtelijk en daarop lacht ze schril.

'Kind, wat heb je?' vraagt haar moeder ongerust.

Alie kan het nog niet zeggen. 'Evert! Evert!' roept ze alleen, en dan lacht en schreit ze weer. Ze reikt tenslotte het briefje aan haar moeder over.

'Veilig aan de overkant. Dat was de reden. Best gezond en nu gelukkig. Vertel 't mijn vader. Hoop je gauw weer te zien. Evert.' Moeder Romkes staart op het briefje. Zij begrijpt het niet. 'Wat heeft dit te betekenen?' vraagt zij.

Alie krijgt eindelijk haar spraak terug. 'Dat Evert in Engeland is,' juicht zij. 'En dat hij daarom, enkel om in Engeland te komen, die vreemde dingen heeft gedaan. Dat hem eindelijk dus gelukt is wat hij al jaren wou. En dat ik het aan zijn vader moet

vertellen. Dat zal ik doen, dadelijk. Everts vader moet het weten, en heel Urk moet het weten. Ik wist het wel, o, ik wist het wel. Hij is de allerbeste Nederlander, die op twee benen rondloopt. En hij is van mij. Mijn Evert!' Ze rent de deur uit.

'Je dassie!' roept vrouw Romkes haar na, en ze loopt naar buiten om haar d'r omslagdoek na te brengen. Maar Alie hoort haar niet en aan de winterkou denkt ze niet. Ze holt het straatje uit, naar Gnodde toe. Een jaar van grote ellende is voorbij. Evert, haar Evert, is in Engeland!

VERKLARING VAN ENKELE TERMEN

Aldershot	- Bekend militair oefenterrein in Engeland.
anti-plofband	- fietsband van massief rubber; werd gebruikt bij gebrek aan luchtbanden.
arbeidsdienst	- het 'leger met de schop', waarin Nederlandse jongens aanvankelijk min of meer vrijwillig, later verplicht werden ingelijfd; bijzonder gehaat omdat er sterke nationaal-socialistische propaganda werd bedreven.
Ausweis	- bewijs van vrijstelling.
avondklok	- uur waarop niemand meer op straat mocht zijn.
B.B.C.	- British Broadcasting Corporation, Engelse radio.
B.S.	- Binnenlandse Strijdkrachten.
black out	- verduistering.
Blitz	- Duitse bliksemoorlog.
brengun	- Engelse zware mitrailleur.
Bronzen Kruis	- Nederlandse militaire onderscheiding.
chambree	- soldatenkamer.
container	- ijzeren bus, waarin wapens etc. uit vliegtuigen werden uitgeworpen.
crossing	- oversteek van de rivieren door de linies heen.
Derde Rijk	- zo duidden de nationaal-socialisten het rijk van Hitler aan. Eerste rijk - het Heilige Roomse Rijk; tweede Rijk - het Duitse Keizerrijk; derde Rijk - het 'duizendjarig' rijk van Hitler.
dropping	- afwerpen van wapens enz. uit vliegtuigen.
Eisenhower	- opperbevelhebber van de geallieerde legers in het westen.
Feldwebel	- sergeant, Duits.
Flak	- Flugzeugabwehrkanonen, Duitse luchtdoelartillerie.
Focke Wulf	- Duits militair vliegtuig.
Führer	- leider, Hitler.
Gestapo	- Geheime Staats Polizei, Duits, berucht om zijn wreedheid.
G.I.	- Nederlands gevechtsvliegtuig.
glider	- geslept vliegtuig, dat glijdend aan de grond kwam.
Goebbels	- Duitse minister van propaganda.
Goering	- Duitse minister van binnenlandse zaken, opperbevelhebber van Duitse luchtmacht.
Groene (politie)	- Duits politiekorps (in groene uniformen).
hakenkruis	- embleem van het Duitse nationaal-socialisme.
Halifax	- Engelse bommenwerper.
jan hagel	- scheldnaam voor landwacht, naar de jachtgeweren, waarmee het korps bewapend was.
K.P.	- knokploeg.

knijpkat	- zaklantaarn; gaf licht wanneer een beugel met een knijpbeweging op en neer bewogen werd.
koerierster	- overbrengster van berichten voor de illegaliteit; dit werd in hoofdzaak door meisjes gedaan, omdat zij minder argwaan wekten dan mannen.
kraak	- inbraak.
L.K.P.	- Landelijke knokploegen, gewapende verzetsorganisatie.
L.O.	- Landelijke Organisatie tot hulp aan onderduikers.
landwacht	- hulpkorps van de politie, nationaal-socialistisch geïnfecteerd.
Messerschmidt	- Duits jachtvliegtuig.
Montgomery	- Brits opperbevelhebber; in het geallieerd opperbevel de tweede na Eisenhower.
Mussert	- leider van de nationaal-socialistische beweging in Nederland.
N.S.B.	- nationaal-socialistische beweging in Nederland.
Nazi	- (Duits) Nationaal Sozialist.
Oberfeldwebel	- sergeant-majoor, Duits.
Ortskommandant	- plaatselijk commandant van de Duitse bezettende macht.
Ortskommandantur	- plaatselijk commando van de Duitse bezettende macht.
para-(troopers)	- luchtlandingstroepen.
R.A.F.	- Royal Air Force, Engelse luchtmacht.
Radio-Oranje	- Nederlandse radio in Londen.
runentekens	- onderscheidingstekens (in oud-germaanse karakters) van Hitlers politieke soldaten.
S.D.	- Sicherheitsdienst, Duitse politieke recherche.
S.S.	- Schutz Staffel; Hitlers politieke soldaten.
Scharführer	- officier van de S.S.
Seyss-Inquart	- Duits Rijkscommissaris in bezet Nederland.
spergebied	- afgesloten gebied.
spertijd	- tijd, waarin niemand op straat mocht zijn.
Spitfire	- Engels jachtvliegtuig.
stamkaart	- legitimatiekaart voor distributiebescheiden.
stengun	- Engelse handmitrailleur.
Sterling	- Engelse bommenwerper.
Stuka	- Duitse duikbommenwerper.
Titanic	- groot passagiersschip, in 1913 vergaan door stoten op een ijsberg met verlies van veel mensenlevens.
V.I.	- Duits geleid projectiel.
vastvuren	- ophouden met vuren.
Wellington	- Engelse bommenwerper.
Winterhulp	- door Duitsers en N.S.B. georganiseerde liefdadigheid, zeer impopulair, mede omdat door Nederlanders georganiseerde liefdadigheid werd verboden.
IJzeren Kruis	- Duitse militaire onderscheiding.

INHOUD

I	Oorlog!	5
II	Oorlogszondag	13
III	De overgave	20
IV	'De Duitsers zijn zo kwaad nog niet'	27
V	Een vliegtuig valt	36
VI	De vissers worden smokkelaars	43
VII	Zij hebben 't goed... maar Evert wil wat anders	50
VIII	Niet bukken onder het slavenjuk	57
IX	Jacht op jongens	61
X	De jacht wordt voortgezet	71
XI	Evert duikt onder	81
XII	Evert vindt een vriend	92
XIII	De razzia in de polder	105
XIV	Jan en Evert gaan op kromme wegen	111
XV	Op de drillschool	119
XVI	Op zee... maar onder 's vijands vlag	131
XVII	Ontmoeting met de Tommies	142
XVIII	Kink in de kabel	146
XIX	Grote plannen, maar...	154
XX	Een gevangene bevrijd	161
XXI	Het zeëgat uit!	171
XXII	De evenaar trilt in het huisje	176
XXIII	Leve de Koningin!	182
	Verklaring van enkele termen	187

ENGELANDVAARDERS

1 VOGELVRIJ

Midden in de oorlog en voor een belangrijk deel op grond van eigen ervaringen in de illegaliteit, heeft Norel Engelandvaarders geschreven.

Dit eerste deel was in 1942 in manuscript gereed, ook de illustraties waren klaar. Schrijver en tekenaar hadden vaart gezet, want het boek moest uitkomen zodra de oorlog afgelopen was, en dat zou in 1942, op z'n allerlaatst in 1943 zijn. Zij deelden het optimisme van het grootste deel van het Nederlandse volk: het zou spoedig vrede zijn en dan natuurlijk vrede in vrijheid.

Drie jaar heeft het manuscript in de kluis van de uitgever liggen wachten op het einde van de oorlog.

Maar toen...

November 1945 was de eerste druk bij de boekhandel. Het papier was slecht; er was geen beter. Er heerste grote schaarste aan papier in Nederland. De bestellingen waren een veelvoud van de oplaag.

Ook voor de volgende drukken bleef de vraag veel groter dan het aanbod; het papier bleef schaars. De uitgever moest distributie toepassen.

In de loop der jaren zijn de herdrukken elkander met vaste regelmaat opgevolgd. De vorm van het boek veranderde enkele malen. Na het kloeke formaat van de oorspronkelijke uitgave, kwam een handige volksuitgaaf, vervolgens een dikke pil: drie delen in één band, en nu verschijnt Engelandvaarders als pocket.

Het klassiek geworden jeugd- en volksboek over Nederland in oorlog, verdrukking en verzet, nu in moderne vorm

De andere delen zijn

2 STRIJDERS

3 VERZET EN VICTORIE

UITGEVERIJ A. ROELOFS VAN GOOR - AMERSFOORT

APOLLO - POCKETS

2506801